

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการย่อยที่ 2
รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม
อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก
(A Model of Architectural Tourism Base on
Community Participation in East Lanna)

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบศิริ ภัคดีพิณิจ

มีนาคม 2557

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการย่อยที่ 2
รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม
อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก
(A Model of Architectural Tourism Base on
Community Participation in East Lanna)

โดย

ผศ.ดร.ประกอบศิริ	ภักดีพินิจ	มหาวิทยาลัยพะเยา
นางสาวปานณนาถ	บัวเงิน	ผู้ช่วยนักวิจัย
นายพิศาล	แก้วอยู่	ผู้ช่วยนักวิจัย

สนับสนุนโดย
สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช. สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอ)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก

คณะผู้วิจัย

ผศ.ดร. ประกอบศิริ	ภักดีพินิจ	คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
นางสาวปานณนาถ	บัวเงิน	ผู้ช่วยนักวิจัย
นายพิศาล	แก้วอยู่	ผู้ช่วยนักวิจัย

1. ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ในศตวรรษที่ 21 ทัวโลกมีแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวไปในแนวทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism development) มากขึ้น มีการนำเสนอสินค้าทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวทางเลือก และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อย่างเป็นรูปธรรมทั่วโลกพร้อมทั้งมีความพยายามที่จะพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวในแนวทางที่ยั่งยืน ซึ่งก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมน้อยที่สุด ทั้งนี้ปัจจัย “3S” อย่าง Sun Sand Sea นั้นได้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวยุโรปในแนวทางเดิมอีกต่อไป แต่มี “3S” ในแนวทางใหม่ที่เป็นผลต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและการจัดการที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาทดแทน ซึ่ง “3S” ตามแนวความคิดใหม่ ได้แก่ “S=security” หมายถึงความปลอดภัยที่รวมถึงภัยธรรมชาติทั้งหลาย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน “S=sanitation” หมายถึง ความสะอาดปราศจากเชื้อโรคและมลพิษทางสิ่งแวดล้อมและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ “S=satisfaction” หมายถึง ความพึงพอใจ ความพอใจ ความประทับใจ ทั้งสถานที่ท่องเที่ยวและบริการ (กราเดซ พยัฒวีเชียร, 2539: หน้า 8 - 13)

ในประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่ความเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวชมธรรมชาติ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวบ้าน ในแต่ละจังหวัดเองก็มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว และมีศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่นี้โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งประเทศไทยมีความหลากหลายในศิลปวัฒนธรรม ที่สะท้อนออกมาให้เห็นทั้งในด้านของสถาปัตยกรรม ข้าวของเครื่องใช้ หรือวิถีชีวิต แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครนั้นมีอย่างมากมาย อาทิ

พระบรมมหาราชวัง วัด ย่านอาคารเก่า ย่านอาหารอร่อย พิพิธภัณฑ์ รวมถึงการเยี่ยมชมวิถีชีวิตของชุมชนต่าง ๆ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในปัจจุบันลักษณะทั้งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานหรือสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบัน ก็สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชมและสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างต่อเนื่อง อาทิ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – กำแพงเพชร และอยุธยา วัดอรุณ พระบรมมหาราชวัง ส่วนสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบันที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ อาทิ วัดร่องขุนในจังหวัดเชียงราย เป็นต้น นอกจากนี้แล้วประเทศไทยยังมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมกลุ่มย่อยที่มีความน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมใต้ มีการแพร่กระจายมากในภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ได้แก่ จังหวัดพะเยา เชียงราย แพร่และน่าน มีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว อาทิ วัดนันทาราม จังหวัดพะเยา วัดหนองบัว จังหวัดน่าน เป็นต้น

กลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ได้ถูกจัดให้เป็นกลุ่มจังหวัดที่มีพื้นที่เชื่อมโยงทั้งทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและเชื่อมโยงกับความร่วมมือกลุ่มอนุภาคลุ่มน้ำโขง (greater mekong sub - region: GMS) อันเป็นความร่วมมือของ 6 ประเทศ ประกอบด้วย ไทย สปป.ลาว พม่า กัมพูชา เวียดนามและจีนตอนใต้ (มณฑลยูนนานและกวางสี) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 และในปัจจุบันยังพบกระแสของการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอันใกล้ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางผ่านจังหวัดล้านนาตะวันออกจำนวนมาก จากการเปิด FTA (free trade agreement) ในปี 2015 มีการลงนาม AEC 2015 (ASEAN economic community) ที่จะทำให้การเดินทางระหว่างประเทศในอาเซียนจะทำได้ง่ายขึ้น และในพื้นที่ล้านนาตะวันออกมีด่านผ่านแดนที่สำคัญอยู่ 4 แห่งใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย มีด่านสากลแม่สาย (ติดต่อกับประเทศเมียนมาร์) และเชียงของ (สปป.ลาว สามารถเดินทางไป ประเทศจีน ได้ เส้นทาง R3A) จังหวัดน่าน มีด่านห้วยโก๋น (สปป.ลาว เส้นทาง R2A) และจังหวัดพะเยา มีด่านบ้านฮวก (สปป.ลาว R2A) จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะมีกระแสการท่องเที่ยวโดยผ่านจังหวัดล้านนาตะวันออก

การท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่แห่งนี้ เพื่อยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเป็นพื้นฐานนำไปสู่ การต่อยอดทรัพยากรและที่สำคัญ คือ การกำหนดรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะคนในท้องถิ่น ร่วมกันอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของตนเองอีกทั้งยังเกิดมูลค่าเพิ่มจากต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม
- 2.2 เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก
- 2.3 เพื่อเสนอแนะรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก
- 2.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่ในกลุ่มลำนานาตะวันออก ประกอบด้วย จังหวัดพะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

- ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data)

เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลทุติยภูมิมาวิเคราะห์ และรวบรวมใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินงานวิจัย

- ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data)

เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บข้อมูลโดยตรงจากประชากร กลุ่มตัวอย่างและพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา และเป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องจากข้อมูลทุติยภูมิในเบื้องต้น โดยพฤติกรรมและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเป็นข้อมูลที่ได้มาด้วยการใช้แบบสอบถาม ข้อมูลภายในชุมชนเป็นข้อมูลที่ได้มาด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน แบบประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยว การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และการประชุม

3.3 ขอบเขตเนื้อหา

- 3.3.1) ศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม
- 3.3.2) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก
- 3.3.3) ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก ที่อยู่บนพื้นฐานศักยภาพและความพร้อมของชุมชนซึ่งสามารถพัฒนาได้
- 3.3.4) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก

4) ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในระหว่างเดือนกรกฎาคม 2555 – สิงหาคม 2556

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ได้คุณลักษณะของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก
- 4.2 ได้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก
- 4.3 ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 4.4 ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดการอนุรักษ์ ปกป้อง สถาปัตยกรรมท้องถิ่นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมจากข้อมูลที่ได้จากแนวทางการพัฒนา
- 4.5 ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องได้สามารถนำแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมไปต่อยอดการพัฒนาองค์กรของตนเอง เช่น เส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและการตลาด เป็นต้น
- 4.6 หน่วยงานราชการได้ข้อมูลในการกำหนดนโยบายและแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนนาตะวันออกได้
- 4.7 นักท่องเที่ยวได้รับความคุ้มค่าจากการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม จากการที่ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว การตลาดในพื้นที่ลำนนาตะวันออก

5. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาครั้งนี้มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ประเมินจากภายนอกชุมชน โดยมีรายละเอียดของแต่ละส่วนดังนี้

5.1 นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนกลุ่มจังหวัดลำนานาตะวันออกในปี 2554 ทั้งหมด จำนวน 3,460,031 คน (กรมการท่องเที่ยว, 2554)

5.2 ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา ทั้งหมด 4 พื้นที่ ชุมชนละ 50 คน รวมทั้งหมด 200 คน

5.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ประเมินจากภายนอกชุมชน โดยจำแนกตามกิจกรรมดังต่อไปนี้

- กิจกรรมการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม มีผู้ประเมินศักยภาพจากภายนอกชุมชน โดยมีผู้ประเมินชุมชนละ 5 - 7 คน รวมทั้งหมด 20 คน

- กิจกรรมการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออกจำนวน 1 ครั้ง โดยการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้น โดยผู้ประเมินทั้งหมด 9 คน

6. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิทยาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participation action research: PAR) โดยผู้วิจัยเน้นรูปแบบกิจกรรม AIC (appreciation-influence control) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 3 ขั้นตอน คือ การสร้างความรู้ (appreciation หรือ A) ขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (influence หรือ I) ขั้นตอนในการสร้างแนวทางในการปฏิบัติ (control หรือ C) ที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาได้ตรงกับความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยการศึกษาในครั้งนี้ต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการกำหนดรูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก โดยมีเครื่องมือในการศึกษาดังต่อไปนี้

6.1 การสำรวจ เป็นการสำรวจลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ส่วนมรดกทางสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชน โดยใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง “สถาปัตยกรรมไถ่ดินแดนแดนอารยธรรมลำนานาตะวันออก”

6.2 แบบประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัย ได้พัฒนาแบบศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งได้ปรับปรุงและประยุกต์ใช้มาจาก คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและ กรมการท่องเที่ยว, 2550) มีองค์ประกอบในการประเมิน 3 ด้าน คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้าน กายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ

6.3 แบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยได้ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ พื้นฐานความรู้ หรือระดับการศึกษา แรงจูงใจ ประสบการณ์การท่องเที่ยว เป็นต้น โดยแปลผล เป็นค่าความถี่ และร้อยละ รวมทั้งพฤติกรรมในการท่องเที่ยว ได้แก่ รูปแบบและพฤติกรรมของ นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวใน แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด แนว ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด การให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงาน สถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด รวมทั้งข้อเสนอแนะในการพัฒนา

6.4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นส่วนบุคคลในข้อเท็จจริงในส่วนของผู้ให้ข้อมูล โดยมีประเด็นสัมภาษณ์ในด้านมรดกทางสถาปัตยกรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในปัจจุบัน คุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมที่คาดหวังไว้ และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม เป็นต้น

6.5 การบรรยายพิเศษ เป็นการให้ความรู้ความสามารถทางด้านการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม การมีส่วน ร่วม และการตลาด เป็นต้น

6.6 การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT) โดยเครื่องมือนี้ใช้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อ วิเคราะห์ว่าชุมชนมีจุดอ่อน จุดแข็งอย่างไรบ้างในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และมี โอกาสหรืออุปสรรคอย่างไรในการพัฒนา ซึ่งผลจาก SWOT นี้ นำไปใช้ร่วมกับเทคนิคการสร้างอนาคต ร่วมกัน (FSC) เพื่อกำหนดรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของชุมชน ต่อไป

6.7 การประชุมเพื่อการสร้างอนาคตร่วมกัน (future search conference: FSC) เป็น เครื่องมือในการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสร้างแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของ ชุมชนตนเอง โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานจากการ SWOT โดยองค์ประกอบของกระบวนการ FSC คือ การ วิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีตเพื่อเชื่อมโยงกับสถานการณ์และแนวโน้มในปัจจุบัน การวิเคราะห์และ สังเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจในทิศทางและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวเชิง

สถาปัตยกรรมในปัจจุบันและสร้างจินตนาการถึงอนาคตที่พึงปรารถนาาร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่รูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมที่อยู่บนพื้นฐานศักยภาพและความพร้อมของชุมชน

6.8 แบบประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก โดยมีประเด็นในการประเมิน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางสถาปัตยกรรม ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ การบริการเสริมอื่น ๆ ทางการท่องเที่ยว โดยทำการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้นจากผู้ประเมิน ทั้งหมด 9 คน

6.9 การจัดเวทีประชาคม วิจัยรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมสำหรับลำนานาตะวันออก ชุมชนละ 1 ครั้ง เพื่อหาข้อสรุปและร่วมกันหาแนวทางการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติจริงทั้งในส่วน of ชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

7. ผลการศึกษา

7.1 ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ลำนานาตะวันออกอย่างมีส่วนร่วม

จากการสรรหาพื้นที่ชุมชนที่ยังคงศักยภาพ เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น มีความเหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินการสำรวจอาคารทางศาสนาในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายที่มีความโดดเด่นทางด้านงานสถาปัตยกรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ตัวแทนภาคราชการ วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรเอกชน สมาคมอนุรักษ์เมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับภาค ซึ่งได้เสนอชื่อ และสามารถสรุปพื้นที่ครอบคลุมใน 4 จังหวัด ได้โดยการคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) การคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้ได้ดำเนินการคัดเลือกกลุ่มอาคารที่อยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ทั้งหมด โดยคัดเลือกกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์และมีศักยภาพสามารถพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้ พบว่าวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ลำนานาตะวันออก มีด้วยกันทั้งหมด 11 วัด โดยจังหวัดเชียงรายพบที่วัดศรีโสดา จังหวัดพะเยาพบที่ วัดนันทาราม วัดแสนเมืองมา และวัดท่าฟ้าใต้ จังหวัดแพร่พบที่วัดจอมสวรรค์ วัดพระหลวง และวัดสระบ่อแก้ว และจังหวัดน่านพบที่วัดต้นแหลง วัดหนองแดง วัดร้องแง และวัดหนองบัว

จากการคัดเลือกดังกล่าวได้มีกระบวนการในการศึกษาต่อ โดยได้นำข้อมูลของวัดที่ผ่านกระบวนการคัดเลือกวัดที่ศักยภาพทางสถาปัตยกรรม จากโครงการสถาปัตยกรรมไถ่ดินแดนอารย

ธรรมล้านนาตะวันออก โดยทำการประเมินคัดเลือกวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ พะเยา แพร่ และน่าน ส่วนจังหวัดเชียงรายพบวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมไทเพียงวัดเดียว คือ วัดศรีโคงค์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการประเมินจังหวัดละ 5 -7 คน ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวข้องกับด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว มีรายละเอียด คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ คณะกรรมการทั้งสิ้น 100 คณะ ซึ่งผลของการประเมินทั้ง 4 พื้นที่ จะเหลือพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 1 แห่ง คือ พื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=67.93$) พื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่ อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=66.25$) พื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=64.36$) และพื้นที่จังหวัดเชียงราย วัดศรีโคงค์ ต.ศรี อ.เชียงของ จ.เชียงราย เป็นวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมไทเพียงวัดเดียว

7.2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาข้อมูลในการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ได้สร้างแบบสอบถาม โดยมีทั้งหมด 7 ส่วน ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม รูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด การให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด และข้อเสนอแนะในการพัฒนา ได้พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเที่ยวในพื้นที่ 4 จังหวัด ล้านนาตะวันออก ได้แก่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน โดยเป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่มาท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่มีอายุในช่วง 21 -30 ปี อยู่ในวัยทำงานมากที่สุด เนื่องจากผู้ที่อยู่ในวัยทำงานเป็นผู้ที่มีรายได้ และมีการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตให้ตนเอง จากการศึกษายังพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ที่มีการศึกษา คือในระดับปริญญาตรี และกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา อาจหมายถึงกลุ่มที่กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีหรือ อื่น ๆ ได้ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.50 ซึ่งเป็นช่วงอายุของผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน และเมื่อมองภาพรวมจะพบว่ากลุ่มที่มาท่องเที่ยวมีทั้งวัยทำงานและวัยศึกษาเล่าเรียน โดยวัยทำงานเป็นกลุ่มที่มีรายได้ ซึ่งน่าจะมีการจัดสรรเงินไว้สำหรับการพักผ่อน ท่องเที่ยว หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน ในกลุ่มของวัยศึกษาเล่าเรียนก็จะเป็นกลุ่มที่มีความต้องการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาประสบการณ์และความรู้

สำหรับรูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจากการศึกษาพบว่าทางท่องเที่ยวของกลุ่มนี้จะมีการท่องเที่ยวเที่ยวอยู่ในวันเสาร์ – อาทิตย์ จะใช้เวลาในการท่องเที่ยวเฉลี่ยที่ 3 วันต่อหนึ่งครั้ง จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีเวลาพักผ่อนที่มีระยะเวลาที่นาน ซึ่งมักจะอยู่ในช่วงฤดูหนาว คือ ช่วงเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ ซึ่งนักศึกษาที่มาเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เลือกที่จะจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยจะเป็นการหาข้อมูลจากญาติพี่น้อง ครอบครัว และคนรู้จัก สืบค้นจากระบบอินเทอร์เน็ต สื่อวิทยุและโทรทัศน์ และอาจมีคำแนะนำจากผู้ที่เคยมาท่องเที่ยวสถานที่นั้น ๆ การตัดสินใจในการท่องเที่ยวด้วยตนเองนั้นจะเป็นการท่องเที่ยวไปกับกลุ่มครอบครัว ญาติพี่น้อง และกลุ่มเพื่อนสนิท จึงทำให้มีจำนวนของสมาชิกในการเดินทางที่มีจำนวนเฉลี่ยแล้วถึง 5 - 6 คน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคเหนือจึงนิยมใช้รถยนต์ตัวในการเดินทางมากกว่ายานพาหนะในรูปแบบอื่นเพราะมีความสะดวกสบายในการเดินทางมากกว่าการเดินทางในรูปแบบอื่น ๆ และมีระยะเวลาในการเดินทางอย่างน้อย 1 วัน ในการท่องเที่ยวภายในเขตพื้นที่ เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ทำให้นักท่องเที่ยวเลือกที่จะมาใช้บริการที่พักในรูปแบบของโรงแรมที่มีค่าใช้จ่ายของห้องพักเฉลี่ยแล้วอยู่ที่ 900 - 1,000 บาทต่อห้อง สำหรับอาหารที่คาดว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมรับประทานกันจะเป็นอาหารพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อในท้องถิ่น ซึ่งเป็นอาหารที่มีหลากหลายรสชาติ ไม่เพียงจะชอบในรสชาติของอาหารท้องถิ่นแล้ว นักท่องเที่ยวยังมีการจับจ่ายซื้อของฝาก ของที่ระลึกไปให้แก่คนสำคัญของตัวเองอีกด้วย นอกจากการท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมความงดงามของสถาปัตยกรรม ตามวัดต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงของเขตพื้นที่ เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ที่มีชื่อเสียงและความงดงามที่ยังคงมีให้นักท่องเที่ยวได้ชมแล้ว สถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจไม่แพ้กัน ได้แก่ 1. การท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น น้ำตก เขื่อน กว๊าน ต่าง ๆ ที่มีความสวยงามและนักท่องเที่ยวสามารถมาพักผ่อน ผ่อนคลายอิริยาบถในสถานที่ท่องเที่ยว 2. สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็จะเป็นศาสนสถาน พระธาตุ และวัด ต่าง ๆ ที่มีประวัติศาสตร์และความเป็นมามายาวนานและยังคงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว 3. สถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความสนใจก็จะเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบของการผจญภัยต่าง ๆ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความนิยมเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวอื่น ๆ จากการท่องเที่ยวในรูปแบบการผจญภัยนี้ การใช้บริการล่องเรือจึงมีความนิยมตามมาด้วยเช่นกัน และจากการที่นักท่องเที่ยวนิยมจับจ่ายสินค้าจำพวก อาหาร และเครื่องดื่ม ปัญหาโดยส่วนใหญ่ที่นักท่องเที่ยวที่พบก็คือ สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอต่อความต้องการ รวมถึงสินค้าที่ระลึกมีราคาแพง จึงทำให้นักท่องเที่ยวซื้อในปริมาณที่น้อยลงแต่ก็ยังนิยมซื้ออยู่

ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด จากการศึกษพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเภทวัด สอดคล้องกับการตัดสินใจกับลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว หรือกิจกรรมท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปในแต่ละจังหวัด โดยนักท่องเที่ยวมี

ความสนใจ วัด พระธาตุ ศาสนสถาน และความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต

สำหรับด้านความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่า กิจกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวประเภทวัด อยู่ในช่วงวัยทำงาน อายุระหว่าง 21 - 30 ปี มีความสนใจ วัด พระธาตุ ศาสนสถาน และความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต และเนื่องจากวัดในแต่ละแห่งมีการออกแบบการก่อสร้าง ที่มีความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมที่ต้องการมากที่สุดจึงเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพ

ด้านแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบความจำเป็นในการพัฒนาด้านระบบการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว ที่กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการพัฒนาการสื่อความหมายในด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม รวมถึงการบริการด้านศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่หรือมัคคุเทศก์ที่สามารถให้ข้อมูลและแนะนำการท่องเที่ยวภายในวัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่ส่วนเดินทางท่องเที่ยวและวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ด้านการให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด นอกจากนักท่องเที่ยวจะมีความสนใจเดินทางท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีองค์พระพุทธรูปเก่าแก่ในวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน นักท่องเที่ยวยังให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม โดยมีความพึงพอใจในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ฝาเพดาน ร่องลงมา คือ ชุ่มประตู่ หน้าต่าง และพระพุทธรูป พระประธาน รูปปั้นเทวดา ซึ่งสอดคล้องกับการก่อสร้างในแต่ละวัดที่มีการออกแบบให้งดงาม ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมที่ต้องการมากที่สุดจึงเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพ

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนา ควรมีห้องน้ำสาธารณะที่สะอาดและเพียงพอมีการปรับปรุงถนนเพื่อการคมนาคมที่ปลอดภัยและสะดวก ความสะดวกและความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทางที่ชัดเจน ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น การดูแลรักษาความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม มีมัคคุเทศก์นำเที่ยว เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งท่องเที่ยว ควรปรับปรุงภูมิทัศน์รอบวัด ควรมีต้นไม้เพื่อความร่มรื่น ขาดพื้นที่ที่สามารถพักผ่อนได้สถานที่ที่ไม่มีความดึงดูดเมื่อมาพบจริง พื้นที่จอดรถยนต์หายากในช่วงเทศกาล ควรจัดระเบียบพื้นที่ให้เป็นระเบียบภายในวัด ร้านค้าต่างๆ เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น มีการดูแลรักษาความสะอาดในพื้นที่สถานที่ท่องเที่ยว และควรคงคุณค่าความเป็นศิลปะเดิมที่ละเอียดเก่า วิธีการปฏิบัติของพระสงฆ์ และมีพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุเพื่อให้นักเรียนและประชาชนได้ประโยชน์มากกว่านี้ เป็นต้น

7.3 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ในพื้นที่ 4 ชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนวัดท่าฟ้าใต้ ชุมชนวัดพระหลวง ชุมชนวัดต้นแหลง และชุมชนวัดศรีไค้ เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ช่วงเวลาในการท่องเที่ยวที่เหมาะสมที่สุดควรเป็นช่วงเช้าเนื่องจากอากาศไม่ร้อนจัด การท่องเที่ยวในชุมชนในระยะเริ่มต้นควรมีมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมในชุมชน เนื่องจากในชุมชนยังไม่มีเครื่องมือในการสื่อความหมาย เช่น แผนที่นำชม คู่มือท่องเที่ยว วั้บริการให้กับนักท่องเที่ยว ผู้นำชมจะเป็นผู้นำทางไปยังแหล่งกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน เมื่อเดินทางไปถึงยังแหล่งกิจกรรมในแต่จุดแล้วจะมีผู้นำชมที่เป็นตัวแทนชุมชนกลุ่มอาชีพ นำเที่ยวหรืออธิบายรายละเอียดของกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีจุดเริ่มต้นที่วัดซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน สำหรับเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตหรือลาดยางภายในหมู่บ้าน มีขนาดเล็กและแคบ การเดินเท้าและการใช้ยานพาหนะขนาดเล็กจึงเหมาะสมการท่องเที่ยว ดังนั้น รถยนต์โดยสารขนาด 30 – 40 ที่นั่ง จึงไม่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในชุมชน หากนักท่องเที่ยวเดินทางมาโดยรถยนต์โดยสารขนาดใหญ่จำเป็นต้องจอดที่วัดหรือจุดจอดที่ชุมชนจัดไว้บริการ แล้วเดินทางต่อด้วยพาหนะที่ชุมชนจัดไว้ให้ ซึ่งบางชุมชนใช้วิธีการเดิน บางชุมชนใช้จักรยาน และบางชุมชนใช้รถจักรยานถีบต่อเติมให้เป็นรถลากบรรทุกนักท่องเที่ยว และชุมชนบางแห่งมีการจัดเตรียมบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (home stay) ไว้รองรับนักท่องเที่ยวด้วย

จากการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น ความเชื่อพิธีกรรมท้องถิ่น การทอผ้า การจักสาน การทำเกษตรกรรม อาหารท้องถิ่น และศิลปะการแสดงแขนงต่าง ๆ ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้ชาวบ้านชุมชนยินดีให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมและพร้อมที่จะถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้และประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว โดยสามารถพัฒนาไปสู่รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน 3 ลักษณะ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ (academic program) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural program) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative program) ดังนี้คือ

1) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ (academic program) เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ร่วมที่มุ่งศึกษาเรียนรู้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมไทยอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มนักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทางด้านสาขาวิชาสถาปัตยกรรม 2) กลุ่มนักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทางด้านสาขาวิชาศิลปกรรมที่ต้องการมาศึกษาเรียนรู้งานศิลปกรรมไทย 3) นักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 4) นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีความสนใจอย่างลึกซึ้งในด้านสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่นไทย เป็นต้น สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวเชิงวิชาการที่สามารถจัดการเรียนรู้และประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ พื้นที่ตั้ง (setting) บริเวณอาคาร (layout plan) รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (vernacular architecture) พื้นที่ (space) ประโยชน์ใช้สอย

(function) การหันทิศทางรูปทรงหลังคา (roof form) โครงหลังคา (roof structure) วัสดุหลังคา (roof material) โครงสร้างอาคาร (structure) วัสดุก่อสร้าง (material) ฝาผนัง (partition & wall) หน้าต่าง ช่องเปิด (opening) องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (architectural element) และชิ้นทางตกแต่งทางสถาปัตยกรรม (architectural ornament) ประติมากรรมและเครื่องประดับตกแต่งอาคาร เป็นต้น

2) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมร่วมกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวด้วยรถยนต์ส่วนตัว 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาพร้อมกับบริษัทจัดนำ สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวโดยทั่วไปอยู่ในระหว่าง 1 – 3 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับจำนวนสถานที่และกิจกรรมที่ต้องการทำ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกจะเยี่ยมชมวัดเพียงอย่างเดียวหรือเยี่ยมชมกิจกรรมวัฒนธรรมอื่น ๆ ร่วมด้วยได้ คุณลักษณะของกิจกรรมที่สามารถทำได้ในชุมชน คือ ไหว้พระ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของวัด และชุมชน ขึ้นชมลักษณะทางสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมของวัด เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ที่มีการจัดแสดงโบราณวัตถุและของใช้พื้นถิ่นของชุมชน ถ่ายภาพ เยี่ยมชมงานหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น การทอผ้า งานจักสาน หรืองานด้านเกษตรกรรม

3) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานต่อยอดด้านสถาปัตยกรรมหรือผลงานที่ได้แรงบันดาลใจจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเหมาะกับ 1) กลุ่มสถาปนิก นักเรียน นักศึกษาด้านสถาปัตยกรรมที่ต้องการแรงบันดาลใจในการประยุกต์ใช้กับการออกแบบอาคารสมัยใหม่ 2) กลุ่มนักตกแต่งภายในที่ต้องการแรงบันดาลใจในการออกแบบตกแต่งที่พักอาศัยหรืออาคารสำนักงาน 3) กลุ่มนักเรียน นักศึกษาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่ต้องการแรงบันดาลใจในออกแบบชิ้นงาน เช่น งานจิ๋ว งานจิ๋ว งานออกแบบลายผ้า หรือกลุ่มผู้ผลิตสินค้าของที่ระลึก เป็นต้น 4) นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีความสนใจในด้านสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่นไทลื้อและวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นต้น สำหรับระยะเวลาในการท่องเที่ยวเหมาะกับการมาเรียนรู้และสร้างแรงบันดาลใจ อาจจะอยู่ระหว่าง 3 – 7 วัน หรือมีข้อจำกัดด้านเวลาเท่าใด และในการเข้ามาท่องเที่ยวและเรียนรู้ร่วมกับชุมชน จะมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในงานด้านนั้น ๆ เช่น พระภิกษุ ปราชญ์ด้านงานไม้ งานจักสาน งานการเกษตร อาหาร รวมถึงผู้เฒ่าผู้แก่ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนได้ มาถ่ายทอดเรื่องราว ให้ความหมายของสัญลักษณ์ รูปภาพ ลวดลาย ที่เป็นความหมายของท้องถิ่น ผสมกับความเชื่อ หรือเรื่องเล่า ที่สามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้

7.4 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ ล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชน และการสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้น มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายประกอบด้วย ตัวแทนบริษัทจัดนำเที่ยว มัคคุเทศก์อาชีพ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นักเรียนนักศึกษา และนักท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนได้เป็นผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยว มีประเด็นที่สำคัญในการประเมิน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางสถาปัตยกรรม ด้านประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ และการบริการเสริมอื่น ๆ ทางการท่องเที่ยว

จากผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก พื้นที่จังหวัดพะเยา พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{X}=3.42$) พื้นที่จังหวัดแพร่ พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.40$) พื้นที่จังหวัดน่าน พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{X}=3.29$) พื้นที่จังหวัดเชียงราย พบความพึงพอใจในเส้นทางในระดับมาก ($\bar{X}=3.44$) สำหรับด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=3.90$) ซึ่งจากการรวบรวมแนวทางการพัฒนาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของชุมชน การสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ตลอดจนผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก สามารถพัฒนาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกทั้ง 4 พื้นที่ ประกอบไปด้วยแนวทางพัฒนา 5 ด้าน คือ

- 1) แนวทางด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการยอมรับ และเคารพในการตัดสินใจของทุกฝ่าย พร้อมกับการร่วมกันลงมือปฏิบัติ นำไปสู่ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกัน

- 2) แนวทางด้านการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม คือ การอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรมของชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างสมเหตุสมผล เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรให้มากที่สุด โดยการใช้ประโยชน์ การรักษา การบูรณะและฟื้นฟู

- 3) แนวทางด้านการพัฒนาการตลาด โดยใช้แนวทางการส่งเสริมการตลาด (promotion) ซึ่งเครื่องมือส่วนประสมการส่งเสริมการตลาด โดยเน้นการโฆษณา (advertising) และการประชาสัมพันธ์ (public Relations)

4) แนวทางการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว เป็นการสื่อความหมายโดยใช้บุคคล เช่น การบริการข้อมูล การนำเที่ยว การบรรยายของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการสื่อความหมายโดยไม่ใช้บุคคล เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายบอกข้อมูล การจัดบอร์ด ศูนย์บริการข้อมูล คู่มือนำเที่ยว เป็นต้น

5) แนวทางการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว เป็นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยนำเอากิจกรรมที่มีความโดดเด่นสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มที่มีความต้องการแตกต่างกัน รวมทั้งการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวให้เกิดการเชื่อมโยงในเชิงกายภาพ อาทิ การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง และการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวจากประวัติศาสตร์ – ความสัมพันธ์เชิงข้อมูลทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้เกิดการเพิ่มระยะเวลาและความคุ้มค่าในการเดินทางของนักท่องเที่ยว

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม 2) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม 3) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และ 4) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม จำนวน 400 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา ทั้งหมด 4 พื้นที่ จำนวน 200 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การประชุมระดมความคิด และกลุ่มผู้ประเมินจากภายนอกชุมชน จำนวน 33 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบประเมิน

ผลการศึกษาพบว่า 1) วัดที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น มีความเหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต คือ วัดท่าฟ้าใต้จังหวัดพะเยา วัดพระหลวงจังหวัดแพร่วัดต้นแหลงจังหวัดน่าน วัดศรีใต้จังหวัดเชียงราย 2) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด 3 ลำดับแรก คือ ความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่มีอยู่ในวัด รองลงมา คือ วัดมีประวัติศาสตร์อันยาวนานเป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต และความน่าสนใจของวัตถุ ในด้านความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ที่กลุ่มตัวอย่างต้องการเป็น 3 ลำดับแรก คือ ชมโบราณวัตถุภายในวัด รองลงมา คือ ถ่ายภาพและชมอาคารที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของวัด เท่ากันกับศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุภายในวัด ในด้านแนวทางการพัฒนาที่กลุ่มตัวอย่างต้องการเป็น 3 ลำดับแรก คือ จัดให้มีการสื่อความหมายให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่สำคัญของวัด รองลงมา คือ ศาสนสถานได้รับการอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพดั้งเดิมมากที่สุด โดยไม่มีการดัดแปลงโครงสร้างหรือการประดับตกแต่ง และมีระบบการจัดการ การจัดเก็บและจัดแสดงเกี่ยวกับรายละเอียดของศาสนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการท่องเที่ยว

ในด้านของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม พบว่ามีรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เหมาะสม 3 รูปแบบ คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และในส่วนของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม พบว่า ควรมีการดำเนินการใน 5 แนวทาง คือ แนวทางด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางด้านการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม แนวทางด้านการพัฒนาการตลาด แนวทางด้านการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนากิจกรรมและเส้นทาง การท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมล้านนาตะวันออกสถาปัตยกรรมไท การมีส่วนร่วม

Abstract

The purposes of the research entitled “A Model of Architectural Tourism Based on Community Participation in Eastern Lanna” were to study 1) potential of the architectural tourism 2) behavior of visitors travelling into the architectural resources 3) model of architectural tourism and 4) guidelines of architectural tourism development. The samples and key informants were divided into 3 groups; the first group consisted of 400 visitors travelling into the architectural resources. Data collection was done by using a questionnaire. The second group consisted of 200 community leaders, local experts, villagers who were interested in the research including the governmental officers in 4 areas. The group was used in-depth interview and focus group for collecting data. The third group was 33 external assessors outside the community and they were collected data by an evaluation form. The findings revealed that 1) the characteristics of the temples which have Tai ethnics’ identity in terms of outstanding and appropriate architecture, art and culture and tradition for studying their architecture and promoting the tourism in the future; they were Wat Tha Fa Tai, Pha Yao province, Wat Phra Luang, Phrae province, Wat Ton Laeng, Nan province, and Wat Krueng Tai, Chiang Rai province. 2) regarding to the behavior of visitors travelling into the architectural resources, it indicated that the three top of factors affecting the decisions of travelling to the temple were the belief of the Buddha Image in the temple, the temple’s history with its important events in the past and the interesting of the objects. In terms of the activities, the three top of the activities they wanted to do were visiting the ancient items in the temples, taking photo and admiring the distinguished architecture of the temple as well as learning the ancient items in the temple. With regard to the three top of the guidelines of the development, they want to have the interpretation of understanding of history including the architecture and art of the temple, the religious place should be conserved into original condition without any adaptation or decoration and there should be the system of supplying, storing and showing about the details of the appropriate religion in accordance with the tourism. According to the models of the architectural tourism, there were 3 suitable models; academic tourism, cultural tourism and creative tourism. In terms of the guidelines of the architectural tourism development, it was suggested that there were 5 guidelines; community participation promotion, architectural conservation and inherit, marketing development, tourism interpretation and activities and tourism route development.

Keywords: Architectural Tourism, Eastern-Lanna, Tai – StyleArchitecture, Participation

สารบัญ

บทที่

หน้า

บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ณ
สารบัญ	ด
สารบัญตาราง	ถ
สารบัญภาพ	น
1 บทนำ	1
ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ขอบเขตเนื้อหา	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
กรอบแนวคิดการวิจัย	6
2 ทบทวนวรรณกรรม	7
แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	7
แนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยว	9
แนวคิดการมีส่วนร่วม	12
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
3 วิธีการดำเนินการวิจัย	22
ข้อมูลและแหล่งข้อมูล	22
ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลหลัก	22
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	24

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการศึกษา	33
ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ในพื้นที่ ลำนนาตะวันออกอย่างมีส่วนร่วม	33
พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมใน พื้นที่ลำนนาตะวันออก.....	98
รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก....	121
แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วม ใน พื้นที่ลำนนาตะวันออก.....	159
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	217
สรุปผลการวิจัย	217
อภิปรายผลการวิจัย	221
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	225
บรรณานุกรม.....	229
ภาคผนวก	233
แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว.....	234
แบบประเมินมาตรฐานคุณภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	244
แบบสอบถามความพึงพอใจต่อเส้นทางท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่าง มีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนนาตะวันออก	253
กำหนดการเดินทางตามเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ลำนนาตะวันออก	264

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดพะเยา	34
2 แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดแพร่	35
3 แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดน่าน	36
4 แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดเชียงราย.....	37
5 ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ ล้านนาตะวันออก จังหวัดพะเยา แพร่ และน่าน	38
6 ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม จังหวัด พะเยา	38
7 ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม จังหวัด แพร่.....	39
8 ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม จังหวัด น่าน.....	40
9 แสดงรายชื่อพื้นที่มีศักยภาพได้รับการคัดเลือกในการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมใน พื้นที่ 4 จังหวัด.....	41
10 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	100
11 รูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยว ประเภทวัด	105
12 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด	112
13 ความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด.....	114
14 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด.....	116
15 การให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภท วัด	118
16 การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม.....	125
17 สรุปการวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม.....	129
18 ลักษณะจุดเด่นของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่นักท่องเที่ยวควรได้รับความรู้.....	130
19 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอาคารในพื้นที่ศึกษา	132

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
20	สรุปองค์ความรู้ด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม 153
21	แนวทางการพัฒนากิจกรรมทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ล้านนาตะวันออก..... 157
22	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยว เชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดพะเยา..... 161
23	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดแพร่..... 165
24	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดน่าน..... 170
25	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดเชียงราย..... 174
26	รายชื่อคณะกรรมการการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลสระอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา..... 180
27	ค่าบริหารจัดการ ด้านการท่องเที่ยว ตำบลสระ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา..... 185
28	รายชื่อคณะกรรมการการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลพระหลวง อำเภอสว่างเมือง จังหวัดแพร่..... 183
29	ค่าบริหารจัดการ ด้านการท่องเที่ยว ตำบลพระหลวง อำเภอสว่างเมือง จังหวัดแพร่ 185
30	รายชื่อคณะกรรมการการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน..... 186
31	ค่าบริหารจัดการ ด้านการท่องเที่ยว ตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน..... 187
32	รายชื่อคณะกรรมการการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลศรีเมือง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเชียงราย..... 188
33	ค่าบริหารจัดการ ด้านการท่องเที่ยว ตำบลศรีเมือง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเชียงราย 189
34	แสดงรายชื่อรายชื่อวัดที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นทางกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ ในพื้นที่จังหวัดพะเยา 212
35	แสดงรายชื่อรายชื่อวัดที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นทางกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ ในพื้นที่จังหวัดแพร่..... 213

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
36 แสดงรายชื่อรายชื่อวัดที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นทางกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ ในพื้นที่จังหวัดน่าน.....	214
37 แสดงรายชื่อรายชื่อวัดที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นทางกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย	215

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 หน้าบันวิหาร และรูปทรงหลังคาซ้อน 3 ชั้น วัดท่าฟ้าใต้ แสดงศิลปะไทลื้อ.....	44
2 ลักษณะโครงสร้างที่มีลวดลายดอกไม้บนหน้าบันวิหาร และลักษณะข้อฟ้าที่เป็นรูปนก การเวก.....	45
3 กลุ่มทอผ้าไทลื้อ.....	46
4 บ้านไทลื้อ.....	47
5 การฟ้อนสืบสองราศี.....	48
6 บรรยากาศระหว่งการขับลื้อ.....	50
7 อาหารไทลื้อ.....	51
8 ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านฟ้าสีทองและศูนย์ OTOP บ้านฟ้าสีทอง	52
9 ที่พักเฮือนลื้อ.....	52
10 กลุ่มประชาชนได้ระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัด ใน พื้นที่จังหวัดพะเยา	53
11 หน้าบันหอไตร และเพดานหอไตรวัดพระหลวง แสดงถึงศิลปะไทลื้อ.....	56
12 ลักษณะโครงสร้างบริเวณด้านข้าง และด้านหน้า ของหอไตรวัดพระหลวง.....	57
13 การทำเครื่องเรือนไม้สัก	58
14 การจักสาน	59
15 จุดจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น ของชมรมผู้สูงอายุ	60
16 ตลาดสดพระหลวง	61
17 กลุ่มประชาชนได้ระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัด ใน พื้นที่จังหวัดแพร่.....	62
18 บริเวณหน้าบันวัดต้นแหลง และรูปทรงหลังคาซ้อนกัน 3 ชั้น แสดงถึงศิลปะไทลื้อ	65
19 ลักษณะโครงสร้างของวิหารวัดต้นแหลง.....	65
20 ด้านงานไม้.....	66
21 ด้านจักสาน (สานส้มไก่).....	67
22 การทำแคบหมู.....	68
	น

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
23 การทำไม้กวาดดอกหญ้าและทางมะพร้าว.....	69
24 บ้านพัก ต้นแหล่งโฮมสเตย์.....	70
25 กลุ่มประชาชนได้ระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาลักษณะโดยทั่วไป ของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัด ใน พื้นที่จังหวัดน่าน.....	71
26 หอไตร และบริเวณหน้าบันของหอไตร วัดศรีโคงค์ แสดงถึงศิลปะไทลื้อ	74
27 ลักษณะโครงสร้างหอไตร วัดศรีโคงค์	75
28 กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านศรีโคงค์	76
29 กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านประชาภิวัฒน์.....	76
30 กลุ่มจักสานหวายและไม้ไผ่.....	77
31 กลุ่มตัดเย็บ.....	78
32 พิธีบายศรีสู่ขวัญ.....	79
33 โรงสีข้าว.....	80
34 กลุ่มประชาชนได้ระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาลักษณะโดยทั่วไป ของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัด ใน พื้นที่จังหวัดน่าน.....	81
35 ขอบเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย	83
36 ขอบเขตพื้นที่ 4 จังหวัดล้านนาตะวันออกของประเทศไทย.....	84
37 ขอบเขตพื้นที่ 4 จังหวัดล้านนาตะวันออก.....	85
38 แผนที่แสดงขอบเขต อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา	86
39 แผนที่แสดงขอบเขต ตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา.....	87
40 แผนที่แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ตำบลสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา	88
41 แผนที่แสดงขอบเขต อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	89
42 แผนที่แสดงขอบเขต ตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่	90

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
43 แผนที่แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.....	91
44 แผนที่แสดงขอบเขต อำเภอปัว จังหวัดน่าน.....	92
45 แผนที่แสดงขอบเขต ตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน.....	93
46 แผนที่แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน.....	94
47 แผนที่แสดงขอบเขต อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	95
48 แผนที่แสดงขอบเขต ตำบลศรี อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	96
49 แผนที่แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ตำบลศรี อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย.....	97
50 บรรยากาศของผู้เข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน	121
51 บรรยากาศการท่องเที่ยวโดยชุมชน	122
52 พาหนะที่ใช้ในการท่องเที่ยวภายในชุมชน	122
53 ตัวอย่างโปสการ์ด และสมุดจดบันทึก สำหรับสินค้าที่ระลึกวัดท่าฟ้าใต้	147
54 ตัวอย่างสมุดบันทึก และกรอบโทรศัพท์ สำหรับสินค้าที่ระลึกวัดท่าฟ้าใต้.....	148
55 ตัวอย่างเสื้อ และโปสการ์ด สำหรับสินค้าที่ระลึกวัดต้นแหลง	148
56 ตัวอย่างกระป๋องใส่น้ำ และแก้วน้ำ สำหรับสินค้าที่ระลึกวัดศรีใต้	149
57 แผนที่แสดงการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว 4 จังหวัด.....	211

ในการศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ล้านนา ตะวันออกมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- 1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา
- 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 1.3 ขอบเขตของการวิจัย
- 1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ในศตวรรษที่ 21 ทัวโลกมีแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวไปในแนวทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism development) มากขึ้น มีการนำเสนอสินค้าทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวทางเลือก และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อย่างเป็นรูปธรรมทั่วโลกพร้อมทั้งมีความพยายามที่จะพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวในแนวทางที่ยั่งยืน ซึ่งจะก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมน้อยที่สุด ทั้งนี้ปัจจัย “3S” อย่าง Sun Sand Sea นั้นได้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวยุโรปในแนวทางเดิมอีกต่อไป แต่มี “3S” ในแนวทางใหม่ที่เป็นผลต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและการจัดการที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาทดแทน ซึ่ง “3S” ตามแนวความคิดใหม่ ได้แก่ “S=security” หมายถึง ความปลอดภัยที่รวมถึงภัยธรรมชาติทั้งหลาย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน “S=sanitation” หมายถึง ความสะอาดปราศจากเชื้อโรคและมลพิษทางสิ่งแวดล้อมและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ “S=satisfaction” หมายถึง ความพึงพอใจ ความพอใจ ความประทับใจ ทั้งสถานที่ท่องเที่ยวและบริการ (กราดิช พยัณวิเชียร, 2539: หน้า 8 - 13)

ในประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่ความเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวชมธรรมชาติ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวบ้าน ในแต่ละจังหวัดเองก็มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวและมีศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่นี้ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งประเทศไทยมีความหลากหลายในศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาให้เห็นทั้งในด้านของสถาปัตยกรรม ข้าวของเครื่องใช้ หรือวิถีชีวิต แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครนั้นมีอย่างมากมาย อาทิ พระบรมมหาราชวัง วัด ย่านอาคารเก่า ย่านอาหารอร่อย พิพิธภัณฑ์ รวมถึงการเยี่ยมชมวิถีชีวิตของ

ชุมชนต่าง ๆ แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในปัจจุบันลักษณะทั้งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานหรือสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบันก็สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชม และสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างต่อเนื่อง อาทิ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – กำแพงเพชร และอยุธยา วัดอรุณ พระบรมมหาราชวัง ส่วนสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบันที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ อาทิ วัดร่องขุนในจังหวัดเชียงราย เป็นต้น นอกจากนี้แล้วประเทศไทยยังมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมกลุ่มย่อยที่มีความน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมได้มีการแพร่กระจายมากในภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ได้แก่ จังหวัดพะเยา เชียงราย แพร่และน่าน มีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว อาทิ วัดนันตาราม จังหวัดพะเยา วัดหนองบัว จังหวัดน่าน เป็นต้น

กลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออกได้ถูกจัดให้เป็นกลุ่มจังหวัดที่มีพื้นที่เชื่อมโยงทั้งทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและเชื่อมโยงกับความร่วมมือกลุ่มอนุภาคลุ่มน้ำโขง (greater mekong sub – region: GMS) อันเป็นความร่วมมือของ 6 ประเทศ ประกอบด้วย ไทย สปป.ลาว พม่า กัมพูชา เวียดนามและจีนตอนใต้ (มณฑลยูนนานและกวางสี) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 และในปัจจุบันยังพบกระแสของการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอันใกล้ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางผ่านจังหวัดล้านนาตะวันออกจำนวนมาก จากการเปิด FTA (free trade agreement) ในปี 2015 หรือ การลงนาม AEC 2015 (ASEAN economic community) ที่จะทำให้การเดินทางระหว่างประเทศในอาเซียนจะทำได้ง่ายขึ้น และในพื้นที่ล้านนาตะวันออกมีด่านผ่านแดนที่สำคัญอยู่ 4 แห่งใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย มีด่านสากลแม่สาย (ติดต่อกับประเทศเมียนมาร์) และเชียงของ (สปป.ลาว สามารถเดินทางไปประเทศจีน ได้ เส้นทาง R3A) จังหวัดน่าน มีด่านห้วยโก๋น (สปป.ลาว เส้นทาง R2A) และจังหวัดพะเยา มีด่านบ้านฮวก (สปป.ลาว R2A) จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะมีกระแสการท่องเที่ยวโดยผ่านจังหวัดล้านนาตะวันออก

การท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่แห่งนี้ เพื่อยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเป็นพื้นฐานนำไปสู่การต่อยอดทรัพยากรและที่สำคัญ คือ การกำหนดรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะคนในท้องถิ่น ร่วมกันอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของตนเอง อีกทั้งยังเกิดมูลค่าเพิ่มจากต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมอีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม
- 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก
- 3) เพื่อเสนอแนะรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ล้านนาตะวันออก
- 4) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ล้านนาตะวันออก

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่ในกลุ่มล้านนาตะวันออก ประกอบด้วย จังหวัดพะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาครั้งนี้มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล หรือผู้ประเมินจากภายนอกชุมชน โดยมีรายละเอียดของแต่ละส่วนดังนี้

1) นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ในปี 2554 ทั้งหมด จำนวน 3,460,031 คน (กรมการท่องเที่ยว, 2554)

2) ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชนสมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา ทั้งหมด 4 พื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ นายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รองนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประธานสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการศึกษา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนในชุมชน ครูผู้ดูแลเด็ก ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล ประธานกลุ่มแม่บ้าน หัวหน้ากลุ่มกิจกรรมอาชีพภายในชุมชน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ ผู้สูงอายุ เยาวชน และสมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ เป็นต้น มีชุมชนละ 50 คน รวมทั้งหมด 200 คน

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ประเมินจากภายนอกชุมชน โดยจำแนกตามกิจกรรม ดังต่อไปนี้

- กิจกรรมการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม มีผู้ประเมินศักยภาพจากภายนอกชุมชน โดยมีผู้ประเมินชุมชนละ 5-7 คน รวมทั้งหมด 24 คน ประกอบด้วย ตัวแทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ตัวแทนจากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ตัวแทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม ตัวแทนจากบริษัทเจ็ดนักษัตร

- กิจกรรมการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก จำนวน 1 ครั้ง โดยการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้น โดยผู้ประเมินประกอบด้วย ตัวแทนบริษัทเจ็ดนักษัตร นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นักศึกษา และนักท่องเที่ยว ทั้งหมด จำนวน 9 คน

1.3.3 ขอบเขตเนื้อหา

1) ศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยศึกษาทางด้านมรดกทางสถาปัตยกรรม สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมทางการท่องเที่ยว การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว

2) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ประกอบด้วย

- ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ พื้นฐานความรู้หรือระดับการศึกษา แรงจูงใจ ทักษะ ความคาดหวัง ความตระหนัก ประสบการณ์การท่องเที่ยว เป็นต้น

- พฤติกรรมในการท่องเที่ยว ได้แก่ รูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด และการให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

3) ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ลำนานาตะวันออกที่อยู่บนพื้นฐานศักยภาพและความพร้อมของชุมชน ซึ่งสามารถพัฒนาได้ ประกอบด้วย

- รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ (academic tourism program) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งศึกษาเรียนรู้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมอย่างลึกซึ้ง

- รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมร่วมกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

- รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism program) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานต่อยอดด้านสถาปัตยกรรมหรือผลงานที่ได้แรงบันดาลใจจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมชุมชน

4) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ลำนนาตะวันออก ประกอบไปด้วยแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน
- แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม
- แนวทางการพัฒนาการตลาด
- แนวทางการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว
- แนวทางการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว

1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในระหว่างเดือนกรกฎาคม 2555 – สิงหาคม 2556

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ได้คุณลักษณะของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ลำนนาตะวันออก

2) ได้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ลำนนาตะวันออก

3) ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว

4) ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดการอนุรักษ์ ปกป้อง สถาปัตยกรรมท้องถิ่นวิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิมจากข้อมูลที่จะได้จากแนวทางการพัฒนา

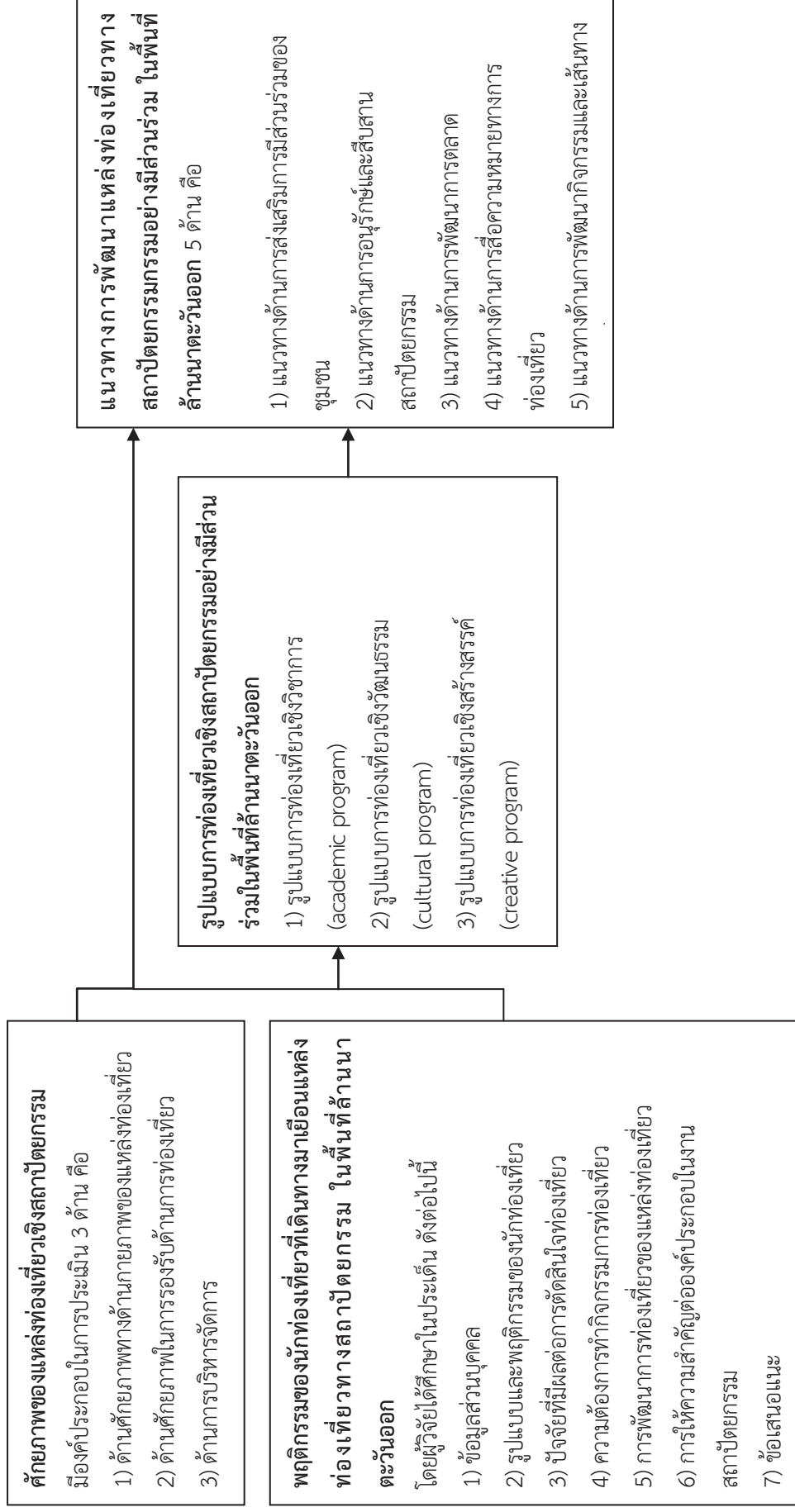
5) ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องได้สามารถนำแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมไปต่อยอดการพัฒนาองค์กรของตนเอง เช่น เส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและการตลาด เป็นต้น

6) หน่วยงานราชการได้ข้อมูลในการกำหนดนโยบายและแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม ในพื้นที่ลำนนาตะวันออกได้

7) นักท่องเที่ยวได้รับความคุ้มค่าจากการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม จากการที่ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว การตลาดในพื้นที่ลำนนาตะวันออก

1.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรต้น

การศึกษาทางด้านการท่องเที่ยวในมิติหรือมุมมองทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากสำหรับการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ในการศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 2.2 แนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยว
- 2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วม
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การศึกษาทางด้านการท่องเที่ยวในมิติหรือมุมมองทางด้านวัฒนธรรมนั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากสำหรับการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เนื่องจากการท่องเที่ยวที่มีอยู่มากเกิดขึ้นบนพื้นฐานของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งก็คือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ ที่ได้ทำไว้หรือได้ส่งสมมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ได้มีผู้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลาย แต่ในที่นี้ขอกล่าวถึงลักษณะวัฒนธรรมที่สามารถเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้นมิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจจะเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมหรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน (อมรา พงศาพิณชู, 2540) วัฒนธรรมไว้มองออกเป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมในลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อถือ ที่เป็นสัญลักษณ์และจับต้องไม่ได้ เป็นต้นว่า ภาษาพูด ระบบความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในลักษณะสิ่งประดิษฐ์และสถาปัตยกรรม เป็นต้นว่า อาคารบ้านเรือน วัด ศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน

ในปัจจุบันนอกจากการศึกษาวัฒนธรรมในลักษณะทั่วไปแล้ว ยังได้มีการนำวัฒนธรรมมาใช้ในการท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความสนใจพิเศษในการสืบค้นและแสวงหาประสบการณ์การมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความงาม สติปัญญา อารมณ์ และจิตใจ (Reisinger, 1994: หน้า 24 - 28) ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรง โดยมีโอกาสได้สัมผัสวัฒนธรรมที่แท้จริงของชาติต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด (Greenwood, 1982) มีโอกาสสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่น หรือประเทศอื่น ๆ เพื่อให้เข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของ

ประชาชนเหล่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้ และการติดต่อสื่อสาร เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต (McIntoch and Goeldne, 1984: Pigram, 1993) นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและมองเห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมในอดีตที่ผ่านมา ๗ มาที่ปรากฏให้เห็น เช่น แบบบ้าน งานหัตถกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำมาหากิน และการแต่งกาย เป็นต้น (Smith, 1989) คนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ก็สามารถเป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้เช่นกัน สิ่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้โดดเด่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และมุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกล (Howell, 1993)

ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเอง อย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการ สำหรับการท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประการแรก ต้องเปลี่ยนการท่องเที่ยว (tourism) เป็นการเดินทาง (travel) ให้คนไปติดตามความสนใจของตนเอง เป็นการเดินทางไปรู้จัก การเดินทางต้องเป็นโลกส่วนตัว ไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน ไม่ใช่การไปบุกรุกพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้าน ไปซื้อทุกอย่างที่ขวางหน้า ประการที่สอง ต้องให้การศึกษาโดยเฉพาะกับเด็ก ๆ ให้เรียนรู้และเข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากในปัจจุบันไม่มีทางเลือกให้นักท่องเที่ยวไปได้ จึงควรให้การศึกษาแก่เยาวชนว่าจะเผชิญสถานการณ์นี้อย่างไร จะได้ประโยชน์เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมได้อย่างไร หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการท่องเที่ยว ควรมีหลักสูตรที่สร้างภูมิคุ้มกัน ไม่ให้มีการแสพการขายที่ไม่เคารพผู้อื่นและต้องเร่งสร้างบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ รู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เพียงแค่การรู้ภาษาอย่างเดียว มัคคุเทศก์ต้องมีความรู้เป็นวิทยากร ไม่ใช่คนรับใช้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องบริการทุกอย่าง และประการที่สาม ต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน ของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของเราเองด้วย ต้องมีพื้นฐานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้มาเยือนจะละเมิดมิได้ เพราะหากเราไม่เคารพวัฒนธรรมของเรา นักท่องเที่ยวชาติอื่นก็ไม่เคารพเช่นกัน (โครงการวิถิธรศน์: วิถีไทยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, 2540)

ที่ผ่านมามีการนำเสนอการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในลักษณะของโบราณสถานเป็นส่วนใหญ่ โดยเป็นเพียงการเที่ยวชมอย่างเดียว ขาดการนำเสนอภาพรวมของวัฒนธรรม (living culture) ที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน เช่น วัฒนธรรมการกินหรือวิถีชีวิตต่าง ๆ และไม่ได้มีการสร้างความเข้าใจให้แก่ นักท่องเที่ยวอย่างถูกต้อง ท้องถิ่นเองก็ไม่ได้รับประโยชน์และไม่เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมของตน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในมิติใหม่ ควรเน้นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์โดยตรง โดยอาศัยแกนหลักของกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเป็นตัวเชื่อมรายได้และประโยชน์อื่น ๆ ไปยังชุมชน เช่น การให้โรงแรมเป็น

แกนในการเชื่อมโยงประโยชน์ไปสู่ชุมชน โดยอาจจัดนำเที่ยวระยะสั้นไปหมู่บ้านที่มีกิจกรรมที่น่าสนใจ การสั่งซื้อวัตถุดิบหรือผลผลิตทางการเกษตรจากชุมชน การจัดกิจกรรมอื่นที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการชม การเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การรับประทานอาหาร การได้ทดลองทำกิจกรรมต่าง ๆ และการซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน (อุบลวรรณ ประดับสุข, 2545: หน้า 62 - 63) ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่นี้ ถือเป็นการขยายฐานทางการท่องเที่ยวที่ทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งประเด็นที่สำคัญ คือ เมื่อประชาชนในชุมชนได้ตระหนักถึงประโยชน์จากวัฒนธรรมที่ตนมีอยู่แล้ว ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกถึงคุณค่า เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนในวัฒนธรรมนั้น ๆ อันจะส่งผลให้เกิดความพยายามในการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

2.2 แนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยว

ประเทศไทยเป็นประเทศเก่าแก่ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยาวนาน จึงมีสิ่งก่อสร้าง อาคาร สถานที่ ย่านชุมชน และแหล่งโบราณคดีที่จัดว่าเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีจำนวนมาก ได้กระจายอยู่ในทุกจังหวัดของประเทศไทย (พัลลภ กฤตยานวัช, 2554: หน้า 5) ที่ผ่านมาในหลายทศวรรษประเทศไทยได้เกิดการสูญเสียสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของประเทศไทยที่ถูกสร้างขึ้นด้วยวัสดุทางชีวภาพ อันได้แก่ ไม้ไผ่และไม้ยืนต้น วัสดุที่มุงหลังคาด้วย แป้นเกล็ด หรือ ดินขอ เกิดการสูญสลายเรื่อย ๆ อีกทั้งคนในปัจจุบันนิยมก่อสร้างอาคารบ้านเรือนโดยใช้วัสดุอุตสาหกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น อิฐ ซีเมนต์ เหล็ก กระเบื้องมุงหลังคาสำเร็จรูปต่าง ๆ จึงทำให้สถาปัตยกรรมไม้จากอดีตที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน กลายเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญยิ่ง (ธาดา สุทธิธรรม, 2543)

งานสถาปัตยกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ความต้องการเฉพาะตัวเฉพาะกลุ่มและขยายออกไปจนถึงความต้องการของกลุ่มชนและสังคม ในขณะที่ขอบข่ายของงานสถาปัตยกรรมมีขอบข่ายที่กว้างขวางและตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในหลายระดับ การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมต่างมีประวัติความเป็นมามีเรื่องราวที่สามารถบันทึกต่อเนื่องเป็นลักษณะประวัติศาสตร์ได้เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ศิลปะและเทคโนโลยีแขนงอื่น ๆ ทั้งนี้ อรศิริ ปาณินท์ (2538) ได้กล่าวถึงพลังสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไว้ว่าเกิดจากการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมกับสัญชาตญาณ เช่น อาคารพักอาศัยของกลุ่มชนดั้งเดิม สถาปัตยกรรมพื้นบ้านมีวิวัฒนาการอย่างช้า ๆ และการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมโดยได้รับอิทธิพลของสังคมและสภาพแวดล้อม อิทธิพลหลัก ได้แก่ ลักษณะสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เทคโนโลยีวิวัฒนาการและความเคลื่อนไหวของงานสถาปัตยกรรมลักษณะสากล อีกทั้งธาดา สุทธิธรรม (2539: หน้า 63 - 64) ได้กล่าวว่า สถาปัตยกรรม ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ เนื่องจากสถาปัตยกรรมได้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองประโยชน์การใช้สอยของมนุษย์ เช่น ที่อยู่อาศัย ขณะเดียวกันสถาปัตยกรรมก็ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองทางความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ศาลบูชา หลักบ้านหลักเมือง

เป็นต้น ซึ่งอาคารศาสนาและสถาปัตยกรรมเหล่านี้ ได้มีความสวยงามเข้ามามีส่วนร่วมและถือเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าความงามของวัฒนธรรม

สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมที่อนุรักษ์ไว้ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและวัฒนธรรมของยุคต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อพื้นที่นั้น ๆ และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม ยังเป็นการให้ประชาชนได้ตระหนักและรับรู้เรื่องราว ได้ศึกษาความเป็นมาในอดีต พร้อมได้คำนึงถึงความสำคัญของสถานที่แห่งนั้น และในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมนั้น ควรเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมที่คงอยู่ให้มีชีวิตชีวา คือ ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสงวนรักษาและสามารถให้ชุมชนใช้สอยประโยชน์จากพื้นที่ ซึ่งควรให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันและอยู่ในขอบเขตของการอนุรักษ์ อันสามารถสัมผัสบรรยากาศดั้งเดิมได้ ในการดำเนินการลักษณะนี้ถือเป็นการผสมผสานอนุสรณ์สถานให้เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของคนในสังคมปัจจุบัน (อรศิริ ปาณินท์, 2528: หน้า 12) ซึ่งในอดีตการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมคงไม่มีความจำเป็นเพราะประชาชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าทางสถาปัตยกรรม แต่เนื่องจากปัจจุบันทัศนคติของประชาชนในสังคมยุคอุตสาหกรรม ได้เห็นว่าสถาปัตยกรรมในอดีตเป็นสิ่งล้ำสมัยทำให้สถาปัตยกรรมที่เคยตอบสนองจิตใจเหล่านั้นถูกละเลย จนขาดการดูแล ทำให้เสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็วและถูกรื้อถอนเพื่อนำไปประกอบผลทางเศรษฐกิจการค้า อาคารพาณิชย์ หรือสถานเริงรมย์มากมาย ซึ่งหากสิ้นสถาปัตยกรรมในอดีตก็จะเกิดผลกระทบตามมา เช่น พื้นฐานทางศิลปะและวิทยาการที่สืบทอดถูกทำลายลง เกิดการลอกเลียนแบบจากสถาปัตยกรรมต่างประเทศ เกิดความหยابกระต่างทางด้านจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของประชาชน เกิดการสร้างทุกข์ภาวะให้กับสังคมและวัฒนธรรมเพราะสถาปัตยกรรมมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของการดำเนินชีวิตในสังคม จากผลกระทบดังกล่าว ทำให้กระแสการอนุรักษ์เกิดการตื่นตัวและเกิดการระดมความคิดจากบุคคลทั่วโลกในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมต่อไป (ธาดา สุทธิธรรม, 2539: หน้า 63 - 64)

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทางด้านศาสนานั้นถือเป็นอาคารที่มีคุณค่ายิ่ง เนื่องจากมีคุณค่าหลากหลายประการอยู่ในอาคารถนั้น คุณค่าที่สัมผัสได้อย่างแรก คือ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ แล้วยังมีคุณค่าทางด้านสังคม คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางการศึกษา เป็นต้น จึงมีความจำเป็นต้องอนุรักษ์รักษาคุณค่าดังกล่าวไว้ให้อยู่คู่กับตัวสถาปัตยกรรม ซึ่งหากดำเนินการเป็นไปได้อย่างถูกต้อง อาจทำให้คุณค่าทางด้านอื่น ๆ งอกเงยเพิ่มเติมขึ้นมาได้อีกด้วย และสำหรับสถาปัตยกรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว คนในชุมชนสามารถร่วมดูแลกับกรมศิลปากรได้ด้วยสอดส่องดูแลการบูรณและการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อเสริมคุณค่าสถาปัตยกรรม อีกทั้งยังสามารถเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาของชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย แต่หากมิได้เป็นอาคารที่ขึ้นทะเบียนแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน ก็สามารถดำเนินการอนุรักษ์ได้โดยการเริ่มเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนที่ร่วมกับสถาปัตยกรรมนั้น ตระหนักให้ทุกคนเล็งเห็นคุณค่าความสำคัญของสถาปัตยกรรมนั้น และทำการเก็บรวบรวมหลักฐานข้อมูลในรูปแบบเอกสารที่ทำการ

สืบค้นได้ และสามารถนำไปเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนได้ เมื่อได้ตระหนักและมองเห็นความสำคัญในสิ่งเหล่านี้แล้ว คนในชุมชนย่อมก่อเกิดความรักความหวงแหน มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน ผู้ที่จะดูแลรักษามรดกเหล่านั้นต่อไป (วนิดา พึ่งสุนทร, 2554: หน้า 22 - 23) ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในท้องถิ่นควรเข้ามาร่วมมือสนับสนุนในการอนุรักษ์ดูแลรักษา และบริหารจัดการให้มีระบบ มีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน สังคมและประเทศชาติให้มากขึ้น ทั้งด้านการส่งเสริมจิตสำนึกรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและโบราณคดี รวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการจ้างงานและรายได้ในท้องถิ่น (พลลภ กฤตยานวัช, 2554: หน้า 5)

มรดกสถาปัตยกรรมนั้นก่อให้เกิดการยอมรับและความลุ่มลึกทางความคิดและสติปัญญาของชุมชนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี และในด้านการท่องเที่ยว มรดกทางสถาปัตยกรรมถือได้ว่าเป็นตัวดึงดูดสำคัญอย่างมากที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดการเดินทาง (ชเนนทร์ มั่นคง, 2550: หน้า 99 - 100) เห็นได้จากกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความนิยมมากขึ้น เนื่องจากผู้คนเริ่มตระหนักและสนใจในเอกลักษณ์ของตนเอง หันกลับมามองความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มองเห็นถึงคุณค่าต้นทุนทางสังคมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และสามารถนำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดได้ (วีระพันธุ์ ชินวัตร, 2547: หน้า 13)

ในปัจจุบันมรดกทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมที่สืบทอดกันมายาวนานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชมและสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างต่อเนื่อง อาทิ ปราสาทนครวัด นครธมในประเทศกัมพูชา หัซมาฮาลในประเทศอินเดีย หอไอเฟลในนครปารีส ประเทศฝรั่งเศส พระบรมมหาราชวังในกรุงเทพมหานคร หรือมรดกทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยมีอยู่ในหลากหลายพื้นที่ ทั้งในส่วนของย่านการค้า บนถนนเก่าแก่และตลาดร้อยปี อาทิ ย่านเมืองเก่าภูเก็ต ย่านสัมพันธวงศ์ เชียงคาน ตลาดร้อยปีขามชุก ตลาดร้อยปีคลองสวน หรือวัดพื้นถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และแหล่งท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน อาทิ วัดต้นเกว๋น วัดอู๋ม่งค์ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดไหล่หิน วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง เป็นต้น ซึ่งมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าแฝงอยู่ รวมถึงความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของชาติ หรือท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดความรู้ความเพลิดเพลิน เป็นการปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ พร้อมนำไปสู่การสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ เพื่อเพิ่มค่าเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม การนำเอามรดกเหล่านั้นมาพัฒนา จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจความเป็นมรดกนั้นอย่างลึกซึ้ง หากดำเนินการอย่างขาดความรอบคอบ ขาดความรู้และความเข้าใจก็จะนำไปสู่การทำลายมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านั้นไป

2.3 แนวคิดด้านการมีส่วนร่วม

การศึกษาทางด้านการท่องเที่ยวในมิติหรือมุมมองทางด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ถือได้ว่าเป็นความสำคัญอย่างมากสำหรับการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เนื่องจากการท่องเที่ยวที่มีอยู่มากเกิดขึ้นจากบุคคลภายนอกเป็นผู้สร้างกิจกรรม และนำนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปในพื้นที่ เหมือนกับชุมชนเป็นวัตถุดิบหนึ่งของการบริโภคการท่องเที่ยว (สดใส สร้างสรรค์ และคณะ, 2546: หน้า 10) คนที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่ คือ ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางกลับไป ผลของการท่องเที่ยวอาจสร้างความเสียหายให้กับคนในท้องถิ่น ในรูปของขยะ สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ถูกทำลาย น้ำขาดแคลน น้ำเสีย เป็นต้น ผลของความเสียหายเหล่านี้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับ แต่คนในท้องถิ่นต้องได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้น และต้องเผชิญกับปัญหาเหล่านั้น จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้รู้ปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ดีกว่าผู้อื่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบโดยตรงกับชุมชนท้องถิ่นทั้งทางบวกและทางลบ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548: หน้า 157 - 160) และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นมี 4 ด้าน คือ

1) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน การสร้างงาน การเพิ่มรายได้การกระตุ้นการผลิตและการแก้ปัญหาดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ ส่วนผลกระทบในทางลบ ได้แก่ ปัญหารายได้ไม่ต่อเนื่อง เพราะฤดูกาลของการท่องเที่ยวคุณภาพแรงงานไม่เหมาะสมกับระบบการผลิตผลิตภัณฑ์ ราคา และการบริการ อาจมีการแย่งชิงผลประโยชน์ในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาด้านทุนอื่น ๆ เช่น แรงงาน ที่ดิน เงิน การใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศ เป็นต้น

2) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสังคมอาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแผนการประกอบอาชีพ ช่วยยกมาตรฐานการครองชีพสร้างความสามัคคี ป้องกันการอพยพย้ายถิ่น เสริมสร้างการศึกษาสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบในแง่ลบ ได้แก่ เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมท้องถิ่น ปัญหาการหลอกลวงนักท่องเที่ยวมีการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนอื่นเข้ามา ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

3) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจที่ดีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดความรัก ความหวงแหนภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความร่วมมือร่วมใจในการช่วยฟื้นฟูสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรม ส่วนผลกระทบในแง่ลบ ได้แก่ การเกิดปัญหาการขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน

ท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยม รูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่น การลดคุณค่าของวัฒนธรรมและศิลปวัตถุ การทำลายศิลปวัตถุของชุมชนท้องถิ่น การทำวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

4) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่น ช่วยรักษา พัฒนา ปรับปรุงและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน และค้นคว้าหาแนวทางการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบในทางลบ ได้แก่ เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรทางชีวภาพ เกิดปัญหามลภาวะ ปัญหาการทรุดตัวของดิน การทำลายภูมิทัศน์ของชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยพื้นฐานเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญ โดยมีหลักการจากการยอมรับให้ทุกฝ่ายมีส่วนได้แสดงความคิดเห็นมีการประสานความร่วมมือจากทุกภาคีและมีการสร้างความผูกพัน โดยการกำหนดข้อผูกพันภายใต้ขอบเขตอำนาจและความรับผิดชอบที่ได้รับ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539) ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ได้ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยในมาตรา 79 ที่รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงถือได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนพึงได้รับ (สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, 2544: หน้า 120 - 123)

ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประการแรก เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่แรกเริ่ม กระบวนการ ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานและร่วมติดตามผล ส่วนประการที่สองเป็นการมีส่วนร่วมแบบไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้วเท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และการประเมินผลยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายและขาดความเป็นกลางอีกด้วย (ศิริรัตน์ ธาณินธนาพันธ์, 2538: หน้า 21) ในการดำเนินการเครือข่ายของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า การมีส่วนร่วมในภาคประชาชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ต้องสร้างกลไกเข้าไปถึงระดับรากหญ้าเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรต่าง ๆ และยังเป็นจุดเริ่มในการพัฒนาสังคม รวมทั้งได้รับทราบปัญหาอุปสรรค โดยมีกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเสนอจริงร่วมกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545: หน้า 7, 18)

เงื่อนไขของการมีส่วนร่วมที่เริ่มต้นจากประชาชนนั้นประกอบด้วยเงื่อนไขที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (freedom to participate) ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม (ability to participate) และประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (willingness to participate) และความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ คือ ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่เสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่จะรับได้ ประชาชนต้องมีความสนใจที่มีความสัมพันธ์กัน ต้องสื่อสารกันได้และต้องไม่กระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพของตน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527: หน้า 186 - 187)

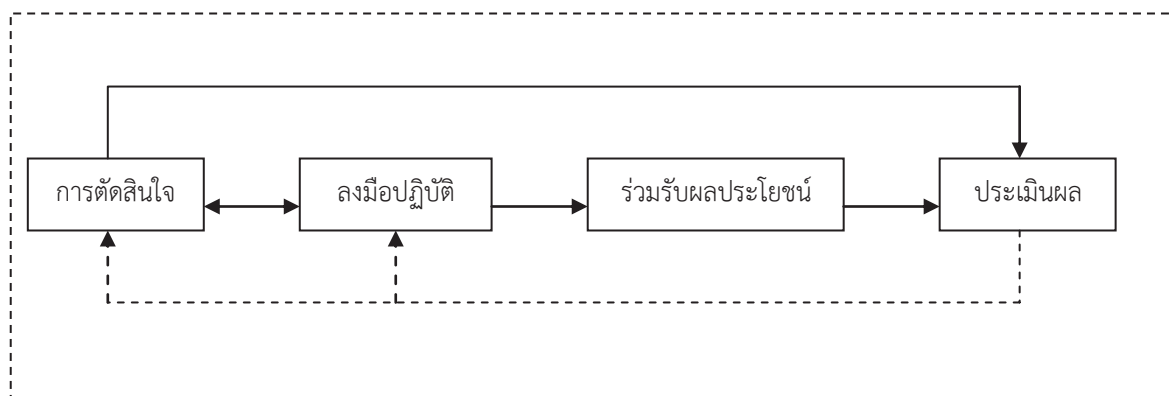
แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนพิจารณาได้เป็น 2 แนวทาง (อภิชาติ ทองอยู่, 2545: หน้า 46) แนวทางแรกเป็นการแสดงออกถึงเสรีภาพของประชาชน ได้แก่ การกระตุ้นให้ประชาชนรับรู้ถึงสาเหตุของปัญหา การให้ความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ สร้างพัฒนาการให้มีส่วนร่วมในการหาทางเลือกและแสวงหาวิธีการในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและพัฒนาโลกทัศน์แบบใหม่ที่เน้นการอยู่รอดร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ จากหลักการดังกล่าว การที่ทำให้คนในท้องถิ่นได้เห็นคุณค่าและตัดสินใจเองว่าสิ่งที่ทำนั้นเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นหรือไม่ ได้ประเมินคุณค่าและตัดสินใจเลือกเอง นับเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นที่ต่อเนื่องและยั่งยืนกว่าการผลักดันจากภายนอก แนวทางที่สอง ได้แก่ แนวทางด้านกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย โดยเน้นสิ่งแวดล้อมควบคู่กับความอยู่รอดของประชาชน โดยให้ความสอดคล้องเหมาะสมกับความเป็นจริงต่อการนำไปปฏิบัติใช้อย่างยุติธรรมและโปร่งใส ไม่เลือกปฏิบัติและต้องเข้มงวดกวดขันต่อการบังคับใช้กฎหมายหรือข้อบังคับนั้น

การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้กระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม จะทำให้การมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2537) ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนนั้น อาจจะพิจารณาจากประเภท และระดับของการมีส่วนร่วมประเภทการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(stakeholders) และการติดตามประเมินผล ส่วนระดับการมีส่วนร่วมนั้น อาจจะวัดได้จากระดับของความถี่ของบุคคล องค์กรที่ร่วมกิจกรรม ความพึงพอใจ ระดับของเป้าหมายที่พึงได้และระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548: หน้า 34 - 38)

จากกระแสของการพัฒนาการท้องถิ่นในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น เป็นเป้าหมายสำคัญในกระบวนการพัฒนาการท้องถิ่นรูปแบบใหม่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์กรของระบบความรู้ลึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกชุมชน ซึ่งมีความรัก ความหวง

แทน มีความรู้สึกพึงพิง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรท่องเที่ยวได้ (นำชัย ทนุผล, 2543: หน้า 39) ต้องมีการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รวมทั้งต้องสร้างความเข้าใจให้แก่นักธุรกิจด้วยว่า สังคม ธรรมชาติ วัฒนธรรมเป็นทุนด้วยหากไม่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม แล้วจะพบกับปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลให้การประกอบธุรกิจไม่ยั่งยืน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีการพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทางการท่องเที่ยวในบางส่วน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องเป็นการนำไปสู่การร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (สมชาย สนั่นเมือง, 2541: หน้า 25 - 33) ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายนักในภาวะสังคมปัจจุบัน

เนื่องจากผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนจึงทำให้ผู้ที่ให้ความสนใจในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและได้ให้ความหมายและลักษณะของการการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลาย ซึ่ง Cohen and Uphoff (1977) ได้ศึกษาแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม โดยมีขั้นตอนดังนี้

กระบวนการมีส่วนร่วม

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาและร่วมในการตัดสินใจ (participation in decision making) ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากหากสมาชิกในชุมชนไม่เข้าใจในปัญหาของตนเองแล้ว การจัดทำแผน หรือกิจกรรมต่าง ๆ ก็ไม่อาจเอื้ออำนวยผลประโยชน์ได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือ ประชาชนขาดความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวและมองไม่เห็นถึงผลกระทบที่ได้รับจากการท่องเที่ยวอย่างรอบด้าน ซึ่งอาจแก้ไขได้โดยมีบุคคลเข้าไปช่วยชี้แนะเพื่อให้เกิด

การเรียนรู้ในปัญหาดังกล่าวซึ่งนำไปสู่การหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ ในขั้นตอนนี้จะสร้างความรู้สึกในการเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ การดำเนินการของชุมชนทำให้เกิดการเรียนรู้ ได้รับประโยชน์โดยตรงอันเกิดจากการร่วมดำเนินการตัดสินใจเลือกใช้วิธีการในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีนักวิชาการมาช่วยเหลือในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดและชุมชนจำเป็นต้องเข้าใจปัญหาและสาเหตุของการเกิดปัญหาในชุมชนนั่นเอง โดยเฉพาะการร่วมวางนโยบายหรือแผนงานเพื่อการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีการจัดกระบวนการทำงาน โดยศึกษากลุ่มเป้าหมาย ประสานงานกับองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดเวทีระดมความคิดเห็น เพื่อวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไข โดยมีการแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามการดำเนินงาน

2) การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินกิจกรรม (participation in implementation) ชุมชนอาจให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมตามแต่ระดับความสามารถของตน อาจเป็นไปในรูปแบบของการเข้าร่วมในการบริหารงาน พัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหาร หรืออาจหาการสนับสนุนแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือต่าง ๆ เพื่อนำมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้

3) การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ (participation in benefits) จัดได้ว่าเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้เกิดขึ้นได้ใน 3 กรณี คือ ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ (material benefits) สังคม (social benefits) และผลประโยชน์ส่วนบุคคล (ersonal benefits)

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (participation inEvaluation) เป็นการร่วมควบคุมติดตาม และประเมินผล เป็นการเข้าร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้เป็นสิ่งสำคัญแต่ไม่ค่อยได้รับการปฏิบัติ (Cohen and Uphoff, 1980) เป็นลักษณะของการพิจารณาถึงการดำเนินการที่ผ่านมา เพื่อให้ได้เรียนรู้หรือได้รับประโยชน์ในการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการอยู่หรือดำเนินการไปแล้วประสบผลสำเร็จเป็นไปตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลทำให้ชุมชนตระหนักว่า กิจกรรมที่ทำไปนั้นเหมาะสมและดำเนินการมาเป็นอย่างไร ควรดำเนินการต่อหรือไม่ ก่อให้เกิดประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกันหรือไม่ และส่งผลอย่างไรต่อความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางของสหประชาชาติ (1981) สามารถพิจารณาได้เป็น 7 ระดับ ดังนี้ ระดับ 1 เป็นการถูกบังคับ (manipulation) จัดว่า ไม่มีส่วนร่วมเลย ถือเป็นการมีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของภาครัฐ ภายใต้การจัดการของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้อดีคือ ผู้กระทำจะได้รับผลในทันทีแต่ข้อเสียคือ จะไม่ได้รับผลในระยะยาวและไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด ระดับ 2 เป็นการถูกล่อโดยการให้ข้อมูล (information) จัดว่าเป็นรูปแบบทั่วไปของประเทศที่กำลังพัฒนา เป็นการมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย ระดับ 3 เป็นการถูกชักชวน (consulation) จัดว่า มีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย ระดับ 4 เป็นการสร้างฉันทามติ (concenses - building) มีส่วนร่วม

เพียงเล็กน้อย ระดับ 5 เป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision - making) จัดว่ามีส่วนร่วมปานกลาง ระดับ 6 เป็นการมีส่วนร่วมในการร่วมรับความเสี่ยง (risk - sharing) จัดว่ามีส่วนร่วมสูง ระดับ 7 เป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเอง (partnership and self - management) จัดว่ามีส่วนร่วมในอุดมคติ

กิจกรรมในการมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดสัมมนาพบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้มีคุณวุฒิที่มีประสบการณ์โดยผลักดันให้เกิดความร่วมมือและการประสานงานเพื่อการแก้ไขปัญหาสาธารณะ จากรายงานการวิจัยของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพบว่า การจัดเวทีสาธารณะเพื่อส่งเสริมให้เครือข่ายได้รู้จัก เข้าใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่าย เพื่อให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545: หน้า 14, 19) ทำให้เกิดผลดีคือ ได้รับการยอมรับและมีความสัมพันธ์ที่ดีจากเครือข่าย ได้มีการประสานงานกันในระยะยาวและได้รับทราบประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนผลเสีย คือ ใช้งบประมาณมากไม่สามารถกำหนดงบประมาณที่เหมาะสมในการประสานงานกับสมาชิก ขาดผู้ดำเนินการในพื้นที่และข้อมูลที่ได้อาจเป็นข้อมูลข้างเดียว

ข้อสนับสนุนการมีส่วนร่วมทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารและพัฒนา เนื่องจากกิจกรรมในการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น ความรู้และภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาในท้องถิ่นนั้นชุมชนจะรู้ถึงกำลังของตนเองในการเข้าไปแก้ปัญหาหรือพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดต้นทุนทั้งเวลาและงบประมาณเป็นจำนวนมาก และไม่มีการรับผิดชอบถึงผลขั้นสุดท้ายของการดำเนินการและเป็นการผลักภาระให้ชุมชน นอกจากนี้ การแทรกแซงจากภายนอกและปัญหาหรือข้อจำกัดของประชาชนเองซึ่งมีสาเหตุมาจากการครอบงำกล่อมเกลามาจากภาครัฐและเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมในการดำรงชีพ การรวมพลังของภาคประชาชนยังคงอ่อนหรือด้อยกว่าพลังจากภายนอก ซึ่งเปิดโอกาสให้ภาครัฐเข้าไปแทรกแซงได้

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว (no magic list of critical factors for participation) (Kelly, 2001) ทั้งนี้ วิธีที่ดีที่สุดในการวิเคราะห์ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของชุมชน (Cohen and Uphoff, 1980: หน้า 213 - 235) และแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องเลือกใช้อย่างเหมาะสมและตรงกับแนวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ (ธานี ภาคอุทัย, 2545; Kelly, 2001: xi; Cohen and Uphoff, 1980; ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2527: หน้า 6 - 7)

ปัญหาการมีส่วนร่วม ส่วนมากมักเกิดจากระบบราชการที่มีการปรับตัวช้า มีลักษณะที่รวมอำนาจ แนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับน้อย ภาครัฐมักมีการตัดสินใจแทนประชาชน ประชาชนไม่สามารถหรือไม่มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจของภาครัฐที่มีต่อ

ชุมชนได้ (Kelly, 2001: หน้า 99) ภาครัฐมีความคุ้นเคยกับการสั่งการ ขณะเดียวกันประชาชนก็ยังคุ้นเคยกับการรับคำสั่งและยอมรับในความถูกต้องของข้าราชการและยอมรับการรอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐมากกว่าการช่วยเหลือตนเอง และในกิจกรรมหรือโครงการที่ประชาชนได้มีส่วนร่วม นั้น ในบางครั้งการเลือกโครงการดำเนินการไม่มีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและความต้องการของประชาชน ซึ่งเป็นโครงการที่ภาครัฐได้จัดทำไว้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2527: หน้า 6 - 20) ก็ทำให้การมีส่วนร่วมที่ไม่ครบวงจรตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff

ถึงแม้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคม แต่จากการศึกษาพบว่ามีส่วนที่ไม่เป็นจริงดังเชื่อนั้น เนื่องจากพบว่ามีการใช้การมีส่วนร่วมของประชาชนไปในทางที่สอดคล้องกับความต้องการของคนบางกลุ่ม ซึ่งภาครัฐมักใช้ในความหมายที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในกิจกรรมหรือโครงการที่รัฐกำหนดมากกว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมตามความหมายที่แท้จริงเพื่อให้ประชาชนยอมรับในกิจกรรมของภาครัฐ (ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527: หน้า 2) ซึ่งการกระทำดังกล่าวไม่เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมชุมชนนั้น ควรพิจารณาจากประเภทของกิจกรรมและระดับของกิจกรรมที่ชุมชน องค์การรัฐ องค์การภายนอกชุมชนและปัจเจกบุคคลในแต่ละชุมชน ได้มีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมแต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกระบวนการทุกขั้นตอน และการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จะนำมาวิเคราะห์หาแนวทางในให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของชุมชนในพื้นที่ศึกษา

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไทยโรจน์ พวงมณี (2552) ได้ศึกษาเรื่องการวิจัยพัฒนาศักยภาพบุคลากรของชุมชนท้องถิ่นสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมท้องถิ่นเพื่อจัดการท่องเที่ยว เขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จากการศึกษาพบว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมท้องถิ่นของเทศบาลตำบลเชียงคาน มีลักษณะเป็นพุทธศิลป์และศิลปะพื้นบ้านที่รับอิทธิพลมาจากศิลปะล้านนา หลวงพระบาง รัตนโกสินทร์ และศิลปะท้องถิ่นที่ประกอบด้วย สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ฝาผนัง และหัตถกรรม โดยภาพลักษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมและวัฒนธรรมเชียงคานมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมผสมผสานกัน มีเส้นทางนำเสนอภาพลักษณ์ดังกล่าวจำนวน 4 เส้นทางหลัก โดยบุคลากรในชุมชนท้องถิ่นที่เข้าร่วมพัฒนามีทักษะการนำเสนอภาพลักษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมท้องถิ่นในระดับมาก นอกจากนี้ การศึกษายังพบว่าการส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมและวัฒนธรรม ในการจัดการท่องเที่ยวให้มีภาพลักษณ์ที่ดี สามารถคงอยู่ไปได้ยาวนาน และก่อให้เกิดความประทับใจกับนักท่องเที่ยวนั้น ควรอาศัยหลักทฤษฎีพร้อมกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ทันสมัย โดยจำเป็นต้องขอความ

ร่วมมือจากชุมชนในการร่วมกันพัฒนา เพื่อให้เกิดการดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน บนพื้นฐานการเรียนรู้แบบผสมผสานที่มีทั้งการฟื้นฟู ประยุกต์ และการอนุรักษ์ พร้อมนำเสนออัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของตนให้ปรากฏ และอาจกล่าวได้ว่า การที่คนในชุมชนร่วมเรียนรู้ เข้าใจในศิลปกรรมและวัฒนธรรมของตนเอง สามารถทำให้เกิดความเข้าใจในรากเหง้าของตนเองได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การวิจัยการวิจัยในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ (2553: หน้า 86 - 87) ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนาประเภทอาคารไม้ โดยเป้าหมายครั้งนี้เป็นการศึกษาวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมประเภทอาคารไม้ เพื่อเป็นข้อมูลในการซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงหรือทดแทน ทั้งแบบการสงวนรักษา การบูรณะ การปฏิสังขรณ์ การสร้างใหม่ หรือ การสร้างเลียนแบบ ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางที่ไปประยุกต์ใช้เป็นคู่มือในการซ่อมแซมอาคารอนุรักษ์ เสมือนเป็นทางเลือกหนึ่งในการตัดสินใจของสถาปนิก หรือเจ้าของอาคาร ซึ่งในปัจจุบันนี้ความเป็นล้านนาเข้าใจลึกลับที่ไม่สามารถหวนคืนกลับมาได้ ดังนั้น มรดกทางวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่ควรได้รับการอนุรักษ์ จากบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ ที่ร่วมกันทำงาน ได้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อดำรงอัตลักษณ์และคุณค่าของล้านนาไว้ เพื่อเป็นก้าวสำคัญยิ่งในการป้องกันการสูญหายของคุณค่ามรดกและภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่กำลังเลือนหายไปจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมล้านนา

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ (2547: หน้า 2 - 3) ได้ศึกษาเรื่องเส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ โดยทำการสำรวจพื้นที่เพื่อนำมาจัดเส้นทางให้เหมาะสมกับระบบการท่องเที่ยว ซึ่งได้รูปแบบจำลองและได้นำมาทดสอบเส้นทางกับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ตามเงื่อนไขสภาพความเป็นจริง ทำให้เกิดรูปแบบจำลองเป็นเส้นทางสถาปัตยกรรมของเมืองประวัติศาสตร์ในพื้นที่เชียงใหม่จำนวน 16 เส้นทาง อันนำไปสู่การท่องเที่ยวที่สมบูรณ์แบบ โดยแต่ละเส้นทางมีสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งในเส้นทางท่องเที่ยว มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าแฝงอยู่ก่อให้เกิดความรู้ความเพลิดเพลิน เป็นการปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ พร้อมนำไปสู่การสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ เพื่อเพิ่มค่าเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

อุไรวรรณ อ่อนอุไร (2544: หน้า 68 - 70) ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงสถาปัตยกรรมในเขตกำแพงเมืองชั้นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาวัดสำคัญในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เพื่อทำการศึกษาการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงสถาปัตยกรรม โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรม และอยู่ในองค์กรเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์โบราณสถาน ร่วมการดูแลรักษา ชะลอความเสื่อมสภาพและความชำรุดทรุดโทรม การรักษา

ของเก่าให้คงสภาพเดิม แต่มิใช่การบูรณะให้เหมือนของใหม่ ดังนั้น ในการอนุรักษ์จึงควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ผู้ที่มีความรู้ ผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีความใกล้ชิดกับโบราณสถานมากที่สุด ตลอดจนชุมชนควรมีส่วนร่วมในการดูแล โดยการปลูกฝังจิตสำนึก ควรให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน ควรลดบทบาทของภาครัฐเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสรับผิดชอบดูแลโบราณสถาน รวมทั้งกำหนดขอบเขตการอนุรักษ์ ส่งเสริมไว้ในหลักสูตรการเรียน การศึกษา จัดทัศนศึกษาให้นักเรียน นักศึกษา กลุ่ม ชมรม ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ได้ชมโบราณสถานแต่ละแห่งเพื่อให้เล็งเห็นถึงความสำคัญ คุณค่า เพื่อเกิดการหวงแหน อนุรักษ์ สืบทอดต่อไป

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2543: หน้า 205) ได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อค้นหาพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ก่อนที่พญามังรายก่อตั้งเมืองเชียงใหม่มาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบลักษณะทางสถาปัตยกรรม อันนำไปสู่แนวทางพัฒนาในอนาคต โดยทำการแยกการวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรม คือ สถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย สถาปัตยกรรมเพื่อสาธารณูปการและการศึกษา สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม สถาปัตยกรรมเพื่องานราชการ สถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมเพื่อศาสนา สถาปัตยกรรมเพื่อนันทนาการ สวนสาธารณะและสิ่งก่อสร้างพิเศษ จากการศึกษาพบว่าเกิดการประสมประสานของรูปแบบและลักษณะทางสถาปัตยกรรม อิทธิพลมาจากรูปแบบการปกครอง สถาปัตยกรรมจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้น สำหรับรูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมศาสนา มักปรากฏรูปแบบของ วิหาร โบสถ์ และเจดีย์ ตลอดจนความเชื่อและศาสนา

ธาดา สุทธิธรรม (มปป.: หน้า 63) ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมกับการพัฒนาแบบยั่งยืน พบว่า สถาปัตยกรรมถือเป็นทรัพยากรที่มีค่าของมวลมนุษยชาติ สถาปัตยกรรมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย และเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความเชื่อและศาสนา พิธีกรรม และได้มีความสวยงามเข้ามาเกี่ยวข้อง อันสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของมนุษย์ ปัจจุบันคนในสังคมยุคอุตสาหกรรมไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญในอดีต จึงขาดการดูแลรักษา เกิดการเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว จนเกิดการรื้อถอนเพื่อนำไปประกอบทางด้านการค้า อาคารพาณิชย์ สถานเริงรมย์ต่าง ๆ จนนำไปสู่การทำลายสถาปัตยกรรมอันแสดงถึงชนชาติของตน เกิดความถดถอยและหยابกระด้างทางด้านจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของประชาชน ดังนั้น กลวิธีในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมภาครัฐจึงควรเร่งสนับสนุนโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โดยเป็นผู้ชดเชยการขาดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ อุดหนุนโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม รวมทั้งการบังคับให้มีการอนุรักษ์ เช่น การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ ควบคุมการก่อสร้างอาคาร เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมทางด้านรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ

สงฺศรี วงษ์เวช (2550: หน้า 70) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง เพื่อเสนอแนวทางจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ แนวทางด้านการตลาดการท่องเที่ยว จากผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ถือเป็นสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ภายในชุมชนยังได้มีการร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์โบราณสถาน ศาสนสถาน พร้อมจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อรวบรวมโบราณวัตถุที่พบภายในชุมชน อันมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 500 ปี ชุมชนถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลายจึงมีโอกาสในการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถทำการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ได้ง่าย ก่อให้เกิดความนิยมในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ ในการสร้างกลยุทธ์และแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำปิง ได้นำกลยุทธ์ด้านการจัดการ การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการตลาดและบริการท่องเที่ยว กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการวางแผนพัฒนาในพื้นที่ด้วย

ในการศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออกมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- 3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือและการแปลผลการศึกษา

3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

3.1) ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data)

เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลทุติยภูมินี้มาวิเคราะห์และรวบรวมใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินงานวิจัย

3.2) ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data)

เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บข้อมูลจากประชากร กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา และเป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องจากข้อมูลทุติยภูมิในเบื้องต้น โดยพฤติกรรมและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเป็นข้อมูลที่ได้มาด้วยการใช้แบบสอบถาม ข้อมูลภายในชุมชนเป็นข้อมูลที่ได้มาด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน แบบประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยว การประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และการประชุมประชาคม

3.2 ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ประเมินจากภายนอกชุมชน โดยมีรายละเอียดของแต่ละส่วนดังนี้

- 1) นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนกลุ่มจังหวัดลำนานาตะวันออกในปี 2554 ทั้งหมดจำนวน 3,460,031 คน (กรมการท่องเที่ยว, 2554) ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้คำนวณตามหลักการแปรผันร่วมกันระหว่างขนาดของกลุ่มตัวอย่างกับความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นจากการสุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Taro Yamane โดยกำหนดความเชื่อมั่น 95 % และยอมให้เกิดความผิดพลาดในการสุ่มได้ $\pm 5\%$ หรือ 0.05 จากจำนวนทั้งสิ้น 3,460,031 คน

จากสูตร	n	$=$	$\frac{N}{1 + N(e)^2}$
	n	$=$	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
	N	$=$	จำนวนประชากรทั้งหมดที่ต้องศึกษา
	e	$=$	ค่าความคลาดเคลื่อน
แทนค่าสูตร		$=$	$\frac{3,460,031}{1+3,460,031 (0.05)^2}$
		$=$	399.95

จากสูตร ผู้วิจัยได้ทำการแทนค่า ซึ่งได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล จำนวน 399.95 คน ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บตัวอย่างทั้งสิ้น 400 คน จังหวัดละ 100 คน โดยเลือกเก็บข้อมูลเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในพื้นที่ 4 จังหวัดล้านนาตะวันออก

2) ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชนสมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา ทั้งหมด 4 พื้นที่ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส และพระสงฆ์ นายกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รองนายกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ปลัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประธานสภาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สมาชิกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการศึกษา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนในชุมชน ครูผู้ดูแลเด็ก ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล ประธานกลุ่มแม่บ้าน หัวหน้ากลุ่มกิจกรรมอาชีพภายในชุมชน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ ผู้สูงอายุ เยาวชน และสมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ ชุมชนละ 50 คน รวมทั้งหมด 200 คน

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้ประเมินจากภายนอกชุมชน โดยจำแนกตามกิจกรรมดังต่อไปนี้

- กิจกรรมการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม มีผู้ประเมินศักยภาพจากภายนอกชุมชน โดยมีผู้ประเมินศักยภาพของวัด จังหวัดละ 5-7 คน ประกอบด้วย ตัวแทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ตัวแทนจากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ตัวแทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม และตัวแทนจากบริษัทจัดนำเที่ยว

- กิจกรรมการประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออกจำนวน 1 ครั้ง โดยการทดลองจัดรายการท่องเที่ยวในเส้นทางขึ้น โดยผู้ประเมินประกอบด้วย ตัวแทนบริษัทจัดนำเที่ยว มัคคุเทศก์อาชีพ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว รวมทั้งหมด 9 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้วิธีวิทยวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participation action research: par) โดยคณะผู้วิจัยจะเน้นรูปแบบกิจกรรม AIC (appreciation-influence control) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 3 ขั้นตอน คือ การสร้างความรู้ (appreciation หรือ A) ขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (influence หรือ I) ขั้นตอนในการสร้างแนวทางในการปฏิบัติ (control หรือ C) ที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะทำให้เข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาได้ตรงกับความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยการศึกษาในครั้งนี้ต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการกำหนดรูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก โดยมีเครื่องมือในการศึกษา ดังต่อไปนี้

3.3.1) การสำรวจ เป็นการสำรวจลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ส่วนมรดกทางสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชนได้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง “สถาปัตยกรรมไถ่ในดินแดนอารยธรรมลำนานาตะวันออก”

3.3.2) แบบประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้พัฒนาแบบประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งได้ปรับปรุงและประยุกต์ใช้มาจากคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกรมการท่องเที่ยว, 2550) มีองค์ประกอบในการประเมิน 3 ด้าน คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และ 3) ด้านการบริหารจัดการ โดยมีคะแนนรวม 100 คะแนน ดังนี้

องค์ประกอบ	คะแนนเต็ม
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	55
2. ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10
3. การบริหารจัดการ	35
รวมทั้งสิ้น	100

โดยมีระดับมาตรฐาน คือ

81	คะแนนขึ้นไป	อยู่ในระดับดีเยี่ยม
71 – 80	คะแนน	อยู่ในระดับดีมาก
61 – 70	คะแนน	อยู่ในระดับดี
51 – 60	คะแนน	อยู่ในระดับปานกลาง
50	คะแนน หรือน้อยกว่า	อยู่ในระดับต่ำ

การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในครั้งนี้ สามารถอธิบายองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

(1) ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีประเด็นหลัก 2 ด้าน คือ

(1.1) คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย

(1.1.1) ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ โดยพิจารณาจากเอกลักษณ์เฉพาะตนทางวัฒนธรรม ความแตกต่างของวิถีชีวิตจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรม ประเพณี ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องมือใช้สอยในการชีวิตประจำวัน ลักษณะสิ่งประดิษฐ์ ระเบียบแบบแผนดำรงชีพร่วมกัน ฯลฯ

(1.1.2) ความงดงามทางสถาปัตยกรรม เป็นความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม และการสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็น พิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นงานสถาปัตยกรรม อาทิเช่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร งานศิลปะหรือศิลปกรรม งานจิตรกรรม หรืออื่นๆที่ทำให้เกิดความงดงามทางสถาปัตยกรรม

(1.1.3) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากความยาวนานของการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้มาตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยจะเห็นได้จากการทำนุบำรุง การรักษา งานซ่อมแซม ซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมของอาคารอยู่และยังมีชุมชนที่มีการสืบทอดด้านสถาปัตยกรรมเหล่านี้อยู่อย่างชัดเจน

(1.1.4) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้ โดยพิจารณาจากยุคสมัยของลักษณะทางสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้เกิดขึ้น การมีประวัติศาสตร์สืบเนื่องอย่างยาวนานมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีจนถึงปัจจุบัน โดยมีหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้

(1.1.5) ความผูกพันต่อท้องถิ่น โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต

(1.1.6) ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์ โดยพิจารณาจากชุมชนท้องถิ่น มีความสนใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และประเพณีของตน รวมถึงการมีหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น

(1.2) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย

(1.2.1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยพิจารณาจากความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความยากลำบากของเส้นทางเข้าถึง ความลาดชัน ความแคบของถนน และความปลอดภัย

(1.2.2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากโอกาสที่เกิดอันตรายจากปัจจัยในตัวแหล่งท่องเที่ยวเองหรือจากปัจจัยภายนอก โดยวัดจากสถิติการเกิดอันตราย เช่น น้ำป่า ดินถล่ม การจราจร กระแสน้ำรุนแรง สัตว์ดุร้าย มาลาเรีย ภัยจากโจรผู้ร้าย โรคระบาด อื่นๆ เป็นต้น

(2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว พิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

(3) ด้านการบริหารจัดการ โดยมีประเด็นหลัก 2 ด้าน คือ

(3.1) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

(3.1.1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยพิจารณาจากสภาพทั่วไปจากการดูแลรักษาปรับปรุงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในแหล่งท่องเที่ยว

(3.1.2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยพิจารณาจากดัชนี 3 ด้าน คือ การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว เช่น มีการแบ่งเขตพื้นที่สงวน พื้นที่นันทนาการ และพื้นที่พักอาศัยการกำหนดช่วงเวลาในการเข้าชมสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวันหรือฤดูกาล และการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ

(3.2) การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

(3.2.1) การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว พิจารณาจากการดำเนินงานด้านการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจที่ได้รับบริการที่คุ้มค่ากับการมาท่องเที่ยว

(3.2.2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

(3.2.3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากกิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวพนักงานนำเที่ยวผู้ประกอบการและชุมชนที่อยู่โดยรอบ

(3.2.4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยการพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

(3.2.5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น พิจารณาจากการที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

ในการทำแบบประเมินศักยภาพ ผู้วิจัยได้ทดสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เพื่อให้แบบประเมินมีเนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาหรือประเด็นที่ต้องการสามารถวัดได้ครบถ้วน โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบประเมินจากการประมวลเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานในสร้างประเด็นคำถามที่สามารถครอบคลุมเนื้อหา ซึ่งค่าสถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพ คือ ค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC : index of item objective congruence) หรือดัชนีความเหมาะสมโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประเมินเนื้อหาของข้อคำถามเป็นรายข้อโดยใช้เกณฑ์เพื่อหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา

+1 เมื่อแน่ใจว่าคำถามในแบบประเมินสอดคล้องกับประเด็นวิจัย

0 เมื่อไม่แน่ใจว่าคำถามในแบบประเมินสอดคล้องกับประเด็นวิจัย

-1 เมื่อแน่ใจว่าคำถามในแบบประเมินไม่สอดคล้องกับประเด็นวิจัย

นำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง โดยใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ หมายถึง ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

ค่า $IOC \geq 0.5$

IOC ที่เหมาะสม = 0.5 ขึ้นไป

ดังนั้น จึงกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ แต่ละระดับมีค่า

IOC ดังนี้

0.00 – 0.49 หมายถึง ข้อคำถามควรปรับปรุง/ไม่เหมาะสม

0.50 – 1.00 หมายถึง ข้อคำถามมีความเหมาะสม/เห็นด้วย สามารถนำไปใช้ได้

โดยผลของการทดสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เท่ากับ 0.87 จากแบบประเมินแสดงความเที่ยงตรงตามเนื้อหา อยู่ในระดับเหมาะสม

3.3.3) แบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ พื้นฐานความรู้ หรือระดับการศึกษา แรงจูงใจ ประสบการณ์การท่องเที่ยว เป็นต้น เป็นคำถามแบบเลือกตอบ โดยแปลผลเป็นค่าความถี่ และร้อยละ

ส่วนที่ 2 รูปแบบและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นคำถามแบบเลือกตอบ โดยแปลผลเป็นค่าความถี่ และร้อยละ

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นคำถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ โดยแปลผลเป็นค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ส่วนที่ 4 ความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นคำถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ โดยแปลผลเป็นค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ส่วนที่ 5 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นคำถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ โดยแปลผลเป็นค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ส่วนที่ 6 การให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยว เป็นคำถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ โดยแปลผลเป็นค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประเภทวัด

ส่วนที่ 7 ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

โดยใช้การประเมินค่า 5 ระดับ คือ

0	หมายถึง	ไม่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญ
1	หมายถึง	มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญน้อย
2	หมายถึง	มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญปานกลาง
3	หมายถึง	มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญมาก
4	หมายถึง	มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญมากที่สุด

ทั้งนี้ ได้มีเกณฑ์การแปลผล โดยการแบ่งระดับการประเมินค่า 5 ระดับ ในแบบสอบถามที่ใช้กับนักท่องเที่ยว สามารถนำมาวิเคราะห์ด้วยการกำหนดอันตรภาคชั้น (ประกอบศิริ ภักดีพินิจ, 2545: หน้า 55) ดังนี้

$$\begin{aligned}
\text{อันตรภาคชั้น (class Interval)} &= \frac{\text{พิสัย (range)}}{\text{จำนวนชั้น}} \\
&= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\
&= \frac{4 - 0}{5} \\
&= 0.80
\end{aligned}$$

ดังนั้น จึงกำหนดระดับของการแปลผลเป็น 5 ระดับ แต่ละระดับมีค่าคะแนนแตกต่างกัน 0.80 คะแนน ดังนี้

0.00 – 0.80 หมายถึง	ไม่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญ
0.81 – 1.60 หมายถึง	มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญน้อย
1.61 – 2.40 หมายถึง	มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญปานกลาง
2.41 – 3.20 หมายถึง	มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญมาก
3.21 – 4.00 หมายถึง	มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยว / ต้องการ / สำคัญมากที่สุด

ในการทำแบบสอบถามผู้วิจัยได้ทดสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เพื่อให้แบบสอบถามมีเนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาหรือประเด็นที่ต้องการสามารถวัดได้ครบถ้วน โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามจากการประมวลศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในสร้างประเด็นคำถามที่สามารถครอบคลุมเนื้อหา ซึ่งค่าสถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพ คือ ค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC : index of item objective congruence) หรือดัชนีความเหมาะสมโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประเมินเนื้อหาของข้อคำถามเป็นรายข้อโดยใช้เกณฑ์เพื่อหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา

- +1 เมื่อแน่ใจว่าคำถามในแบบสอบถามสอดคล้องกับประเด็นวิจัย
 - 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าคำถามในแบบสอบถามสอดคล้องกับประเด็นวิจัย
 - 1 เมื่อแน่ใจว่าคำถามในแบบสอบถามไม่สอดคล้องกับประเด็นวิจัย
- นำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง โดยใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้อง

ΣR หมายถึง ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

ค่า $IOC \geq 0.5$

IOC ที่เหมาะสม = 0.5 ขึ้นไป

ดังนั้น จึงกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ แต่ละระดับมีค่า IOC ดังนี้

0.00 – 0.49 หมายถึง ข้อคำถามควรปรับปรุง/ไม่เหมาะสม

0.50 – 1.00 หมายถึง ข้อคำถามมีความเหมาะสม/เห็นด้วย สามารถใช้ได้

โดยผลของการทดสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เท่ากับ 0.81 จากแบบสอบถามแสดงความเที่ยงตรงตามเนื้อหา อยู่ในระดับเหมาะสม

การทดสอบความเชื่อมั่น (reliability) ซึ่งได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ แล้วไปทดสอบความเที่ยงกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเป้าหมายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 30 ชุด มีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91 แสดงว่ามีความเที่ยงของข้อมูลอยู่ในระดับที่มีความเหมาะสม

3.3.4) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปรมาจารย์ชุมชน สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นส่วนบุคคล โดยมีประเด็นสัมภาษณ์ในด้านมรดกทางสถาปัตยกรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในปัจจุบัน รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมที่คาดหวังไว้ และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม เป็นต้น

3.3.5) การบรรยายพิเศษ เป็นการเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม เพื่อให้ความรู้ ประสบการณ์ และกรณีศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม การมีส่วนร่วม และการตลาด เป็นต้น เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจทางการท่องเที่ยวให้กับสมาชิกในชุมชน

3.3.6) การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง (SWOT) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ว่าชุมชนมีจุดอ่อน จุดแข็งอย่างไรบ้างในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และมีโอกาสหรืออุปสรรคอย่างไรในการพัฒนา ซึ่งผลจาก SWOT นี้ได้นำไปใช้ร่วมกับเทคนิคการสร้างอนาคตร่วมกัน (FSC) เพื่อกำหนดรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของชุมชนต่อไป

3.3.7) การประชุมเพื่อการสร้างอนาคตร่วมกัน (future search conference: FSC) เป็นเครื่องมือในการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสร้างแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของชุมชนตนเอง โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานจากการ SWOT โดยองค์ประกอบของกระบวนการ FSC คือ การวิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีตเพื่อเชื่อมโยงกับสถานการณ์และแนวโน้มในปัจจุบัน การวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจในทิศทางและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในปัจจุบันและสร้างจินตนาการถึงอนาคตที่พึงปรารถนาาร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่รูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมที่อยู่บนพื้นฐานศักยภาพและความพร้อมของชุมชน

3.3.8) แบบประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยมีประเด็นในการประเมิน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางสถาปัตยกรรม ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการการบริการเสริมอื่น ๆ ทางการท่องเที่ยว โดยใช้การประเมินค่า 5 ระดับ คือ

1	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด
2	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจน้อย
3	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจปานกลาง
4	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจมาก
5	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจมากที่สุด

ดังนั้น จึงกำหนดระดับของการแปลผลเป็น 5 ระดับ แต่ละระดับมีค่าคะแนนแตกต่างกัน

0.80 คะแนน ดังนี้

1.00 – 1.80	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด
1.81 – 2.60	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจน้อย
2.61 – 3.40	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจปานกลาง
3.41 – 4.20	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจมาก
4.21 – 5.00	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจมากที่สุด

ในการทำแบบประเมินความพึงพอใจในเส้นทางท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ทดสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เพื่อให้แบบประเมินมีเนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาหรือประเด็นที่ต้องการสามารถวัดได้ครบถ้วน โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบประเมินจากการประมวลจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด และทฤษฎี รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานในสร้างประเด็นคำถามที่สามารถครอบคลุมเนื้อหา ซึ่งค่าสถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพ คือ ค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC : index of item objective congruence) หรือดัชนีความเหมาะสมโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประเมินเนื้อหาของข้อคำถามเป็นรายชื่อโดยใช้เกณฑ์เพื่อหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา

- +1 เมื่อแน่ใจว่าคำถามในแบบประเมินสอดคล้องกับประเด็นวิจัย
 - 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าคำถามในแบบประเมินสอดคล้องกับประเด็นวิจัย
 - 1 เมื่อแน่ใจว่าคำถามในแบบประเมินไม่สอดคล้องกับประเด็นวิจัย
- นำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง โดยใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ หมายถึง ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

ค่า $IOC \geq 0.5$

IOC ที่เหมาะสม = 0.5 ขึ้นไป

ดังนั้น จึงกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ แต่ละระดับมีค่า IOC ดังนี้

0.00 – 0.49 หมายถึง ข้อคำถามควรปรับปรุง/ไม่เหมาะสม

0.50 – 1.00 หมายถึง ข้อคำถามมีความเหมาะสม/เห็นด้วย สามารถนำไปใช้ได้

โดยผลของการทดสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เท่ากับ 0.80 จากแบบประเมินแสดงว่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหา อยู่ในระดับเหมาะสม

3.3.9) การจัดเวทีประชาคม เพื่อวิจารณ์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมสำหรับล้านนาตะวันออกชุมชนละ 1 ครั้ง เพื่อหาข้อสรุปและร่วมกันหาแนวทางการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติจริงทั้งในส่วน of ชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาโครงการรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานา ตะวันออก ภายใต้แผนงานการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมลำนานาตะวันออก มีรายละเอียดประเด็นการศึกษา ดังต่อไปนี้

4.1 ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ลำนานา ตะวันออกอย่างมีส่วนร่วม

4.2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก

4.3 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก

4.4 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานาตะวันออก

4.1 ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมของวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ลำนานา ตะวันออกอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วยจังหวัด พะเยา แพร่ น่านและเชียงราย โดยสามารถอธิบายรายละเอียด ได้ดังต่อไปนี้

จากการสรรหาพื้นที่ชุมชนที่ยังคงศักยภาพ เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น มีความเหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินการสำรวจอาคารทางศาสนาในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายที่มีความโดดเด่นทางด้านงานสถาปัตยกรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ตัวแทนภาคราชการ วัฒนธรรมจังหวัด องค์การเอกชน สมาคมอนุรักษ์เมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับภาค ซึ่งได้เสนอชื่อ และสามารถสรุปพื้นที่ครอบคลุมใน 4 จังหวัด ได้โดยการคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) การคัดเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้ได้ดำเนินการคัดเลือกกลุ่มอาคารที่อยู่ในกลุ่มของงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทใหญ่ทั้งหมด โดยคัดเลือกกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์และมีศักยภาพสามารถพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในอนาคตได้ พบว่าวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ลำนานาตะวันออก มีด้วยกันทั้งหมด 11 วัด โดยจังหวัดเชียงรายพบที่วัดศรีโคงค์ จังหวัดพะเยาพบที่ วัดนันทาราม วัดแสนเมืองมา และวัดท่าฟ้าใต้

จังหวัดแพร่พบที่วัดจอมสวรรค์ วัดพระหลวง และวัดสระบ่อแก้ว และจังหวัดน่านพบที่วัดต้นแหลง วัดหนองแดง วัดร้องแง และวัดหนองบัว

พื้นที่การศึกษาวิจัยจังหวัดพะเยา

ตารางที่ 1 แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดพะเยา

ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไทลื้อ	ภาพอาคาร
1	วัดท่าฟ้าใต้ ต. ฟ้าสีทอง อ. เชียงม่วน จ.พะเยา	
2	วัดแสนเมืองมา ต. หย่วน อ. เชียงคำ จ.พะเยา	
3	วัดนันทาราม ต. หย่วน อ. เชียงคำ จ. พะเยา	

พื้นที่การศึกษาวิจัยจังหวัดแพร่

ตารางที่ 2 แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดแพร่

ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไทลื้อ	ภาพอาคาร
1	วัดพระหลวง อ. สูงเม่น จ. แพร่	
2	วัดจอมสวรรค์ อ. เมือง จ. แพร่	
3	วัดสระป่อแก้ว อ. เมือง จ. แพร่	

พื้นที่การศึกษาวិจัยจังหวัดน่าน

ตารางที่ 3 แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดน่าน

ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไทลื้อ	ภาพอาคาร
1	วัดหนองบัว อ. ท่าวังผา จ. น่าน	
2	วัดต้นแหลง อ. ปัว จ. น่าน	
3	วัดร้องแง อ. ปัว จ. น่าน	
4	วัดหนองแดง ต. ป้อ อ. เชียงกลาง จ. น่าน	

การศึกษาวิจัยจังหวัดเชียงราย

ตารางที่ 4 แสดงการคัดเลือกอาคารที่ดำเนินการคัดเลือก พื้นที่จังหวัดเชียงราย

ลำดับ	กลุ่มงานสถาปัตยกรรมสกุลช่างไทลื้อ	ภาพอาคาร
1	วัดศรีโคงค์ ต.ศรีโคงค์ อ.เชียงของ จ. เชียงราย	

4.1.1 การศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม

จากการคัดเลือกดังกล่าวได้มีกระบวนการในการศึกษาต่อ โดยได้นำข้อมูลของวัดที่ผ่านกระบวนการคัดเลือกวัดที่ศึกษาศักยภาพทางสถาปัตยกรรม จากโครงการสถาปัตยกรรมใต้ดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออก โดยทำการประเมินคัดเลือกวัดที่มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ พะเยา แพร่ และน่าน ส่วนจังหวัดเชียงรายพบวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมไทเพียงวัดเดียว คือ วัดศรีโคงค์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการประเมินจังหวัดละ 5 -7 คน ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวข้องกับด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว มีรายละเอียด คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ คะแนนรวมทั้งสิ้น 100 คะแนน ซึ่งผลของการประเมินทั้ง 4 พื้นที่ จะเหลือพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 1 แห่ง คือ พื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต.สระ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=67.93$) พื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ.สูงเม่น จังหวัดแพร่ อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=66.25$) พื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=64.36$) และพื้นที่จังหวัดเชียงราย วัดศรีโคงค์ ต.ศรีโคงค์ อ.เชียงของ จ.เชียงราย เป็นวัดที่มีศักยภาพทางสถาปัตยกรรมไทเพียงวัดเดียว ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ลำนานา ตะวันออก จังหวัดพะเยา แพร่ และน่าน

ชื่อจังหวัด	ชื่อวัด	ค่าเฉลี่ย	ระดับมาตรฐาน
พะเยา	วัดท่าฟ้าใต้	67.93	ดี
แพร่	วัดพระหลวง	66.25	ดี
น่าน	วัดต้นแหลง	64.36	ดี

จากการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในจังหวัดพะเยา มีจำนวน 3 แห่ง คือ วัดนันตาราม วัดแสนเมืองมา และวัดท่าฟ้าใต้ พบวัดที่มีศักยภาพสูงที่สุด คือ วัดท่าฟ้าใต้ อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=67.93$) รองลงมา คือ วัดนันตาราม อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=61.14$) และวัดแสนเมืองมา อยู่ในระดับมาตรฐานต่ำ ($\bar{X}=47.88$) โดยแสดงผลได้ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 6 ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมของจังหวัด พะเยา

จังหวัดพะเยา	
องค์ประกอบ	ค่าเฉลี่ย
1. วัดนันตาราม	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	36.14
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	7.14
ด้านการบริหารจัดการ	17.86
รวม	61.14
2. วัดแสนเมืองมา	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	27.50
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	6.50
ด้านการบริหารจัดการ	13.88
รวม	47.88
3. วัดท่าฟ้าใต้	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	38.57
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	8.29
ด้านการบริหารจัดการ	21.07
รวม	67.93

จากการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมจังหวัดแพร่ มีจำนวน 3 แห่ง คือ วัดจอมสวรรค์ วัดพระหลวง และวัดสระบ่อแก้ว โดยวัดที่มีศักยภาพสูงที่สุด คือ วัดพระหลวง อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=66.25$) รองลงมา คือ วัดจอมสวรรค์ อยู่ในระดับมาตรฐานต่ำ ($\bar{X}=46.00$) และวัดสระบ่อแก้ว อยู่ในระดับมาตรฐานต่ำ ($\bar{X}=36.00$) โดยแสดงผลได้ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 7 ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมจังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่	
องค์ประกอบ	ค่าเฉลี่ย
1. วัดจอมสวรรค์	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	31.67
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	5.33
ด้านการบริหารจัดการ	9.00
รวม	46.00
2. วัดพระหลวง	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	39.17
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	7.33
ด้านการบริหารจัดการ	19.75
รวม	66.25
3. วัดสระบ่อแก้ว	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	24.00
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	5.00
ด้านการบริหารจัดการ	7.00
รวม	36.00

จากการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมจังหวัดน่าน มีจำนวน 4 แห่ง คือ วัดต้นแหลง วัดหนองแดง วัดร่องแง และวัดหนองบัว พบวัดที่มีศักยภาพสูงที่สุดคือ วัดต้นแหลง อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=64.36$) รองลงมา คือ วัดหนองบัว อยู่ในระดับมาตรฐานดี ($\bar{X}=64.00$) วัดร่องแง อยู่ในระดับมาตรฐานปานกลาง ($\bar{X}=57.50$) และวัดหนองแดง อยู่ในระดับมาตรฐานปานกลาง ($\bar{X}=51.00$) โดยแสดงผลได้ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 8 การประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมจังหวัดน่าน

จังหวัดน่าน	
องค์ประกอบ	ค่าเฉลี่ย
1. วัดต้นแหลง	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	37.86
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	8.00
ด้านการบริหารจัดการ	18.50
รวม	64.36
2. วัดหนองแดง	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	33.00
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	6.00
ด้านการบริหารจัดการ	12.00
รวม	51.00
3. วัดร่องแง	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	34.00
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	7.00
ด้านการบริหารจัดการ	16.50
รวม	57.50
4. วัดหนองบัว	
ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	37.25
ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	8.00
ด้านการบริหารจัดการ	18.75
รวม	64.00

จากกระบวนการคัดเลือกกลุ่มอาคารทางศาสนาและอาคารประกอบในพื้นที่อาคารทางศาสนา ได้พบศักยภาพและความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม จำนวน 11 แห่ง และได้ดำเนินการวิเคราะห์ศักยภาพด้วยแบบประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ทำให้พบผลของศักยภาพทั้ง 4 จังหวัด โดยเหลือพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัยทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ เพียงจังหวัดละ 1 แห่ง และเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาสู่การท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมได้ โดยสามารถสรุปผลการคัดเลือกได้ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงรายชื่อวัดที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย

ลำดับ	พื้นที่ / วัดที่ได้รับการคัดเลือก	กลุ่มชาติพันธุ์	ภาพอาคารที่ทำการศึกษาวิจัย	อาคารที่ทำการศึกษา
1	พื้นที่จังหวัดพะเยา วัดท่าฟ้าใต้ ต. สระ อ. เชียงม่วน จ. พะเยา	ไทลื้อ		พระวิหาร
2	พื้นที่จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง ต.พระหลวง อ. สูงเม่น จ. แพร่	ไทลื้อ		อาคารหอพระไตรปิฎก
3	พื้นที่จังหวัดน่าน วัดต้นแหลง ต.ไชยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน	ไทลื้อ		พระวิหาร

ลำดับ	พื้นที่ / วัดที่ได้รับ การคัดเลือก	กลุ่มชาติ พันธุ์	ภาพอาคาร ที่ทำการศึกษาวิจัย	อาคารที่ทำการศึกษา
4	พื้นที่จังหวัดเชียงราย วัดศรีโสดา ต. ศรี อ. เชียงของ จ. เชียงราย	ไทลื้อ		อาคารหอพระไตรปิฎก

4.1.2 บริบทชุมชนของวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ประกอบด้วย จังหวัดพะเยา แพร่ น่านและเชียงราย

จากการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ทำให้ทราบบริบทของชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัย จังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และเชียงราย ดังนี้

1) จังหวัดพะเยา

1.1) ลักษณะทั่วไปของชุมชนวัดท่าฟ้าใต้

วัดท่าฟ้าใต้ ตั้งอยู่ หมู่ที่ 11 ตำบลสระ บ้านฟ้าสีทอง อยู่บนเส้นทางสายปง เชียงม่วน เดิมวัดท่าฟ้าใต้ อยู่ในพื้นที่ของบ้านท่าฟ้าใต้ แต่เนื่องจากจำนวนประชากรที่มีจำนวนมาก จึงได้แยกเป็นหมู่บ้านฟ้าสีทองขึ้นในปี 2541 ทั้งนี้ ได้พบพื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำยมติดกับเชิงเขา มีอ่างเก็บน้ำ 1 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำมัน ถือเป็นแหล่งน้ำสำคัญในการเพาะปลูกพืชไร่ตลอดทั้งปี ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำนา ทำไร่ ทำสวน พบป่าชุมชนในพื้นที่กว่า 500 ไร่ บ้านฟ้าสีทอง ถือเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” พบการดำเนินชีวิตตามแบบเศรษฐกิจพอเพียง คนในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมที่มีลักษณะเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มทอผ้าไทลื้อ กลุ่มสหกรณ์ร้านค้า กลุ่มกองทุนปุ๋ย และกลุ่มกองทุนยา พบกิจกรรมที่ดำเนินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ การปลูกพืชผักสวนครัว การผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ไว้ใช้ในครัวเรือน การเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภค เช่น ไก่ ปลาตุ๋น ปลานิล มีการส่งเสริมให้คนในชุมชน ปลูกพืชสมุนไพร และผักสวนครัวโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมักชีวภาพในการเพาะปลูก และมีการส่งเสริมให้ชุมชนปลอดอบายมุข ทั้งนี้ชุมชนมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ต่าง ๆ ของชุมชน ถือเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของประชาชนและองค์กร ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ในการถ่ายทอดภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นของชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ ภายในหมู่บ้านพบการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการแต่งตั้งอาสาสมัครรักษาความปลอดภัย เช่น ตำรวจบ้าน อปพร. เพื่อสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ การจัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์ป่าเพื่อคอยดูแลป่าชุมชน

1.2) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ถือเป็นสิ่งที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งจากการศึกษาพบว่าภายในชุมชนยังขาดการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวโดยตรง อันเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ทั้งนี้ ชุมชนได้จัดให้มีการบริการขนส่งรถอีแต่นภายในชุมชน บริการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก บริการอาหาร และบริการที่พักแรม สำหรับผู้ที่ต้องการพักค้างแรมเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตในชุมชน นอกจากนี้ ภายในชุมชนท่าฟ้าใต้พบสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน อาทิ ระบบน้ำประปาปาหมู่บ้าน ระบบไฟฟ้า ด้านการสื่อสารมีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะ และมีคลื่นสัญญาณโทรศัพท์ทุกเครือข่าย พบหอกระจายข่าวเพื่อเป็นช่องทางการให้ข้อมูลข่าวสารและประกาศข่าวแก่คนในชุมชน พบศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนที่รวบรวมข้อมูล ภูมิปัญญาที่พบในชุมชน ศาลาพักผ่อนสำหรับนั่งอ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศาลาประชาคม และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนตำบล สำหรับทางด้านการคมนาคมพบว่ามีเส้นทางเข้าถึงได้อย่างสะดวกสบาย สามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวได้ และสามารถจอดรถได้บริเวณด้านหลังของวัดที่มีพื้นที่จอดรถอย่างกว้างขวาง ภายในวัด พบสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ ศาลานั่งพักผ่อน บริการห้องน้ำสะอาดบริเวณอาคารอเนกประสงค์ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของวัด

1.3) ศักยภาพทางด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

พบกิจกรรมที่มีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชน มีดังต่อไปนี้

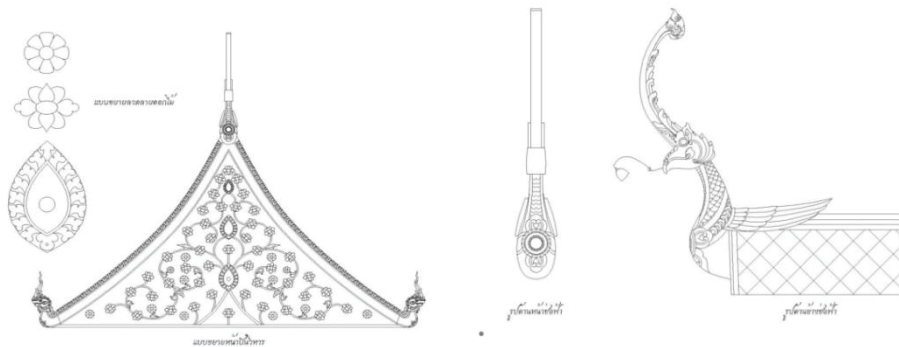
วัดท่าฟ้าใต้

วัดท่าฟ้าใต้เป็นสถาปัตยกรรมไทลื้อ ที่เชื่อกันว่าสร้างโดยช่างชาวไทลื้อที่อพยพมาอยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงม่วน ทั้งนี้ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นโบราณสถาน เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2524 จากการศึกษาพบคุณค่าของงานสถาปัตยกรรม คือ ลักษณะตัวอาคารพระวิหารที่สวยงาม มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทลื้อได้อย่างชัดเจน พบลักษณะของตัวพระอุโบสถเป็นทรงเตี้ยก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูงประมาณ 0.50 ม. พบหลังคาสามชั้นมุงด้วยแป้นเกล็ดตามแบบสถาปัตยกรรมไทลื้อหลังคาสามชั้นมุงด้วยแป้นเกล็ด ชั้นที่ 1 เป็นแบบปั้นหย้า ครอบวิหารทั้ง 4 ด้าน ชั้นที่ 2 - 3 แบบปราสาทมีหน้าบันทางด้านทิศตะวันตกมีหลังคาชั้นสาธิตรับทั้งสองด้าน บนชุดหลังคามีระดับคอสอง (ชาวบ้านเรียกว่าป่าวตั้ง) มีลวดลายประดับจากไม้แกะสลักและ

กระจกตะกั่ว ประดับลวดลายด้วยไม้แกะสลักมีลักษณะเหมือนกลีบดอกไม้ ส่วนลวดลายหน้าบันเป็นลายเครือเถา ลวดลายพรรณพฤกษาสลักการตกแต่งด้วยรูปดอกไม้ บนพื้นหน้าบันลงสีฟ้า น้ำทะเล ทั้งหน้าบันด้านหน้าและด้านหลังมีนาครทนต์หรือค้ายันชยาคตามรูปแบบศิลปะไทลื้อโดยรอบพระวิหารทั้งหมด 22 ชุด ตัวนาครทนต์ทำด้วยไม้แกะสลักลงพื้นสีฟ้า น้ำทะเล มีประตูทางเข้าอาคารทั้งหมด 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านหน้า ด้านหลัง และด้านข้างอาคาร ทางด้านทิศเหนือตัวอาคารพระวิหารหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันออก สำหรับรูปแบบของประตูทางเข้ามีขนาดใกล้เคียงกันทุกบาน มีขนาดสัดส่วนแบบพื้นบ้าน คือ ขนาดไม่ใหญ่มากนักโดยถือเอาคติของสัดส่วนมนุษย์ธรรมดา มีหน้าต่างขนาดเล็กตามรูปแบบหน้าต่างที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อที่อยู่เมืองหนาว คือ หน้าต่างมีขนาดเล็กและไม่นิยมแกะสลักตกแต่งบานไม้ของหน้าต่าง ภายในฝาเพดานไม่นิยมตกแต่งลวดลาย แต่มีลักษณะเพดานเปิดโล่งบางส่วนและมีฝาเพดานบางส่วน ประดับด้วยตุ้งผ้าทอลวดลายสิบสองราศี และลวดลายประดับตามแบบงานทอผ้าแบบอัตลักษณ์ไทลื้อ ส่วนทางด้านงานศิลปกรรมพอบองค์พระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 117.50 เซนติเมตร สูง 227.50 เซนติเมตร ได้อัญเชิญมาจากสิบสองปันนา ตั้งประดิษฐานบนฐานชุกชีทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมศิลปะไทลื้อประดับด้วยลายปูนปั้นรูปเครือเถารักปิดทอง ประดับกระจก มีแท่นธรรมาสลักลักษณะคล้ายมณฑปหรือปราสาทฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมยี่สิบชั้นประดับลายปูนปั้นรูปเครือเถาและสัตว์ต่าง ๆ เช่น กวาง ช้าง ม้า นกยูง และลักษณะที่มีความโดดเด่น คือ ลวดลายดอกไม้ที่แพรวพราวไปด้วยกระจกประดับหลากสี

ภาพที่ 1 หน้าบันวิหาร และรูปทรงหลังคาซ้อน 3 ชั้น วัดท่าฟ้าใต้ แสดงถึงศิลปะไทลื้อ

ภาพที่ 2 ลักษณะโครงสร้างที่มีลวดลายดอกไม้บนหน้าบันวิหาร
และลักษณะข้อฟ้าที่เป็นรูปนกการเวก

การทำกระดาษสา

การทำกระดาษสาที่พบในชุมชนเป็นการผลิตในครัวเรือนเพื่อจำหน่ายแบบขายส่ง โดยผู้รับซื้อสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นได้อย่างหลากหลาย อาทิ โคมไฟ กล้องอเนกประสงค์ เป็นต้น ซึ่งกระดาษสาที่ทำส่วนใหญ่มีลักษณะสีขาว พบวิธีการทำ คือ นำตะแกรงมากรองเนื้อเยื่อใสในอ่าง ใช้มือเกลี่ยกระจายเนื้อเยื่อบนตะแกรงให้สม่ำเสมอ นำตะแกรงไปตากแดดประมาณ 1 – 3 ชั่วโมง จากนั้นนำกระดาษสาที่แห้งติดกันจนเป็นแผ่นดึงเพื่อลอกแผ่นกระดาษสาออกจากแม่พิมพ์

กลุ่มการทอผ้า

จากตำนานชาวไทลื้อที่ได้อพยพจากแคว้นสิบสองปันนา และได้ตั้งถิ่นฐานนานกว่า 200 ปี สามารถคงความเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นโดยเฉพาะการทอผ้าไทลื้อ อันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา สถานะภาพของผู้ใช้ ตลอดจนสามารถสะท้อนถึงชาติพันธุ์ของตนเองได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ ชาวไทลื้อที่หมู่บ้านท่าฟ้าใต้ ถือเป็นหมู่บ้านที่คงเอกลักษณ์ลวดลายการทอผ้าไทลื้อแบบดั้งเดิมไว้ พบลวดลายบนผืนผ้าซึ่งเกิดจากวิธีการทออันบ่งบอกถึงความเป็นผ้าทอไทลื้อได้เป็นอย่างดี โดยบ้านท่าฟ้าใต้จะทอด้วยสีชาวนั้นเหมือนการตัดเส้นของการวาดรูป แล้วสลับด้วยการเกาะล้วง ด้วยด้ายสีต่างๆ ที่คัดเลือกมาสีให้เกิดความสวยงาม ผ้าทอไทลื้อมีลักษณะการวางลายมีเอกลักษณ์ชัดเจน คือ มีลวดลายเป็นแนวขวางหรือเฉียง นิยมใช้ด้ายหลายสี ลวดลายแลดูคล้ายคลื่น มีลายสายฟ้า ลายพินปลา ลายชั้นบันได ซึ่งลวดลายที่เกิดจากการทอด้วยสีเส้นพุ่งเฉพาะที่ไปเกาะเกี่ยวด้ายสีเส้นพุ่งอีกเส้นหนึ่งที่อยู่แนวเดียวกัน จึงกลับไปมาอันเป็นเทคนิคการทอผสมการถัก ทำให้ผืนผ้ามีโครงสร้างแข็งแรงมากเมื่อเย็บต่อกันเป็นชิ้น มีเส้นยืนจะขนานกับลำตัวผู้สวมใส่

ลายของผ้าที่เกิดจากการล้วงและเกาะนิยมใช้สำหรับผ้าซิ่น สำหรับทำผ้าเช็ดหน้า ผ้าสไบ ตุ๊กตา ฯลฯ นิยมใช้ลายขีด นอกจากลวดลายที่มีอยู่เดิม ชุมชนยังได้มีการประยุกต์ให้เกิดลายใหม่เพิ่มขึ้น

พร้อมตั้งชื่อลายใหม่โดยอาศัยชื่อพื้นฐานจากลวดลายเดิม เช่น ลายโง่งงาย ลายนาค ลายศาลา ลายดอกขอ ลายดอกกุ้ง ลายบัวเครือ ลายเกร็ดเต่า ลายงูลอย ลายดอกจันทน์น้อย ลายแมงป่อง ลายมะเลี่ยมซ้อน ลายกำวูนูน ลายแห้วผิด ลายกูดซ้อน มีลายผ้าขึ้นทอที่ถือเกิดจากการล้วงและเกาะลาย ได้แก่ ลายเกาะขอ ลายน้ำไหล ลายผักแว่น ลายหางปลาดอกผักแว่น และลายหางปลาเกาะขอ เป็นต้น

กลุ่มการทอผ้าไทลื้อจะนิยมทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม และของใช้ต่าง ๆ พบลวดลายของผ้าที่มีสีสันสวยงาม อาทิ ผ้าถุง (ผ้าขึ้น) เสื้อ กระเป๋ (ถุงย่าม) และตุ้ง สำหรับลวดลายของผ้าถุง (ผ้าขึ้น) ใช้สีสลับกันอย่างสวยงาม นิยมทอใส่กันมาแต่โบราณมี 2 แบบ คือ ขึ้นปล้อง เป็นผ้าถุงลายขวาง ลวดลายสลับกันระหว่างลายมุก และขึ้นมาน เป็นผ้าถุงลายขวาง แต่จะมีการสลับผ้าสีพื้นธรรมดา หากเป็นพื้นพิเศษจะมีการต่อเชิงด้วยตีนจก และนิยมจกด้วยดินเงิน ดินทอง สำหรับลวดลายของเสื้อไทลื้อจะนิยมทอผ้าสีพื้น (สีดำสำหรับผู้หญิง สีครามสำหรับผู้ชาย) มีผ้าแถบตกแต่งบริเวณที่คอและปลายแขน สำหรับกระเป๋ (ถุงย่าม) จะนิยมใช้สีแดงเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ พบลวดลายตุ้งของชาวไทลื้อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มีลวดลายเกาะ หรือลายน้ำไหล เพิ่มสีสันและแปลกตา ส่วนใหญ่นำตุ้งมาใช้ตกแต่งงานวัด งานปอย บริเวณสองฝั่งถนนก่อนถึงบริเวณงานประเพณีของชาวไทลื้อ ทั้งนี้ ผ้าทอสามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อาทิ ผ้าตัดเสื้อ ผ้าคลุมเตียง ผ้าคลุมไหล่ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์เป็นของที่ระลึกได้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบการรวมกลุ่มของแม่บ้าน จำนวน 8 – 10 คน เพื่อจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไทลื้อและนั่งทอผ้าบริเวณใต้ถุนบ้านภายในชุมชนด้วย

ภาพที่ 3 กลุ่มทอผ้าไทลื้อ

บ้านไถลื้อ

บ้านเรือนของชาวไทลื้อ พบลักษณะคล้ายกับเรือนของคนเมือง ที่มีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง แต่เรือนไทลื้อจะมีขนาดใหญ่กว่าเรือนคนเมือง บริเวณด้านหน้าเป็นที่นั่งเล่นและรับแขก เกือบทุกหลังคาเรือนจะมีครัวอยู่ในห้อง บางครั้งจะพบห้องครัวรวมอยู่กับห้องนอน เนื่องจากสภาพอากาศที่หนาวจัด จึงจำเป็นต้องก่อไฟเพื่อให้เกิดความอบอุ่นภายในบ้าน และได้กลายเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดต่อกันมาแม้จะย้ายจากสิบสองปันนาลงมาอยู่ในประเทศไทยแล้วก็ตาม ทั้งนี้ ได้พบลักษณะทางสถาปัตยกรรมบ้านไทลื้อที่สร้างแบบดั้งเดิมโดยการเข้าไม้ด้วยวิธีเจาะรู ใช้ลิ่มประกอบเพื่อเป็นโครงสร้าง มีลักษณะหลังคาสูง ส่วนใต้ถุนบ้านไทลื้อมีลักษณะพื้นที่โล่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง อาทิเช่น ใช้แขวนเป็ดไก่ ตั้งกระท่อผ้า (หูก) ช่องว่างระหว่างเสาบ้านใช้เป็นที่พักเก็บฟืน ยุงข้าว และสามารถใช้เป็นคอกวัวควายหรือเป็นเล้าไก่ เล้าหมูได้ ซึ่งภายในชุมชนพบบ้านที่มีลักษณะแบบไทลื้อที่มีสภาพสมบูรณ์ เหลือจำนวน 2 หลัง

ภาพที่ 4 บ้านไถลื้อ

การเดินป่าและล่องแพแม่น้ำยม

การเดินป่าและล่องแพแม่น้ำยมถือเป็นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เป็นกิจกรรมที่สามารถก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เหมาะสำหรับผู้ที่มีความชื่นชอบความสวยงามด้านธรรมชาติ เนื่องจากแม่น้ำยมเป็นสายน้ำที่สามารถเล่าเรื่องราวชาติพันธุ์ได้ และสามารถสัมผัสความของธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ สามารถศึกษา พร้อมเรียนรู้ความหลากหลายของระบบนิเวศของพืชและสัตว์ตลอดระยะทางของการเดินป่าและการล่องแพไม้ไผ่ได้

การฟ้อน 12 ราศี

การฟ้อน 12 ราศี เป็นการแสดงเพื่อต้อนรับแขกผู้มาเยือน พบการแสดงฟ้อน 12 ราศี ของชุมชนท่าฟ้าใต้ นิยมใช้นักแสดงจากกลุ่มผู้สูงอายุ หรือกลุ่มแม่บ้าน สำหรับการฟ้อน 12 ราศี พบเนื้อหาของเพลงที่บรรยายลักษณะในการเดินทางเพื่อไปสักการะพระธาตุประจำปีเกิดในแต่ละราศี นอกจากนี้ ในการแสดงฟ้อน 12 ราศี จะมีการแต่งกายในการแสดงในชุดแบบไทลื้ออย่างสวยงาม

ภาพที่ 5 การฟ้อนสิบสองราศี

การฟ้อนดาบ

การฟ้อนดาบ คือ การร่ายรำด้วยลีลาที่ประยุกต์มาจากการต่อสู้ด้วยดาบ รวมถึงชั้นเชิงในการต่อสู้ด้วยดาบทั้งเชิงรุก เชิงหลบหลีก หลอกล่อ พบชื่อของท่าร่ายรำมากกว่าร้อยชื่อ สำหรับการฟ้อนดาบ ถือเป็นศิลปะการต่อสู้ของชายชาวไทลื้อแต่โบราณ ผู้ที่ต้องการเรียนต้องเรียนฟ้อนเจิมมือเปล่าให้คล่องแคล่วจึงสามารถเรียนฟ้อนดาบ หรือฟ้อนประกอบอาวุธอื่นๆ ต่อไปได้ ในการฟ้อนดาบทั่วไป นิยมใช้ดาบเมืองจำนวน 2 เล่ม บางครั้งพบการแสดงฟ้อนดาบหลายเล่ม เช่น ฟ้อนดาบ 12 เล่ม โดยนำดาบมาดาบ และพาดกับไหล่ หรือใช้ขาหนีบดาบ เพื่อแสดงการรักษาสมดุลของร่างกาย ในการฟ้อนดาบหลายเล่ม ถือเป็นการแสดงที่สามารถดึงดูดความสนใจได้ สำหรับการแต่งกายของผู้ฟ้อนดาบ มีลักษณะคล้ายกับการแต่งกายของการฟ้อนเชิง คือ สวมกางเกงสะดอ เสื้อผ้าฝ้าย เป็นหลัก และดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนดาบนิยมฟ้อนกับวงกลองปู่เจ้ กลองสะบัดชัย เนื่องจากมีจังหวะที่คึกคัก เร้าใจ สามารถสร้างความฮึกเหิมให้กับผู้ฟ้อนและผู้ชมได้เป็นอย่างดี

การฟ้อนเจิง

เจิง ศิลปะการต่อสู้ของนักรบโบราณในอดีต ที่ผ่านมาจากชนชาติไทลื้อเป็นชนชาติที่ต้องอพยพถิ่นฐานบ่อยครั้ง เนื่องจากถูกรุกรานจากชนชาติอื่นทำให้ชนชาติไทลื้อจะต้องเรียนรู้ศิลปะการป้องกันตัวเองมาเป็นเวลานาน คำว่า เจิง (เชิง) หมายถึง การใช้ไหวพริบเล่ห์เหลี่ยม กลยุทธ์ชั้นเชิง เพื่อเอาชนะคู่ต่อสู้ พบความหลากหลายของกระบวนการในการฟ้อนที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสำนัก เจิง ถือเป็นศิลปะการต่อสู้ที่ใช้ทำร้ายรา ที่มีความสำคัญในการใช้ป้องกันตัวและสามารถแสดงออกถึงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประจำชนชาติ ถือเป็น การแสดงออกถึงความกตัญญู ความอดทน ความสามัคคี รวมถึงความรัก เนื่องจากการเรียนเจิงต้องมีพิธีขึ้นครูหรือพิธีบูชาครู เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู ทั้งนี้ ผู้ที่เป็นครูต้องสอนสั่งลูกศิษย์ให้รู้จักใช้ศิลปะการป้องกันตัวในทางที่เป็นประโยชน์แก่สังคม ไม่นำไปทำร้ายผู้อื่น และหากผิดครูจะมีอันเป็นไปจึงถือเป็น การฝึกจิตใจให้มีความอดทนอดกลั้นไม่ให้อยู่ในอารมณ์โกรธได้ง่าย ก่อให้เกิดความรักสามัคคีในกลุ่มศิษย์และความกตัญญูต่อครูผู้สอนอย่างแน่นแฟ้น สำหรับประเภทของการฟ้องเจิง มีอยู่ 4 ประเภท คือ การฟ้อนเจิงดาบ โดยใช้ดาบเป็นอาวุธ ฟ้อนเจิงหอก ใช้หอกเป็นอาวุธ ฟ้อนเจิงค้อนก้อม คือ การฟ้อนเจิงที่ใช้ ค้อนก้อม (กระบอง) ต่อสู้เพื่อป้องกันตัว และการฟ้อนเจิงมวยเป็นการต่อสู้ป้องกันตัวที่ใช้นวมเป็นอาวุธ

ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนวัดท่าฟ้าใต้

ศูนย์รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสถานที่จัดแสดงภูมิปัญญาด้านอาชีพ ด้านศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นลานวัฒนธรรมที่รวบรวมเพื่อจัดแสดงของเก่าพิพิธภัณฑสถาน และให้ข้อมูลสารสนเทศ มีลักษณะเป็นห้องสมุดของชุมชนโดยมีพระครูโชติธรรมภาณันท์เป็นประธานศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนวัดท่าฟ้าใต้

การขับลื้อ

ศิลปะการขับลื้อ วรรณกรรมมุขปาฐะที่สามารถถ่ายทอดปรัชญา ความนึกคิดของชาวบ้าน โดยใช้ปฏิภาณกวีในการเรียบเรียงถ้อยคำที่จะโต้ตอบกันระหว่างชาย หญิง การขับลื้อ เป็นเพลงที่ใช้ขับต้อนรับ ขอบคุณผู้มาเยี่ยมเยือนชาวไทลื้อและใช้เพลงขับลื้อบอกเล่าวิถีชีวิตของชาวลื้อ ช่างขับลื้อ จำเป็นต้องมีความรู้และมีการฝึกค้นคำขับซึ่งมีฉันทลักษณ์กำกับให้คล้องแคล่วชำนาญ ในอดีตช่างขับลื้อผู้ชายเป็นผู้รู้หนังสือ เคยบวชหรือเป็นสามเณรมาก่อนแต่สำหรับผู้หญิงส่วนใหญ่จะอ่านหนังสือไม่ออก จึงใช้ทักษะการท่องจำจากครูบาอาจารย์ เนื้อหาที่ขับมักเกี่ยวข้องกับคำสอนอนุชนและสมาชิกของสังคม การขับลื้อเป็นบทเพลงแห่งความสนุกสนานเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของความสันติสุขในสังคม และได้กลายเป็นเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่สำคัญของไทชาวลื้อ ปัจจุบันชุมชนได้ถ่ายทอดแก่เยาวชนรุ่นหลังเพื่อเป็นการสืบทอดคงอยู่ต่อไปในอนาคตได้ ทั้งนี้ ก่อนการแสดงขับลื้อต้องทำพิธียกครูหรือที่เรียกว่า ชันตั้ง โดยจัดดอกไม้ 4 คู่ เทียน 4 คู่ เหล้าขาว 1 กลม เงินยกครู 10 บาท ใช้เวลาเชิญ

ครูประมาณ 10 นาที หลังจากนั้นจึงเริ่มขับใช้เวลาประมาณ 3 – 5 นาที จึงเปลี่ยนเป็นอีกฝ่ายหนึ่งขับโต้ตอบสลับกันไปตามท่วงทำนองปี สะล้อ ที่สีตามเสียงขับอย่างไพเราะ

ภาพที่ 6 บรรยากาศระหว่างการขับล้อ

อาหารไทลื้อ

อาหารไทลื้อ เป็นอาหารท้องถิ่นของชาวไทลื้อ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อได้เป็นอย่างดี อาหารไทลื้อมีลักษณะคล้ายกับอาหารของชาวไทยภาคเหนือ เช่น การรับประทานข้าวเหนียว แต่ลักษณะข้าวเหนียวของชาวไทลื้อจะมีลักษณะสีแดงคล้ำ (ข้าวกำ) อาหารไทลื้อส่วนใหญ่ได้จากธรรมชาติตามฤดูกาล เช่น หน่อไม้ หรือผักต่าง ๆ โดยเน้นเป็นพวกแกง และเรียกแกงว่า แค เช่น แคหน่อส้ม สำหรับรสชาติของอาหารของชาวไทลื้อจะไม่นิยมอาหารรสจัด พบอาหารหมักดองที่มีรสชาติค่อนข้างเค็ม เนื่องจากอาชีพหลักของชาวไทลื้อ คือ เกษตรกร ดังนั้นอาหารที่ได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการเกษตร พบอาหารประเภทข้าวหรืออาหารที่ทำมาจากข้าว ได้แก่ ข้าวเหนียวนึ่ง ข้าวดอกข่อ ข้าวแคบ ข้าวป๋อง อาหารประเภทเนื้อ อาทิ เนื้อปลาน้ำจืดต่าง ๆ เนื้อควาย เนื้อไก่ เนื้อหมู อาหารประเภทผัก ได้แก่ ผักที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ผักสวนครัว อาทิเช่น หน่อไม้ ผักกูด ผักขี้เหล็ก พริก สารชะหนะ เป็นต้น และอาหารว่าง ส่วนใหญ่ทำมาจากข้าว เช่น ข้าวแคบ ข้าวต้มใส่อั่ว ทั้งนี้ พบวิธีการประกอบอาหารที่หลากหลาย เช่น การปรุงด้วยวิธีการแกง การคั่ว การต้ม การนึ่ง การปิ้ง การผัด การทอด (ชาวไทลื้อเรียกว่า จิ้น เช่น จิ้นไข่ จิ้นหมู) และการส้า ที่มีลักษณะคล้ายกับการยำ เช่น ส้ามะเขือ ส้ามะแตง เป็นต้น ตลอดจนได้พบวิธีการปรุงอาหารด้วยวิธีอื่น ๆ เช่น น้ำพริก น้ำหมัก ข้าวแรมพิน หลามบอน หนั๋งป่อง ถั่วเน่าแผ่น นาบไซ เป็นต้น

สำหรับอาหารที่ชาวไทลื้อนิยมรับประทานมาตั้งแต่โบราณ สามารถพบได้ ดังนี้

- ถั่วโอ เป็นการถนอมอาหารที่สามารถเก็บไว้ได้นาน คำว่า “ถั่วโอ” ถั่ว คือ ถั่วเหลืองต้มจนสุก จากนั้นนำมาหมักจนมีกลิ่น สำหรับคำว่า “โอ” ภาษาไทลื้อ แปลว่า เหม็น ดังนั้น คำว่า ถั่วโอ สามารถแปลได้ว่า ถั่วเหม็น แต่แท้ที่จริงแล้วเมื่อนำมาปรุงอาหารจะมีกลิ่นหอมน่ารับประทาน

- ขนมหั้นแห้ง (ขนมหั้นตากแห้ง) เป็นการนำขนมหั้นทำเป็นแผ่นกลม ๆ บาง ๆ นำไปตากแดดจนแห้ง จากนั้นจึงนำไปใส่ในภาชนะที่แห้งสนิทเพื่อสามารถเก็บไว้รับประทานได้นานขึ้น

- ข้าวจี เป็นอาหารว่าง เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จใหม่ๆ ข้าวจะมีกลิ่นหอม ชาวไทลื้อจึงนิยมนำข้าวเหนียวที่หนึ่งสุกใหม่ ๆ มาคลุกกับงาและเกลือ ปั่น จากนั้นนำไปปิ้งไฟให้เหลืองกรอบแล้วจึงนำมารับประทาน

- น้ำพริกน้ำปู เป็นอาหารรสจัดมักรับประทานร่วมกับหน่อไม้ น้ำปู ทำมาจากปูนา นำมาบดให้ละเอียดและเคี่ยวจนน้ำแห้ง มีลักษณะสีดำข้นเหนียว สามารถเก็บรักษาได้นาน

- น้ำหน่อ เป็นการนำหน่อมาปรุงรสด้วยเกลือและเติมข้าวเหนียวสุก หมักทิ้งไว้ 2-3 วัน จึงจะสามารถนำมารับประทานได้

- น้ำผัก คือ การนำผักกาดจ้อนไปบดให้ละเอียด นำไปหมักจนได้รสเปรี้ยว ประมาณ 2 – 3 วัน จากนั้นจึงนำไปกรองเอากากทิ้ง และนำไปตากแห้งสามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน

- จิ้นซำพริก จะใช้เนื้อวัว หรือเนื้อหมูที่ตากแห้ง นำไปหมกกับขี้เถ้าร้อนๆ นำไปทุบหรือฉีกปรุงรสด้วยเครื่องปรุงรสปีก่อนนำมารับประทาน

รายชื่ออาหารไทลื้อดังกล่าว เป็นเพียงรายชื่ออาหารบางส่วนเท่านั้น ชาวไทลื้อยังมีอาหารที่น่าสนใจมากมายที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่น่าสนใจของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทลื้อภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 7 อาหารไทลื้อ

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านฟ้าสีทองและศูนย์ OTOP

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านฟ้าสีทองและศูนย์ OTOP ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของวัด เป็นสถานที่รวบรวมข้อมูล รายละเอียดของปราชญ์ชุมชนที่พบในชุมชน พบการจัดแสดงข้อมูลเพื่อให้สามารถศึกษา เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่น่าสนใจของคนในชุมชน มีการจัดแสดงลักษณะการแต่งกายของชาวไทลื้อทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ตลอดจน รายละเอียดข้อมูลหรือกิจกรรมการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ดังนั้น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านฟ้าสีทองและศูนย์ OTOP จึงเป็นสถานที่ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจก่อนเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนได้ นอกจากนี้ ยังใช้เป็นสถานที่จัดประชุม นัดรวมกลุ่มของชุมชนในพื้นที่อีกด้วย

ภาพที่ 8 ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านฟ้าสีทองและศูนย์ OTOPบ้านฟ้าสีทอง

ที่พักเหียนล้อ

ที่พักเหียนล้อ ที่ได้รับการสนับสนุนโดยกรมการปกครองด้วยงบประมาณ 500,000 บาท สร้างเสร็จเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2547 ตั้งอยู่บริเวณห่างจากวัดท่าฟ้าใต้ประมาณ 100 เมตร ด้านหลังติดกับลำน้ำยม และออกแบบสร้างให้มีลักษณะเป็นบ้านทรงไทลื้อเพื่อสื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทลื้อ ปัจจุบันที่พักเหียนล้อเปิดให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างแรม โดยบริการห้องพักมีความสะอาดสวยงาม พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น พัดลม ทีวี ห้องนอนและอุปกรณ์ทำครัว จำนวน 2 ห้อง สามารถพักได้ ประมาณ 10 คน ในราคาคืนละ 500 บาท

ภาพที่ 9 ที่พักเหียนล้อ

จากผลการประชุมระดมความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัดที่พบของชุมชนในพื้นที่จังหวัดพะเยา ณ วัดท่าฟ้าใต้ พบบุคคลสำคัญที่ควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ผู้สูงอายุ เด็ก และวัยทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มวัยทำงานเป็นกลุ่มที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ดีที่สุด และพบว่าวัดท่าฟ้าใต้มีความสำคัญกับชุมชนมากที่สุด สำหรับหน่วยงานที่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ท่าฟ้าใต้ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดองค์การบริหารส่วนตำบล โดยให้ความร่วมมือทางด้านสืบ ทอดงานประเพณีในโอกาสต่าง ๆ หน่วยพัฒนาสังคมหน่วย 31 ได้เข้ามาช่วยเหลือเรื่องของอาชีพและ การสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส ทางวัฒนธรรมจังหวัดได้เข้ามาศึกษาในส่วนของภาษาไทลื้อ สำนักงาน พัฒนาชุมชนได้ศึกษาดูงานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และทางด้านกระทรวงการพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ได้เข้ามาดูแลผู้สูงอายุและเยาวชนในชุมชน

ภาพที่ 10 กลุ่มประชาชนได้ระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน ทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัด ในพื้นที่จังหวัดพะเยาในพื้นที่จังหวัดพะเยา

1.4) การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว

การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว คือ การสื่อสารที่ทำให้นักท่องเที่ยวมาเยือนได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่มาเยือน ทำให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้ เกิดความตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญ เข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรม และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ ก่อให้เกิดประสบการณ์ระหว่างการเยี่ยมชม เป็นการประชาสัมพันธ์ สร้างภาพลักษณ์ที่ดี ตลอดจนเป็นการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว สำหรับการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวในชุมชนของวัดท่าฟ้าใต้ พบป้ายบอกทางตลอดการเดินทางเข้าถึง ทำให้นักท่องเที่ยวที่ไม่เคยมาเยือนสามารถเดินทางเข้ามาได้อย่างสะดวกสบาย บริเวณด้านหน้าวัด มีป้ายบอกชื่อวัดอย่างชัดเจน ภายในวัดได้จัดทำป้ายแสดงข้อมูลประวัติความเป็นมาของวัด ได้รวบรวมจัดแสดงของเก่าแก่ที่พบในชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวศึกษาเรียนรู้ ข้อมูลจากป้ายสื่อความหมายที่อธิบายลักษณะและความเป็นมาของวัตถุไว้อย่างชัดเจน ภายในชุมชนได้จัดฝึกอบรมผู้นำเที่ยวท้องถิ่นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว แต่ยังขาดผู้นำชมที่มีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมของวัด เพื่อสามารถอำนวยความสะดวกให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้

1.5) ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว

ด้านความปลอดภัยภายในชุมชนและวัด พบการให้บริการของหน่วยงานดูแลความปลอดภัยในชุมชน อพปร. ที่อำนวยความสะดวกดูแลเรื่องความปลอดภัยในชุมชนที่คอยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ และเนื่องจากบริเวณวัดโล่ง กว้างต่อการมองเห็นจากผู้คนรอบข้างและเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์จึงที่ไม่มีผู้คนเข้ามาทำอันตราย และจากการศึกษาพบว่าชุมชนท่าฟ้าใต้เป็นชุมชนเงียบสงบ มีความปลอดภัยในพื้นที่ และจากสภาพสังคมเป็นระบบเครือญาติจึงทำให้ทุกคนช่วยกันสอดส่องดูแล และคอยระมัดระวังความปลอดภัยภายในชุมชนอยู่เสมอ และหากเกิดความผิดปกติขึ้นชุมชนจะสามารถรับรู้และแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ยังมีบริการสถานีอนามัยที่อำนวยความสะดวกเมื่อเกิดอุบัติเหตุระหว่างการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเข้ารับบริการได้อย่างรวดเร็ว

2) จังหวัดแพร่

2.1) ลักษณะทั่วไปของชุมชนวัดพระหลวง

บ้านพระหลวง เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ในจังหวัดแพร่ พบร่องรอยถึงความเก่าแก่ของชุมชน คือ มีคูน้ำ คันดิน และกำแพงเมืองล้อมรอบชุมชน มีหลักฐานที่ยืนยันถึงความเก่าแก่ของชุมชนพระหลวง คือ เจดีย์ภายในวัด ดังนั้น ในการศึกษาประวัติของชุมชนพระหลวงจึงต้องอาศัยตำนานการสร้างวัดและหลักฐานการขุดแต่งพระธาตุนี้ในปี พ.ศ.2539 รวมทั้งหลักฐานจากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลานาน ชุมชนพระหลวงไม่ได้มีการระบุการตั้งถิ่นฐานไว้ชัดเจน ทราบเพียงแต่ว่าก่อนที่จะตั้งชุมชน พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นป่าใหญ่ ซึ่งในภาษาคำเมืองภาคเหนือเรียกว่า ปาดงหลวง เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด แต่ภายหลังหมู่บ้านและวัดถูกทิ้งร้างไปโดยไม่ทราบสาเหตุ จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2330 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้มีคณาตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนและสร้างบ้านเรือน พร้อมทั้งบูรณะวัดร้างและบูรณะพระประธานองค์ใหญ่ขึ้นภายในวัด และใช้ชื่อวัดที่บูรณะขึ้นใหม่นี้ว่า วัดพระหลวง ทำให้ต่อมาได้เรียกชื่อชุมชนแห่งนี้ว่าบ้านพระหลวง

ชุมชนบ้านพระหลวง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอสูงเม่น อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสูงเม่นประมาณ 2 กิโลเมตร ชุมชนมีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 7.16 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,475 ไร่ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบ มีจำนวนประชากรประมาณ 4,387 คน พบการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และการทำเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น

2.2) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในพื้นที่ชุมชนของวัดพระหลวง มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานของชุมชน อาทิ ระบบน้ำประปาชุมชน ระบบไฟฟ้า รวมทั้ง ห้องน้ำสาธารณะ ศาลาพักผ่อนภายในชุมชน แต่หากพิจารณาถึงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการท่องเที่ยวโดยตรง อาทิ ป้ายสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว ศูนย์ให้บริการนักท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก บริษัทนำเที่ยว รถรับ - ส่ง ในพื้นที่ เป็นต้น พบว่าชุมชนควรพัฒนาเตรียมความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อเตรียมความพร้อมแก่นักท่องเที่ยวที่อาจจะเดินทางเข้ามาในอนาคต ในปัจจุบันพบว่านักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนวัดพระหลวงได้โดยรถยนต์ส่วนตัวและรถไม่ประจำทาง ทั้งมีสภาพเส้นทางเข้าถึงที่ปลอดภัย มีป้ายบอกทางเข้าถึง นอกจากนี้ภายในชุมชนพบร้านค้า ตลาดสดชุมชน ร้านขายของที่ระลึกบริเวณด้านหน้าของวัดพระหลวง ที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือนภายในชุมชนวัดพระหลวงได้

2.3) ศักยภาพทางด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

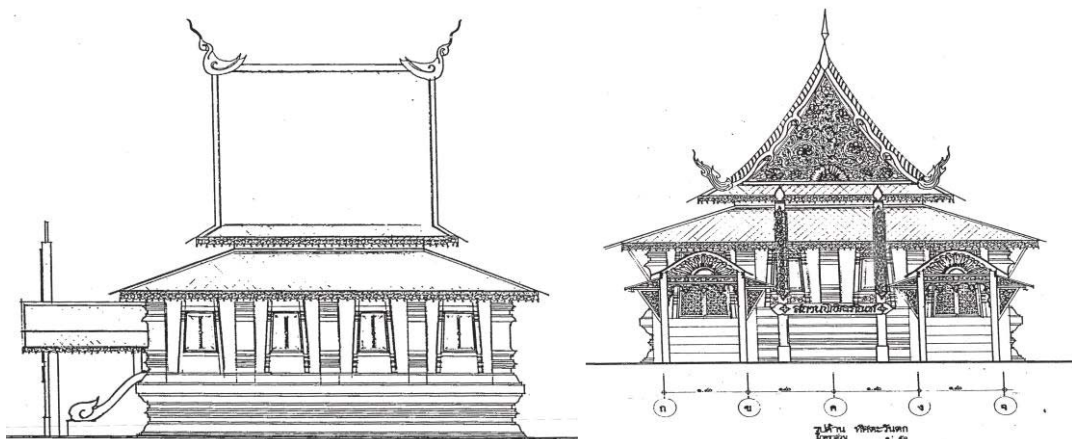
พบกิจกรรมที่มีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชน มีดังต่อไปนี้

วัดพระหลวง

วัดพระหลวงพบโบราณสถานที่มีความสำคัญหลายแห่ง คือ เจดีย์วัดพระหลวง หอไตร หอระฆัง โดยชาวบ้านได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานให้เป็นปูชนียสถานที่ควรค่าแก่การเคารพสักการะ และเป็นศูนย์รวมของชุมชนในท้องถิ่นสืบมาจนถึงปัจจุบัน ภายในวัดได้พบสถานที่สำคัญที่พบภายในวัดพระหลวง คือ อาคารหอไตร หอไตรสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2458 ในสมัยพระครูชัยลังการเป็นเจ้าอาวาส มีลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบพื้นเมืองผสมกับศิลปะรัตนโกสินทร์ ในผังรูปสี่เหลี่ยมหลังคาตอนบนเป็นทรงจั่วผสมปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์หรือกระเบื้องหางว่าว ลักษณะหลังคาตอนบนเป็นทรงจั่วตัดหลังคาตอนล่างลาดคลุมทั้ง 4 ด้าน ซ่อฟ้าเป็นรูปหงส์ ใบระกาเป็นไม้แผ่นเดียว แกะสลักเป็นนาคลายอง มีบันไดทางขึ้น 2 ด้าน มีซุ้มคลุมบันได หลังคาซุ้มเป็นแผ่นไม้ มีเสาตุงกระด้างสลักด้วยไม้ประดับอยู่ด้านหน้า 2 เสา บนยอดมีหงส์ไม้ประดับอยู่เสาละตัว ภายในหอไตรมีคัมภีร์ใบลานอยู่ 21 หมวด จำนวน 5,154 ผูก รูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยยุครัตนโกสินทร์ ซึ่งได้รับอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สกุลช่างไทลื้อ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของรูปทรงหลังคาซึ่งสามารถเทียบกับรูปทรงของหลังคาพระวิหารในงานสถาปัตยกรรมไทลื้อและลวดลายประดับพันธุ์พฤกษา เหมือนกับงานศิลปกรรมวัดท่าฟ้าใต้ อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา มีลวดลายหน้าบันบริเวณซุ้มทางเข้าซึ่งมีรูปแบบเสมือนรัศมีพระอาทิตย์ซึ่งปรากฏรูปแบบคล้ายคลึงกับหน้าบันพระวิหารไทลื้อ วัดต้นแหลง ต. ไชยวัฒนา อ. ปัว จ. น่าน

ภาพที่ 11 หน้าบันหอไตร และเพดานหอไตรวัดพระหลวง แสดงถึงศิลปะไทลื้อ

ภาพที่ 12 ลักษณะโครงสร้างบริเวณด้านข้าง และด้านหน้า ของหอไตรวัดพระหลวง

พิพิธภัณฑสถานของเก่าในวัดพระหลวง สถานที่จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณต่าง ๆ ที่มีความเก่าแก่และสำคัญ สามารถบอกถึงความเชื่อ ด้านศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตได้เป็นอย่างดี เป็นการจัดแสดงของเก่าที่ได้ถูกค้นพบภายในวัดและชุมชนบ้านพระหลวง เป็นศูนย์เรียนรู้ที่สามารถให้นักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไปได้ศึกษาค้นคว้า ประศาสตร์ ความเป็นมาที่สำคัญของชุมชนวัดพระหลวง โดยพิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่บริเวณชั้นสองของศาลาเอนกประสงค์ในวัดพระหลวง

พิพิธภัณฑสถานเก่าไทลื้อ ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของพิพิธภัณฑสถานของเก่า พบการออกแบบก่อสร้างบ้านเป็นลักษณะทรงไทลื้อที่ พิพิธภัณฑสถานเก่าไทลื้อ ได้จัดแสดงเกี่ยวกับวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชน เช่น การสืบทอด การส่งเคราะห์ สะเดาะเคราะห์ การบายศรีสู่ขวัญ พิธีขึ้นตำว ตั้งสี (ท้าวทั้งสี่) บูชาเตียน (บูชาเทียน) ดานเอือนน้อย กินสลาก และการบวชพระ เป็นต้น

การทำเครื่องเรือนไม้สัก

การทำเครื่องเรือนไม้สักในชุมชนบ้านพระหลวง เป็นอาชีพหลักของคนในหมู่บ้านแห่งนี้ โดยประกอบอาชีพงานไม้เกือบทุกหลังคาเรือน ซึ่งจะมีความแตกต่าง คือ พบตั้งแต่งานไม้ขนาดเล็กไปจนถึงงานไม้ขนาดใหญ่ สำหรับงานไม้ถือเป็นอาชีพที่มั่นคงสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ถือเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศิลปะที่ใช้ความสามารถเฉพาะตัวเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อน และจากการศึกษาพบว่าบ้านที่ทำงานไม้จะส่งต่อให้กับบ้านที่เคลือบสีไม้ โดยกระบวนการทั้งสองจะแยกออกจากกัน และบ้านที่ทำเฟอร์นิเจอร์ไม้จะพบเศษไม้ที่เหลือจากการผลิต ซึ่งจะนำไปขายเพื่อแปรรูปเป็นไม้อัดต่อไป ทั้งนี้ การทำเครื่องเรือนไม้ ส่วนใหญ่เป็นไม้สักที่ได้มาอย่างถูกกฎหมาย

ภาพที่ 13 การทำเครื่องเรือนไม้สัก

การจักสาน

กลุ่มวิสาหกิจหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2547 มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 51 คน เป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเสริม และเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น มิให้เกิดการสูญหาย โดยกลุ่มวิสาหกิจหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่จะเน้นการสานกระติ๊บข้าว มีขนาดกระติ๊บที่หลากหลาย มีการออกแบบลวดลายและสีสันทสวยงาม สามารถนำไปใช้งานหรือเป็นของฝากของที่ระลึกได้ การจักสาน ถือเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้ทักษะ ความชำนาญ ความละเอียดอ่อน และสมาธิในการสาน จึงทำให้กระติ๊บใบเล็กมีราคาแพงกว่ากระติ๊บข้าวใบใหญ่ สำหรับราคาจำหน่าย พบราคาเริ่มต้นใบละ 50 บาท โดยมีกลุ่มที่เข้ามารับซื้อผลิตภัณฑ์เป็นประจำ ซึ่งปัจจุบันสมาชิกของกลุ่มจักสานได้นำวัตถุดิบกลับไปสานในช่วงเวลาว่างที่บ้านของตนเองเป็นส่วนใหญ่ จากนั้นก็นำมารวมไว้ที่กลุ่มวิสาหกิจหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ บ้านของนางยุทธิ์ สำลี ซึ่งปัจจุบันได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มงานหัตถกรรมนี้

ภาพที่ 14 การจักสาน

ชมรมผู้สูงอายุตำบลพระหลวง

ชมรมผู้สูงอายุตำบลพระหลวง จัดตั้งขึ้นบริเวณหน้าวัดพระหลวง ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของคนในชุมชน เป็นการสร้างรายได้เสริมให้แก่ผู้สูงอายุ นำเวลาว่างมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสมุนไพรไทย วิธีการทำดอกไม้จันทน์จากกระดาษสา หรือใบลื้อตเตอร์เก้่า วิธีการทำไม้ถูพื้น พรหมเช็ดเท้า หมอน เบาะรองนั่ง เป็นต้น รวมไปถึงการขายข้าวกล้อง และการสีข้าวกล้อง โดยชมรมกลุ่มผู้สูงอายุจะแยกเป็นกลุ่มชายและหญิง พบกลุ่มผู้สูงอายุชายเน้นการทำสมุนไพรไทยเป็นหลัก และกลุ่มผู้สูงอายุหญิงจะเน้นการประดิษฐ์ดอกไม้จันทน์ งานผ้าต่าง ๆ และการสีข้าวกล้อง

สำหรับการทำสมุนไพร เป็นภูมิปัญญาในอดีตที่สืบทอดกันมานาน พบสูตรการผสมยาที่เป็นการรักษาแบบแผนโบราณ โดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้มาจากการเดินป่าและจากการรับซื้อจากชุมชนใกล้เคียง พบความหลากหลายของสมุนไพร ทั้งสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นยาสามัญประจำบ้าน สมุนไพรเพื่อนำไปดองเหล้าเป็นยาบำรุงกำลัง เป็นต้น ในส่วนของการประดิษฐ์ เช่น การทำดอกไม้จันทน์ ทั้งที่ทำมาจากกระดาษสา พบราคาจำหน่ายช่อละ 20 บาท และใบลื้อตเตอร์เก้่า ราคา 80 บาท มีทั้งหมดจำนวน 100 ชิ้น ไม้ถูพื้น ราคา 30 บาท พรหมเช็ดเท้า ผืนละ 30 บาท หมอนและเบาะรองนั่ง ราคา 40 บาท ข้าวกล้องกิโลกรัมละ 40 บาท และได้รับสีข้าวกล้องในราคา กิโลกรัมละ 3 บาท ทั้งนี้นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวชมวัดพระหลวง สามารถแวะชมและซื้อผลิตภัณฑ์กลับไปเป็นของฝากของที่ระลึกได้ ซึ่งรายได้ดังกล่าวจะนำไปเป็นรายได้ของชมรมผู้สูงอายุตำบลพระหลวงต่อไป

ภาพที่ 15 จุดจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น ของชมรมผู้สูงอายุ

ไร่นาสวนผสม

ไร่นาสวนผสม เป็นไร่ปลูกพืชปลอดสารพิษ ตั้งอยู่ในบริเวณตำบลพระหลวง อยู่ในความดูแลของศูนย์กาญจนา ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการเกษตร ภายในสวนได้ปลูกพืชผสมผสาน การปลูกผักผลไม้ หลากหลายชนิด โดยดำเนินการตามหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในปัจจุบันมีกลุ่มนักเรียน และกลุ่มผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาดูงานภายในไร่นาสวนผสมแห่งนี้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเข้าชม นอกจากนี้ ภายในไร่นาสวนผสมได้สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักภายในบริเวณไร่นาสวนผสม เพื่อบริการแก่ผู้ที่ต้องการเข้ามาพักค้างแรมได้อย่างสะดวกสบาย

ตลาดสดพระหลวง

ตลาดสดพระหลวง ตั้งอยู่บริเวณด้านข้างของวัดพระหลวง แต่เดิมชาวบ้านเรียก กาดอีหรอย ในอดีตมีการค้าขายที่ใช้เงินพดด้วง นั่งขายตามแบบวิถีชีวิตของชุมชนโบราณ แต่ปัจจุบันได้พัฒนาสถานที่ที่มีความสะดวกสบายมากขึ้น มีสินค้าที่นำมาจำหน่าย คือ สินค้าอุปโภคและบริโภค ทั้งที่ผลิตจากในชุมชนและจากต่างถิ่น พบการเปิดบริการในช่วงเวลาตอนเช้าและตอนเย็น และระหว่างวันพบสินค้าที่นำมาจำหน่ายแต่ไม่หลากหลายนัก จึงถือได้ว่าตลาดสดชุมชน หรือกาดอีหรอยแห่งนี้ ได้เกิดมาพร้อมกับชุมชนและยังคงดำเนินอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคน ที่ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา

ภาพที่ 16 ตลาดสดพระหลวง

การทำแคบหมู

การทำแคบหมู เป็นการแปรรูปอาหารให้สามารถรักษาไว้ให้นานขึ้น โดยผู้ประกอบการอาชีพทำแคบหมู เป็นผู้ที่มีการประสบการณ์ในการทำแคบหมูมากกว่า 5 ปี จนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์แคบหมูให้มีความหลากหลาย เช่น แคบหมูติดมัน แคบหมูสวรรค์ แคบหมูหอม และแคบหมูจิ๋ว เป็นต้น นอกจากนี้ บ้านทำแคบหมูแห่งนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียน หรือกลุ่มผู้ที่สนใจสามารถเดิน

ทางเข้ามศึกษาเรียนรู้กระบวนการขั้นตอนการทำแคหมูได้ โดยผลิตภัณฑ์แคหมูสามารถนำไป
ของฝากของที่ระลึกของตำบลพระหลวง รวมถึงของฝากจังหวัดแพร่ได้ ในชื่อของ รัชชัยหุมสุวรรณค์

นอกจากนี้ พบผลการประชุมระดมความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน
วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัดที่พบของชุมชนในชุมชน
วัดพระหลวงพบประเด็นปัญหาของพระธาตุเนิ้งที่เกิดการทรุดตัวตามกาลเวลา ขาดผู้ดูแลและขาดการ
บูรณะจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวทำให้เกิดการเสียหายของพระธาตุ แผ่นดินเกิดการทรุดตัวเนื่องจาก
รถบรรทุกวิ่งผ่าน พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุได้เลื่อนหายไป พบพระประธานพบรอยแตกกร้าวบริเวณแขน
ด้านขวา และไม่มียงบประมาณในการบูรณะซ่อมแซม ขาดการสืบค้นเรื่องราวประวัติความเป็นมาของ
พระประธาน และพบแผ่นดินแตกกร้าวแยกเข้ามาในแนวที่ตั้งของพระประธาน พบว่าชาวบ้านไม่
สามารถอ่านคัมภีร์ได้ และเหลือผู้อ่านได้จำนวนน้อยมาก และอักษรของคัมภีร์เริ่มเลือนราง พบปลวก
กัดกินใบลาน และขาดการเผยแพร่ ส่วนปัญหาของหอไตรหรือหอธรรม พบโครงสร้างโครงสร้างหอไตร
หรือหอธรรมสูญสลายตามธรรมชาติ เนื่องจากมีส่วนประกอบจากดินว้างเป็นวัสดุจากธรรมชาติ และหอ
ระฆังมีบันไดชำรุดเนื่องจากแสงแดดทำให้เกิดการผุกร่อนและขาดงบประมาณในการบูรณะซ่อมแซม
รวมทั้ง ขาดระบบป้องกันขโมย สำหรับหน่วยงานที่ชุมชนต้องการการให้มาช่วยเหลือและสนับสนุน
คือ กรมศิลปากรวัฒนธรรมจังหวัด อบจ.แพร่ และสถาบันการศึกษาในพื้นที่

ภาพที่ 17 กลุ่มประชาชนได้ระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน
ทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัด
ในพื้นที่ จังหวัดพะเยาในพื้นที่จังหวัดแพร่

2.4) การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว

สำหรับบริเวณวัดพระหลวง พบป้ายสื่อความหมายบอกความสำคัญของสถานที่สำคัญภายในวัด แต่ยังไม่พบความหลากหลายทางด้านภาษา ในการสื่อความหมายยังไม่มีผู้นำชมที่สามารถอธิบายข้อมูล ลักษณะทางสถาปัตยกรรมวัดได้ และสามารถอธิบายข้อมูลประวัติความเป็นมา ความสำคัญคุณค่าของสถาปัตยกรรมที่อยู่ภายในชุมชนได้อย่างละเอียด สามารถสื่อสารบอกรายละเอียดข้อมูลแก่ผู้มาเยือนได้ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ

2.5) ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว

วัดพระหลวง ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านที่มีคนในชุมชนคนอาศัยอยู่จำนวนมาก แต่ละหลังคาเรือนตั้งไม่ห่างกัน อีกทั้ง วัดพระหลวงได้ตั้งอยู่ใกล้กับตลาดสดพระหลวง ร้านค้า และร้านของที่ระลึกมากมาย ทำให้บริเวณวัดพระหลวงมีผู้คนสัญจรจำนวนมาก และอยู่ในบริเวณตำแหน่งที่โล่ง สามารถมองเห็นได้ง่าย และถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีคนดูแลหรือเจ้าหน้าที่ดูแลพิทักษ์รักษา เพื่อคอยสอดส่องดูแลความปลอดภัยและความเรียบร้อยของวัดพระหลวงตลอดเวลา จึงทำให้เกิดเหตุการณ์การลักขโมยเกิดขึ้นได้ยาก และภายในชุมชนมีลักษณะสภาพสังคมแบบเครือญาติ จึงทำให้ช่วยกันสอดส่องดูแลเรื่องความปลอดภัย หากเกิดความผิดปกติชุมชนจะสามารถรับรู้และแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว

3) จังหวัดน่าน

3.1) ลักษณะทั่วไปของชุมชนวัดต้นแหลง

ชุมชนวัดต้นแหลงอยู่อยู่ในเขตเทศบาลอำเภอปัว ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดน่าน มีพื้นที่ 20.50 ตารางกิโลเมตร ทางทิศเหนือติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลไชยวัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลสถาน อำเภอปัว และเทศบาลตำบลพระพุทธบาทเขียงคาน อำเภอเขียงกลาง ทิศใต้ติดต่อกับเทศบาลตำบลศิลาแลง องค์การบริหารส่วนตำบลปากกลาง อำเภอปัว และองค์การบริหารส่วนตำบลจอมพระ อำเภอท่าวังผา ทิศตะวันออกติดต่อกับ องค์การบริหารส่วนตำบลวรนคร อำเภอปัว ทิศตะวันตกติดต่อกับ องค์การบริหารส่วนตำบลแง และองค์การบริหารส่วนตำบลเจดีย์ชัย อำเภอเมืองปัว และพบลักษณะภูมิอากาศ

ชุมชนที่อยู่โดยรอบวัดต้นแหลงในปัจจุบันเป็นคนไทยวน (คนพื้นเมือง) จากการสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์เบื้องต้น พบว่ากลุ่มไทยวนเป็นกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ที่เป็นผู้ดูแลวัดต้นแหลง และจากการสืบค้นทางประวัติศาสตร์ พบว่าการที่มีคนไทยวนเป็นคนกลุ่มใหญ่เป็นผู้อยู่ในพื้นที่จำนวนมาก เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นออกไปของกลุ่มคนไทลื้อเมื่อหลายร้อยปีก่อน ซึ่งสาเหตุการอพยพที่ยังไม่ทราบแน่ชัด แต่ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นเนื่องด้วยหมู่บ้านมีลักษณะที่ลุ่มและน้ำสามารถท่วมถึงได้ตลอดเวลา และเป็นลักษณะของการท่วมหลากของน้ำในเวลาอันสั้น ซึ่งอาจเป็นสาเหตุของอุทกภัยที่ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นของคนไทลื้อในอดีตได้ หรือจากภัยจากโรคระบาดและการสงครามในอดีต ซึ่งอาจเป็น

สาเหตุหนึ่งของการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนดังกล่าวได้ ต่อมาได้เกิดการพัฒนาของเมืองเกิดขึ้น จึงทำให้มีกลุ่มคนพื้นเมืองได้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาในพื้นที่และทำการฟื้นฟูหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน

3.2) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในชุมชน พบสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานของชุมชน อาทิ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำ สัญญาณโทรศัพท์ การให้บริการตู้โทรศัพท์สาธารณะ เป็นต้น ภายในชุมชนมีสภาพเส้นทางเข้าถึงในจุดสำคัญต่างๆ ในพื้นที่ได้สะดวกสบาย แต่ยังขาดป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน ชุมชนบ้านต้นแหลงยังขาดการให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว อาทิ ผู้ที่เชี่ยวชาญในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนวัดต้นแหลง ความสำคัญของโบราณสถานที่อยู่ภายในชุมชนได้ ทั้งนี้ ภายในวัดต้นแหลง พบสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ ศาลาและห้องน้ำที่สะอาด เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่เดินทางมาเที่ยวชมภายในวัด ตลอดจนร้านสินค้าของฝากของที่ระลึกที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งที่พักภายในชุมชนสำหรับผู้ที่ต้องการพักค้างคืนเพื่อสัมผัสวิถีชีวิต

3.3) ศักยภาพทางด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

กิจกรรมที่มีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมและมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชน มีดังต่อไปนี้

วัดต้นแหลง

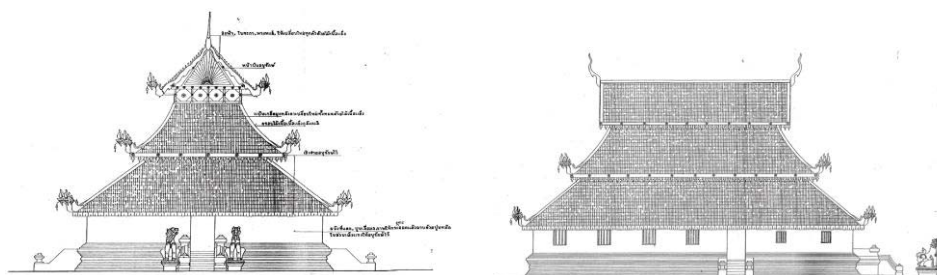
วัดต้นแหลง มีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมของพระวิหารการวางแปลนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 11.40 เมตร ยาว 19 เมตร พื้นอุโบสถยกสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 1.20 เมตร การยกยฐานขึ้นสูงเนื่องจากมักมีน้ำป่าหลากในช่วงฤดูฝน เกิดน้ำท่วมขัง จึงต้องยกฐานพระอุโบสถให้สูงขึ้น โดยทำตามแบบฐานย่อมุมลดระดับ อันเป็นฝีมือของช่างพื้นบ้าน ส่วนหลังคาของพระอุโบสถเป็นหลังคาทรงสูงชันเป็นชั้น จำนวน 3 ชั้น มีการระบายอากาศได้ดี ลักษณะหลังคาดังกล่าว ถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวไทยลื้อที่มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคนี้ สำหรับผังพื้นเป็นวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวอาคารแบ่งส่วนใหญ่ๆ คือ บริเวณที่ตั้งฐานชุกชี ค่อนไปทางด้านหลังพระวิหาร ลักษณะฐานชุกชีตั้งเป็นแบบเดินได้รอบ ด้านข้างทิศใต้ติดผนังเป็นอาสนสงฆ์ยกพื้นสูงขึ้นมาจากพื้นวิหาร 20 เซนติเมตร ก่ออิฐลาดปูน ด้านหน้าพระประธานเป็นธรรมมาสน์ไม้ประดับกระจกสี ส่วนพื้นพระวิหารยกสูงจากพื้นดินประมาณ 1.00 เมตร เป็นปูนลาดขัดมัน ด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือ มีประตูทางเข้าขนาดกว้างประมาณ 1.30-1.50 เมตร ทางเข้าด้านหน้า เข้าตรงกึ่งกลางวิหาร ส่วนประตูทั้งหมดจะมีบานเปิดเป็นไม้ขนาด 11/2 นิ้ว-2 นิ้ว มีลักษณะตันทึบใช้วงกล่างบนเจาะรูฝังแกนหมุน

รับบานปิด เปิดประตูขนาดใหญ่นี้ ส่วนผนังของพระวิหารด้านตะวันตกเป็นผนังทึบตลอดไม่มีหน้าต่าง หน้าต่างของพระอุโบสถ เป็นหน้าต่างขนาด 0.50×1.70 เมตร เปิดโล่งมีลูกกรงทำด้วยไม้ เมื่อมองจากด้านข้างพระอุโบสถแล้วจะเห็นถึงการออกแบบหน้าต่างให้กลมกลืนกับส่วนอื่นๆ ได้สวยงาม และที่สำคัญเพื่อเป็นทางเข้าของแสงแดด เพื่อให้บริเวณภายในพระอุโบสถสว่างขึ้น การเจาะช่องหน้าต่างมีจำนวนไม่มากนักเพื่อป้องกันอุณหภูมิหนาวเย็นในฤดูหนาว จากการออกแบบจะเห็นประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ และภายในของวิหารทึบแบบไทลื้อ มีฐานชุกชีธรรมาสน์ และอาสนสงฆ์ ซึ่งใช้พื้นที่น้อยมาก คือ ประมาณ $1/4$ เท่านั้น ที่เหลือเป็นห้องโถงโล่ง ซึ่งเป็นบริเวณที่ชาวบ้านหรือฆราวาสใช้ฟังธรรม และประกอบ ศาสนพิธีต่างๆ

หน้าบันพระวิหาร มีการประดับหน้าบันด้วยไม้ลงสี เป็นรัศมีพระอาทิตย์แบบแฉกและแผ่นโลหะประดับสีขาวยด้วยการประดับเรียงเป็นรัศมีตรงส่วนหน้าของหน้าบันแบบชาวบ้านไทลื้อ และมีการตกแต่งประกอบด้วยตัวเครื่องถ้วยชาม นาคและช่อฟ้าแบบพื้นบ้าน เป็นลักษณะเริ่มต้นของศิลปะการตกแต่งแบบไทลื้อ การตกแต่งเชิงชายหรือชายน้ำด้วยไม้ซี่แหลมรอบๆ อาคาร ทั้งนี้ มีการตกแต่งตุงและธงกระดาษสีต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบงานบุญและพิธีกรรมของชาวเมืองน่าน ถือเป็นงานศิลปกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของไทลื้อได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 18 บริเวณหน้าบันวัดตันแหลง และรูปทรงหลังคาซ้อนกัน 3 ชั้น แสดงถึงศิลปะไทลื้อ

ภาพที่ 19 ลักษณะโครงสร้างของวิหารวัดตันแหลง

ด้านงานไม้

ศิลปะด้านงานไม้ เป็นงานที่จะต้องใช้ฝีมือ สมาธิ และความคิดสร้างสรรค์ สามารถประยุกต์นำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นไม้มาประดิษฐ์เป็นของใช้สอยได้อย่างเหมาะสม สำหรับงานไม้ในชุมชนบ้านต้นแหลง พบการประดิษฐ์ของที่ระลึกจากงานไม้ ที่เคยเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนในอดีต อาทิ กระบอกรับน้ำจากไม้ไผ่ รองเท้าแตะทำจากไม้ กระบวยตักน้ำ ขอบสวิง และฮอก สำหรับฮอกมีลักษณะไม้ทำเป็นรูคล้ายกระบอกรับน้ำ เจาะรูด้านข้างสองรูเท่า ๆ กัน เป็นอุปกรณ์สำหรับแขวนไว้กับวัว ควายในอดีต สามารถใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดเสียงดัง ผู้ที่เป็นเจ้าของสัตว์สามารถฟังเสียงจากฮอกที่แขวนไว้กับคอของสัตว์นั้นได้ สำหรับราคาของแต่ละชิ้น จำหน่ายราคาเริ่มต้นที่ 15 บาท จนถึง ราคา 50 บาท นับเป็นการใช้เวลาวางจากการประกอบอาชีพหลัก โดยสินค้าที่ผลิตขึ้นจะนำไปจำหน่ายที่วัดต้นแหลงเพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนสามารถเลือกซื้อเป็นของฝากของที่ระลึก สามารถสร้างรายได้เสริมให้แก่คนในชุมชนได้

ภาพที่ 20 ด้านงานไม้

ด้านจักสาน (สานสุมไก่)

การสานสุมไก่ เป็นภูมิปัญญาในอดีตที่นำเอาวัตถุดิบตามธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงเป็น
สิ่งของเครื่องใช้ แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ในเชิงศิลปะ สามารถนำมาใช้ให้ประโยชน์ใน
ชีวิตประจำวันได้ วิธีการสานสุมไก่เป็นการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ สำหรับการจักสานสุมไก่แต่เดิม
นั้น เป็นการสานเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์หลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็น
อาชีพที่สามารถสร้างรายได้เสริมแก่คนในชุมชนได้ สำหรับชุมชนพระหลวงพบการสานสุมไก่ของ พ่อ
คำ สุตะหลวง ที่ได้ยึดการสานสุมไก่เป็นอาชีพหลัก โดยได้สานสุมไก่ 2 ขนาด จำหน่ายสุมไก่ขนาด
เล็กราคา 80 บาท และขนาดใหญ่ราคา 100 บาท พ่อคำ สุตะหลวง สามารถสานได้วันละ 1 ใบ ซึ่ง
อดีตการสานสุมไก่เกิดขึ้นจากผู้ชื่นชอบและนิยมกีฬาชนไก่ จึงมีการเลี้ยงไก่ชนเป็นจำนวนมาก และ
อุปกรณ์ที่จำเป็นในการเลี้ยงไก่ชน คือ สุมไก่ ซึ่งสุมไก่สามารถสานได้ง่าย ราคาถูกและใช้ประโยชน์ได้ดี
จึงถือว่ามนุษย์สามารถประดิษฐ์คิดค้นอุปกรณ์ใช้สอยที่นำเอาวัสดุจากธรรมชาติมาประยุกต์ให้เกิด
ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 21 ด้านจักสาน (สานสุมไก่)

การทำแคบหมู

พบการทำแคบหมู ตั้งอยู่บริเวณห่างจากวัดประมาณ 500 เมตร โดยคุณลำพวน ศิริรัตน์ ซึ่งยึดการแปรรูปหนังหมู หรือการทำแคบหมู เป็นอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว คุณลำพวนได้ประกอบอาชีพเสริมการทำแคบหมูมานานกว่า 2 ปี เป็นการทำธุรกิจในครัวเรือน มีพนักงานจำนวน 5 คน และผลิตแคบหมูไว้มันเพียงอย่างเดียว โดยใช้หนังหมูเฉลี่ยอาทิตย์ละ จำนวน 100 กิโลกรัม พบกระบวนการขั้นตอนในการผลิตแคบหมูตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งขั้นตอนสุดท้าย ใช้เวลานานถึง 3 วัน การทำแคบหมู ถือเป็นการแปรรูปอาหารที่ทำให้อาหารสามารถเก็บไว้ได้นานขึ้น เป็นการเพิ่มมูลค่าของหนังหมูให้มีราคาสูงขึ้นด้วย ทั้งนี้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน สามารถซื้อแคบหมูไว้มันของคุณลำพวน ศิริรัตน์ เพื่อนำไปเป็นของฝากของที่ระลึกได้ สำหรับราคาจำหน่ายเริ่มต้นที่ถุงละ 5 บาท จนถึงราคา 50 บาท หรือตามจำนวนที่ลูกค้าต้องการ

ภาพที่ 22 การทำแคบหมู

การทำไม้กวาดดอกหญ้าและไม้กวาดทางมะพร้าว

พบการทำไม้กวาดดอกหญ้าและไม้กวาดทางมะพร้าว โดยพ่ออ้อยหนานเต็ง ปัญญาญ และแม่แก้ว ปัญญาญ ที่ได้ยึดประกอบอาชีพการทำไม้กวาดดอกหญ้าและไม้กวาดทางมะพร้าว มานานกว่า 10 ปี เป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้และเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในวัยของผู้สูงอายุ สำหรับการทำหัตถกรรมไม้กวาดดอกหญ้าและไม้กวาดทางมะพร้าวนั้น ถือเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมานานจากบรรพบุรุษ โดยนำเอาวัสดุจากธรรมชาติมาประยุกต์ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวัน ในปัจจุบันพ่ออ้อยหนานเต็ง ปัญญาญ และแม่แก้ว ปัญญาญ ได้ผลิตไม้กวาดเพื่อจำหน่ายบริเวณหน้าบ้านของตนเอง และจำหน่ายให้แก่คนภายในชุมชน โดยมีขนาดของไม้กวาดดอกหญ้า 2 ขนาด ขนาดใหญ่จำหน่ายราคา 30 บาท และขนาดเล็กจำหน่ายราคา 20 บาท สำหรับไม้กวาดทางมะพร้าวพบ 2 ประเภท คือ ไม้กวาดทางมะพร้าวใช้ทำความสะอาดจานจำหน่ายราคา 35 บาท และไม้กวาดทางมะพร้าวใช้สำหรับกวาดพื้น จำหน่ายราคา 30 บาท

ภาพที่ 23 การทำไม้กวาดดอกหญ้าและทางมะพร้าว

บ้านพัก ดันแหลงโฮมสเตย์

บ้านพัก ดันแหลงโฮมสเตย์ เป็นธุรกิจที่พักของคนในชุมชนบ้านดันแหลง สร้างขึ้นเพื่อให้บริการที่พักแก่ผู้มาเยือนในชุมชน เป็นสถานที่พักผ่อนให้แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนได้ บ้านพักดันแหลงโฮมสเตย์ มีลักษณะบ้านเป็นบ้านไม้สองชั้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกภายในบ้าน อาทิ โต๊ะไม้ นั่งเล่นหรือนั่งรับประทานอาหารขนาดใหญ่ ในบริเวณชั้นล่างมีห้องน้ำที่สะอาด สำหรับชั้นบนพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นห้องพัก ที่สามารถพักได้จำนวนมาก ประมาณ 10 -15 คน อำนวยความสะดวกสบายด้วยชุดที่นอน หมอนและมุ้ง ให้แก่ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการ มีบริเวณลานระเบียง ของชั้นบน ที่สามารถนั่งพักผ่อน สามารถนั่งเล่นเพื่อชื่นชมบรรยากาศ ความสดชื่นของหมู่พรรณไม้ที่ปลูกประดับไว้ภายในบ้านอย่างสวยงาม โดยบ้านพักโฮมสเตย์ดันแหลง สามารถโทรติดต่อจองหมายเลข 090-472-74-34 ได้ทุกวัน

ภาพที่ 24 บ้านพัก ดันแหลงโฮมสเตย์

ทั้งนี้ จากการประชุมระดมความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโดยทั่วไปทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัดที่พบในชุมชนวัดดันแหลง พบศิลปวัฒนธรรมสำคัญของชุมชนที่ควรได้รับการสืบทอดทางด้านประเพณี คือ ประเพณีการรดน้ำดำหัวของผู้สูงอายุใน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการส่งเคราะห์ การจิกองฮั่ว การทานธรรม การดำน้ำขั้ว พิธีบายศรีสู่ขวัญ และการสืบทอด และหากศิลปวัฒนธรรมที่ไม่แรงอนุรักษ์อย่างเร่งด่วนจะต้องเกิดการสูญเสียไป คือ ประเพณีทานธรรม สำหรับด้านบุคคลที่ต้องการให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของ

ชุมชนและต้องการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น ได้แก่ กลุ่มเยาวชนโดยให้รวมกลุ่มเยาวชนเพื่อจัดกิจกรรมอบรมพิเศษให้ความรู้ เป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชน เพื่อตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าศิลปวัฒนธรรมของชุมชน มีการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการร่วมกันและมีการร่วมพัฒนาทักษะการถ่ายทอดความรู้ สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุควรรวมกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อจัดอบรมให้สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ เช่น การเล่านิทานคำเมือง การอ่านเขียนตัวเมือง พร้อมเสริมสร้างกิจกรรมออกกำลังกายเพื่อให้ผู้สูงอายุแข็งแรง สำหรับกลุ่มวัยทำงานควรจัดให้มีการจัดฝึกอบรมให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และร่วมมือกับชุมชนในการทำกิจกรรม เช่น การบริจาคทุนหรือสิ่งของ สำหรับกลุ่มของ พระ/เณร ควรให้ความรู้ประวัติความเป็นมาของวัดได้ พร้อมตระหนักให้เกิดความรักความหวงแหนในพื้นที่เนื่องจากส่วนใหญ่ พระ/เณร และควรฝึกเทศน์ธรรมมหาชาติ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ทั้งนี้ หน่วยงานที่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนบ้านต้นแหลง ได้แก่ กรมศิลปากรได้ร่วมบูรณะซ่อมแซมวัดต้นแหลง ทางด้านเทศบาลได้จัดงบประมาณในการทำป้าย สวนหย่อม และประชาชนได้เข้าร่วมทำแผนพัฒนาในพื้นที่ ในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นภายในชุมชนและร่วมกิจกรรมสืบสานงานวัฒนธรรมประเพณีประจำปี เช่น ลอยกระทง แห่เทียน เป็นต้น

ภาพที่ 25 กลุ่มประชาชนได้ระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาลักษณะโดยทั่วไปของชุมชนทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และมรดกทางสถาปัตยกรรมของวัดในพื้นที่จังหวัดน่าน

3.4) การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว

สำหรับการสื่อทางการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านต้นแหลง ยังไม่พบแผนที่ในชุมชนหรือป้ายบอกตำแหน่งการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว หรือจุดที่สำคัญภายในชุมชน แต่ภายในวัดพบป้ายบอกประวัติความเป็นมาของวัดแต่ยังไม่พบการอธิบายรายละเอียดคุณค่าความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรมที่สำคัญของวัดต้นแหลงได้ รวมทั้งยังไม่พบผู้ที่ให้ข้อมูลความสำคัญของวัด ประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจของวัด ให้แก่ผู้มาเยือนได้ตระหนักเห็นคุณค่า ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ ภายในชุมชนยังไม่พบป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวในสถานที่สำคัญภายในชุมชน เพื่อแสดงข้อมูลแก่ผู้มาเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ตระหนักถึงคุณค่า ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของสถานที่นั้น

3.5) ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว

ด้านความปลอดภัยภายในชุมชน พบหน่วยงานที่ดูแลความปลอดภัยของชุมชน อาทิ หน่วยงาน อพปร. ที่อำนวยความสะดวกและรักษาความสงบ โดยการตั้งเวรยามเพื่อสอดส่องอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นภายในชุมชนและบริเวณวัด พบกลุ่มผู้สูงอายุที่จัดเวรยามเข้ามาดูแลสอดส่องเพื่อให้เกิดความปลอดภัยและเข้ามาดูแลรักษาความสะอาดภายในวัดต้นแหลง ภายในวัดพบร้านขายของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัด จึงทำให้วัดต้นแหลงมีคนของชุมชนเข้ามาดูแลวัดในทุกวัน จึงทำให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมภายในวัดรู้สึกปลอดภัย นอกจากนี้ พบลักษณะสังคมในชุมชนบ้านต้นแหลงอาศัยกันอยู่แบบเครือญาติ ดังนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติขึ้น คนภายในชุมชนจะสามารถรับรู้ข่าวสารกันได้อย่างรวดเร็วทำให้การแก้ไขปัญหาสามารถปฏิบัติได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน

4) จังหวัดเชียงราย

4.1) ลักษณะทั่วไปของชุมชนวัดศรีได้

บ้านศรีได้ เป็นหมู่บ้านที่เรียกตามความเข้าใจของคนที่อยู่พม่าตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่ คำว่าศรีได้ คือ เป็นจุดครึ่งทางระหว่างอำเภอเทิงกับอำเภอเชียงของ ส่วนคำว่า ได้ เรียกตามที่ตั้งของหมู่บ้านซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของลำห้วยครึ่งที่ไหลมาจากภูเขาทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ในพื้นที่บริเวณบ้านศรีได้เป็นสภาพป่าไม้เบญจพรรณ มีลำห้วยไหลผ่านทางตอนใต้ของหมู่บ้าน มีแม่น้ำอิงไหลผ่าน จึงถือว่าเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ในอดีตประมาณ 200 กว่าปี ได้มีผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานจากอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน มีจำนวน 5 ครอบครัว โดยมีแสนหลวง กันทะ นายวิชา นายปิม นายขอด และพญาขัน ทะนะรังสีเป็นหัวหน้า และได้สร้างวัดเพื่อใช้เป็นสถานที่เรียนหนังสือในสมัยนั้น ในชุมชนบ้านศรีได้ได้ทำการแบ่งหมู่บ้านออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านศรีได้ และบ้านประชาภิวัฒน์ โดยบ้านประชาภิวัฒน์ได้แยกออกจากการปกครองของบ้านศรีได้ เมื่อปี พ.ศ.2543 และได้เปิดป้ายหมู่บ้านประชาภิวัฒน์ หมู่ที่ 10 ต.ศรีได้ อ.เชียงของ จ.เชียงราย เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2544

สำหรับบ้านครึ่งใต้มีอายุราว 250 กว่าปี ปัจจุบันมีพื้นที่ประมาณ 1.5 ตารางกิโลเมตร มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 176 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 461 คน บ้านครึ่งใต้ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงของ 29 กิโลเมตรและอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงราย 109 กิโลเมตร พบทางทิศตะวันออกอยู่ใกล้กับภูเขา ส่วนทางทิศตะวันตกมีแม่น้ำอิงไหลผ่านเหมาะแก่การทำการเกษตร สำหรับการประกอบอาชีพของชุมชนบ้านครึ่งใต้ คือ การทำเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และการประมง รวมถึงการให้บริการ การรับจ้าง การค้าขาย รับราชการ พนักงานของรัฐ นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังพบผู้ที่มีความรู้ ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ การแพทย์แผนไทย ด้านสมุนไพร หมอพื้นบ้าน และผู้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น รวมไปถึงด้านต่าง ๆ เช่น งานฝีมือ ผู้ที่มีความรู้ด้านการเกษตร ด้านการถนอมอาหาร และด้านการบริหารจัดการ สำหรับทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน พบรายได้มาจากการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ทำการประมง ค้าขาย การรับจ้าง และการทำงานประจำ

สำหรับบ้านประชาภิวัฒน์ เป็นหมู่บ้านที่เคยรวมเป็นหมู่บ้านเดียวกับบ้านครึ่งใต้ แต่ต่อมาได้มีการประชุมและลงมติเห็นชอบในการแยกหมู่บ้าน และได้ชื่อว่า บ้านประชาภิวัฒน์ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลครึ่ง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ ประกอบไปด้วย ที่นา ที่สวน ที่อยู่อาศัย ที่สาธารณประโยชน์ ชุมชนประกอบไปด้วย 157 ครัวเรือน ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงของประมาณ 28 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายประมาณ 110 กิโลเมตร มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบระหว่างภูเขากับแม่น้ำอิง เป็นผืนป่าเบญจพรรณมีลำห้วยครึ่งไหลผ่าน และมีสภาพภูมิอากาศเป็นไปตามฤดูกาล พบการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ประมง รวมถึง การค้าขายและการรับจ้างทั่วไป สำหรับเศรษฐกิจชุมชน รายรับส่วนใหญ่ได้มาจากการทำเกษตรกรรม ค้าขาย รับจ้าง ทำงานประจำ เป็นต้น ในชุมชนได้มีการตั้งกลุ่มทำกิจกรรมในชุมชนขึ้น ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสวัสดิการ กองทุน กลุ่มอาชีพ กลุ่มเยาวชน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และภายในชุมชนยังมีทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ชุมชน แหล่งน้ำชุมชนที่อุดมสมบูรณ์

นอกจากนี้ พบว่าพื้นที่วัดครึ่งใต้ เป็นพื้นที่สงครามในอดีต มีการเกณฑ์คนในชุมชนไปทำถนนเพื่อเป็นเส้นทางสัญจรและพบว่า ในอดีต ราว 150 ปี ก่อน ชาวบ้านในสมัยนั้นเป็นเชื้อสายไทลื้อ โดยการอพยพย้ายถิ่นฐาน จากบ้านเจียงลม หรือเชียงลม เมือง (แขวง) ไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานมาแต่ก่อน แต่ในปัจจุบันพบว่ามีการกลืนของวัฒนธรรมของคนไทยวน (ชนพื้นเมือง) ทำให้อัตลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นไทลื้อเสื่อมถอยจนไม่เหลือสภาพของชุมชนไทลื้ออยู่ในปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ ยังคงมีเอกลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรมที่ยังหลงเหลือที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมไทลื้อที่แสดงในรูปแบบของหอไตรเสาเดียวที่เหลือเพียงแห่งเดียวในภาคเหนือ และจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งมีอายุมากกว่า 85 ปี ได้บอกเล่าตรงกันว่าในอดีตมีการก่อสร้างอาคารไม้เป็นลักษณะของอาคารไทลื้อ อยู่บนพื้นที่บริเวณหน้าวัดครึ่งใต้ในปัจจุบัน